

**UCHWAŁA NR XLII/313/2022
RADY GMINY W LIPNIKU**

z dnia 15 września 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami Gminy Lipnik na lata 2022- 2025”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 oraz art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2022 poz. 559 z późn. zm.), art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2022 poz. 840) po uzyskaniu pozytywnej opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, Rada Gminy Lipniku uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad Zabytkami Gminy Lipnik na lata 2022- 2025”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Lipnik.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

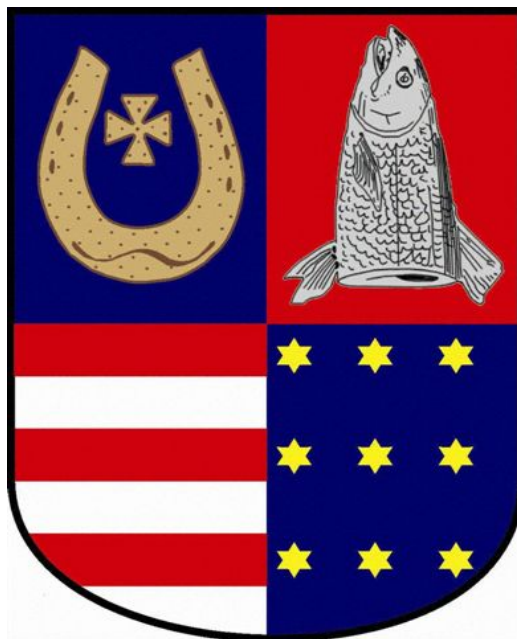
Przewodniczący Rady Gminy
w Lipniku

Stanisław Mazur

Załącznik do uchwały Nr XLII/313/2022
Rady Gminy w Lipniku
z dnia 15 września 2022 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

GMINY LIPNIK
NA LATA 2022- 2025

GMINA LIPNIK

2022

Spis treści

1. WPROWADZENIE	3
2. PODSTAWY PRAWNE	4
3. PLAN OCHRONY ZABYTKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH DLA GMINY LIPNIK	15
4. CHARAKTERYSTYKA POWIATU OPATOWSKIEGO	17
5. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO W GMINIE LIPNIK	18
6. ANALIZA SWOT DLA GMINY LIPNIK ORAZ STAN DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA TERENIE GMINY LIPNIK	57
7. CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W GMINIE LIPNIK	63
8. WDRAŻANIE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	67
9. KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	70
10. MOŻLIWOŚCI FINANSOWANIA INWESTYCJI W DZIEDZINIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI I ICH KONSERWACJI	71
11. REALIZACJA I KONTROLA ZAPISÓW DOTYCZĄCYCH OPIEKI OCHRONY ZABYTKÓW	79
12. ZASOBY DZIEDZICTWA KULTURY W GMINIE LIPNIK	80
13. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	103
14. Dokumentacja fotograficzna zabytków gminy Lipnik	105

1. WPROWADZENIE

Wśród najważniejszych czynników decydujących o szansach rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz o możliwościach kreowania aktywnego społeczeństwa obywatelskiego znajduje się dziedzictwo kulturowe.

Częścią tego dziedzictwa są zabytki ruchome i nieruchome, które jako ślady działalności ludzkiej stanowią źródło informacji o życiu przodków oraz o historycznym rozwoju regionu i kraju. Zachowanie łączność między przeszłością i przyszłością wymaga szczególnej troski o dziedzictwo narodowe, co jest konstytucyjnym obowiązkiem każdego Polaka.

Troska o ochronę dziedzictwa kulturowe nabiera szczególnego znaczenia w warunkach funkcjonowania Polski w unijnej wspólnocie kulturowej. Dokumenty programowe Unii Europejskiej nadają szczególną wagę odrębności kulturowej i zwracają uwagę na potrzebę promowania wspólnego dziedzictwa kulturowego z poszanowaniem zasady respektowania narodowej i regionalnej różnorodności kulturowej. Dziedzictwo kulturowe stanowi także ważny element rozwoju turystyki oraz rozwoju gospodarczego, jako fundament rozwoju przemysłu kultury, który zawiera w sobie nie tylko dziedziny działalności gospodarczej bezpośrednio zajmujące się produkcją i dystrybucją dóbr i usług kultury, ale i działalność niedochodową, która generuje przychód w innych branżach.

Złożoność działań w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego w warunkach gospodarki rynkowej wymaga strategicznego zarządzania tymi zabytkami. Narzędziem realizacji strategii ochrony dziedzictwa kulturowego są programy opieki nad zabytkami województwa, powiatu lub gminy. Program opieki nad zabytkami w Gminie Lipnik na lata 2022- 2025, zwany w dalszej części Programem, wyznacza priorytety i kierunki działań w dziedzinie opieki i ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego.

Opracowaniu Programu przyświecała idea stworzenia spójnego systemu opieki nad zabytkami obejmującego:

- ✓ ochronę i poprawę stanu zasobów środowiska kulturowego,
- ✓ promocję i turystyczne udostępnienie lokalnych atrakcji dziedzictwa kulturowego,
- ✓ kształtowanie ładu przestrzennego,
- ✓ budowanie tożsamości kulturowej i obywatelskiej,
- ✓ rozwój społeczno - gospodarczy.

Program Opieki nad Zabytkami na terenie gminy Lipnik za jeden z celów podstawowych przyjmuje pobudzenie wśród lokalnej społeczności świadomości istnienia własnego dziedzictwa kulturowego oraz potrzeby jego ochrony. Coraz więcej osób identyfikuje się z własnym regionem. Na wzmocnienie więzi regionalnych wpływają zwiększające się możliwości swobodnego dysponowania swoim losem oraz przywiązanie do własnych korzeni rodzinnych i narodowych wzmacniające poczucie bezpieczeństwa związane z rodzinnymi stronami. Powoduje to pragnienie posiadania bezpiecznej „małej ojczyzny”. Odzwierciedleniem tych zjawisk jest historia własnego regionu, której widocznym znakiem są lokalne zabytki.

Pielęgnacja własnej historii związana jest z ochroną dziedzictwa kulturowego i wymaga wzięcia odpowiedzialności przez właścicieli i użytkowników za właściwy stan zachowania obiektów historycznych oraz aktywnego udziału samorządów w wykorzystaniu i promowaniu dziedzictwa kulturowego. Należy zatem podjąć wszelkie starania w zakresie wspólnej dbałości o wartości historyczne i estetyczne architektury i przestrzeni.

2. PODSTAWY PRAWNE

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Lipnik stanowi wiele obowiązujących aktów prawnych. Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

Ponadto obowiązek opracowania Programu opieki nad zabytkami w Gminie Lipnik wynika w szczególności z:

- 1) Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. 2022 poz. 559 z późn. zm.),
- 2) Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz.U. 2022 poz. 840 z późn. zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. W myśl tejże ustawy:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu

zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności

ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków".

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

3. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz.U. 2022 poz. 559 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Ponadto istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz.U. 2022 poz. 503). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. 2021 poz. 2351 późn. zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz.U. 2021 poz. 1973 z późn. zm.). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz.U. 2021 poz. 1098 z późn. zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz.U. 2021 poz. 1899 z późn. zm.). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego: - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków, - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz.U. 2020 poz. 194 z późn. zm.). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenatek nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenatek nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie

upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2020 poz. 1057 z późn. zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz.U. 2022 poz. 385.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych, 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomości kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz.U. 2019 poz. 1479). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz.U. 2020 poz. 164 z późn. zm.).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań

architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 poz. 81);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021. poz. 56);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r. poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674 ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. nr 30, poz. 259);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., poz. 2153); oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, nr 89, poz. 510).

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P.2019.808).

Głównym celem Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach tego programu będą realizowane następujące cele:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego. Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- ✓ szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym. merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.

- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- ✓ wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich. ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- ✓ wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- ✓ powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości kulturowego.

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- ✓ program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE NARODOWEJ STRATEGII ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2020 .

Drugim ważnym dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego, funkcjonującym na poziomie kraju, jest Narodowa strategia rozwoju kultury z uzupełnieniem na lata 2004-2020. Określa ona działania konieczne do zrealizowania w regionie. Podkreśla przy tym ważność działań na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce. Główne założenia Strategii związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, to m.in.: działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, adaptację, zwiększenie atrakcyjności regionów dzięki wykorzystaniu przez nie wartości

wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związanego z ochroną i zachowaniem zabytków.

Jednym z instrumentów, za pomocą których realizowane są wspomniane cele Strategii jest "Narodowy Program Kultury. Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020". Podstawą do jego sformułowania jest uznanie dziedzictwa kulturowego za wartość mającą wpływ na rozwój i upowszechnienie kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury "Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego" określa działania w sferze ochrony zabytków, m.in.: przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami; podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa; poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej; intensyfikacja ochrony; upowszechnienie dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomości i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne rekreacyjne i inne cele społeczne; zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

STRATEGIA ROZWOJU KAPITAŁU SPOŁECZNEGO (WSPÓŁDZIAŁANIE, KULTURA, KREATYWNOŚĆ) 2030

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,

obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,

obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego, braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury, rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, braki

w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów "Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich". Wytyczone tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

KONCEPCJA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO KRAJU 2030

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

- ✓ rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
- ✓ zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
- ✓ zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
- ✓ rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
- ✓ wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
- ✓ ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;

- ✓ dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
- ✓ kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
- ✓ zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
- ✓ prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
- ✓ zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
- ✓ edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego

Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego został przyjęty uchwałą nr XXIX/524/13 z dnia 25 marca 2013 r. Jest on opracowaniem strategicznym, wieloletnim, który w sposób kompleksowy określa cele i działania województwa w zakresie opieki nad zabytkami. Najważniejszym założeniem jest ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego województwa świętokrzyskiego w celu zachowania go dla następnych pokoleń oraz budowania na jego bazie tendencji służących rozwojowi regionu, a także integracja społeczności lokalnych przy pomocy poszerzania wiedzy o zasobach dóbr kultury i potrzebie ich ochrony.

Cel generalny: Ochrona i zachowanie materialnego oraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego.

Cele szczegółowe to:

1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego. Kierunki działań:

Rozpoznanie i dokumentacja zasobów zabytkowych.

Ochrona zabytków ruchomych.

Ochrona zabytków nieruchomości.

Ochrona zabytków archeologicznych.

Ochrona zabytkowych układów architektonicznych.

Stwarzanie warunków dla powstania i rozwoju parków kulturowych oraz ochrona krajobrazu kulturowego.

2. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań:

Poprawa dostępu do zasobów dziedzictwa.

Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego.

Wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w rozwoju regionalnym.

3. Tworzenie warunków do wzmacniania tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej. Kierunki działań:

Kultywowanie tradycji w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

Popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ r. została przyjęta uchwałą nr 2427/20 dnia 29 lipca 2020 r. Jest to czwarty zaktualizowany dokument w tym zakresie. Stanowi on nadrzędny dokument określający cztery cele strategiczne i główne kierunki rozwoju regionu, wizję oraz misję województwa świętokrzyskiego.

Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2015-2020

Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2015 - 2020 została opracowana w grudniu 2014 r. Stanowi ona aktualizację Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2006 - 2014.

W w/w dokumencie wymieniono walory turystyczne województwa świętokrzyskiego. W analizie walorów turystycznych regionu, zwrócono szczególną uwagę będące efektem działalności człowieka. Dbałość o zabytki w województwie, sprawiła, że obiekty zostały oddane szczególnej ochronie prawnej i obecnie region może się poszczycić zabytkami, muzeami, instytucjami kultury i sztuki, które składają się na unikatową ofertę turystyczną w skali krajowej i europejskiej. Najwięcej zabytków nieruchomych na terenie województwa to obiekty sakralne, mieszkalne i zabytkowe obszary zieleni. Najmniej zabytków można wyróżnić w kategorii zamków i budowli obronnych. Istotną działalność promującą dziedzictwo kulturowe województwo prowadzą muzea.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego Został przyjęty uchwałą nr XLVII/833/14 przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego dnia 22 września 2014 r. Plan ten określa długofalowe cele i kierunki wojewódzkiej polityki przestrzennej przedstawia jednocześnie wizję zagospodarowania przestrzennego regionu świętokrzyskiego na najbliższe lata. W planie w rozdziale V. Uwarunkowania i problemy występujące w poszczególnych dziedzinach zagospodarowania przestrzennego, podrozdział 4. Dziedzictwo kulturowe, omówiono specyfikę kulturową regionu, główne uwarunkowania ochrony i zagospodarowania przestrzeni kulturowej, ochronę dziedzictwa kulturowego, główne problemy i obszary problemowe, uwarunkowania ochrony krajobrazu. Podkreślone zostało także znaczenie promowania dziedzictwa kulturowego przez turystykę oraz konieczność kompleksowego przebadania i rozpoznania całości dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego, łącznie z badaniami archeologicznymi.

Strategia Rozwoju Gminy Lipnik na lata 2015- 2022 została przyjęta Uchwałą Nr XV/123/2015 Rady Gminy w Lipniku z dnia 30 grudnia 2015 r. Strategia Rozwoju określa priorytety i cele rozwoju polityki rozwoju społeczno- gospodarczego na obszarze całej gminy.

Gminny Program Ochrony Zabytków jest spójny ze strategią rozwoju Gminy Lipnik. Wpisuje się w działania w zakresie min. ochrony dziedzictwa kulturowego, wspierania rozwoju kultury oraz działań w zakresie turystyki i agroturystyki w Gminie.

Strategia ta zawiera cele strategiczne min. (rozwój turystyki i agroturystyki), gdzie wśród kilku zadań do realizacji znajdujemy punkt (identyfikacja walorów turystycznych gminy). Żeby to uczynić należy posłużyć się gminnym Programem ochrony zabytków.

ZAWARTOŚĆ PLANU

- ✓ Kierunki polityki przestrzennej infrastruktura i gospodarka.
- ✓ Kierunki rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnej oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.
- ✓ Kierunki polityki przestrzennej gospodarka wodna.
- ✓ Kierunki polityki przestrzennej środowisko przyrodnicze.
- ✓ Rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym.

3. PLAN OCHRONY ZABYTKÓW NA WYPADEK KONFLIKTU ZBROJNEGO I SYTUACJI KRYZYSOWYCH DLA GMINY LIPNIK

Celem opracowania Gminnego **Planu Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Gminy Lipnik** było wzmocnienie ochrony i opieki nad ważną częścią dziedzictwa kulturowego jaką są zabytki.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich mających na celu ich ratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Przedsięwzięcia są realizowane poprzez:

1. zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
2. podwyższeniu gotowości wprowadzanej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez organy kierowania kryzysowego,
3. reagowanie w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej,
4. zabezpieczenie i dokumentowanie po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

Zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych obejmuje w szczególności następujące przedsięwzięcia i czynności:

- 1) opracowanie planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz ich aktualizację,

- 2) kontrolę i doskonalenie stanu technicznego zabytków,
- 3) instalowanie i utrzymywanie w sprawności urządzeń i systemów zabezpieczenia zabytków, w tym sygnalizacji wykrywania i alarmowania,
- 4) wykonywanie ewidencji i dokumentacji zabytków podlegających ochronie,
- 5) projektowanie i wykonywanie inżynierjno-technicznych prac zabezpieczających przy zabytkach takich jak:
  - a) podwyższenie klasy odporności ogniowej i poprawa właściwości konstrukcyjnych,
  - b) zabezpieczenia przed skutkami wybuchów, wichur, śnieżyc, powodzi lub zalania z innych przyczyn, osunięć lub zapadnięć gruntu,
  - c) obudowa lub osłona fragmentów szczególnie wartościowych i narażonych na destrukcję.

Podwyższenie gotowości wprowadzanej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez organy kierowania kryzysowego obejmuje:

- 1) demontaż i ukrycie najcenniejszych detali architektonicznych i elementów wyposażenia,
- 2) przygotowanie i rozmieszczenie znaków Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokołem o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz. U. Z 1957r. Nr 46, poz. 212), zwanej dalej „Konwencją haską”
- 3) zgromadzenie i utrzymywanie w gotowości urządzeń, sprzętu, narzędzi, opakowań, materiałów niezbędnych do wykonywania prac zabezpieczających i działań ratowniczych,
- 4) zorganizowanie systemu monitorowania zagrożeń, alarmowania i powiadamiania,
- 5) wyznaczenie i przygotowanie zespołów ludzkich do prac zabezpieczających i działań ochronnych,
- 6) zorganizowanie współdziałania właścicieli, zarządców i użytkowników zabytków, organów administracji publicznej, specjalistycznych służb, jednostek i instytucji, Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz wolontariatu. Podczas reagowania- prowadzi się akcje ratownicze oraz udziela pomocy jednostkom ratowniczo-gaśniczym.

Zabezpieczenie i dokumentowanie obejmuje:

1. Zabezpieczenie zabytków przed dalszą destrukcją po ustąpieniu bezpośredniego zagrożenia.
2. Dokumentowanie zdarzeń, strat i podjętych działań.
3. Informowanie właściwych organów administracji publicznej w szczególności wojewódzkiego konserwatora zabytków oraz organów założycielskich o stratach, podjętych działaniach i ewentualnych potrzebach pomocy.

Ochrona zabytków ruchomych polega ponadto na podjęciu, w zależności od sytuacji i posiadanych możliwości, następujących czynności:

1. Zabezpieczenie ich przed zniszczeniem lub uszkodzeniem, w miejscu stałego przechowywania oraz zorganizowania stałego dozoru.
2. Przemieszczeniu do innych, przygotowanych pomieszczeń jednostki organizacyjnej.
3. Rozśrodkowanie zabytków do innych, przygotowanych obiektów w tej samej miejscowości.
4. Ewakuacji do wyznaczonych i uprzednio przygotowanych obiektów poza miejscowością ich stałego przechowywania, jeżeli nie ma możliwości ich właściwego zabezpieczenia na miejscu lub w tej samej miejscowości oraz zapewnieniu stałego dozoru.
5. Ewakuacji najcenniejszych zabytków za granicę w przypadku konfliktu zbrojnego.
6. Przyjmowaniu na wniosek właściciela lub posiadacza cennych zabytków na czasowe przechowywanie przez publiczne jednostki organizacyjne kultury.

4. CHARAKTERYSTYKA POWIATU OPATOWSKIEGO

WALORY PRZYRODNICZE

Powiat Opatowski leży we wschodniej części województwa świętokrzyskiego. Powiat tworzy 8 gmin: Opatów (siedziba władz powiatowych), Ożarów, Baćkowice, Iwaniska, Lipnik, Sadowie, Tarłów, Wojciechowice. Na terenie wymienionych gmin leżą 2 miasta- Opatów oraz Ożarów. Powiat opatowski zajmuje obszar między wschodnią częścią Gór Świętokrzyskich, a południową częścią wyżyny Łżeckiej. Wschodnia granica powiatu opatowskiego biegnie wzdłuż rzeki Wisły.

Opatowskie (rozumiane jako powiat) pod względem przyrodniczym należy do obszaru Sandomierskiego Gór Świętokrzyskich. Charakterystyczna cecha tej krainy (zwanej też Wyżyną Opatowską) na przeważającym terytorium to pokrywa lessowa. Powinowactwo z Górami Świętokrzyskimi jednak jest tu widoczne w niektórych skąpych raczej odkrywkach. Naniesiony w czasie cofania się lodowca przez wiatry pył lessowy osiadł na twardych skałach paleozoicznych i zmienił charakter krajobrazów. Powstała urodzajna Wyżyna Sandomierska. Less okazał się bowiem znakomitą glebą i dlatego obszar ten od dawna przyciąga tu ludzi. Bez przesady można stwierdzić, że człowiek od 5 tysięcy lat oddziałuje tu na wierzchnią warstwę ziemi.

W czasie tradycyjnego rolnictwa nie było w zasadzie większych różnic w charakterze krajobrazu kulturowego Opatowszczyzny i Sandomierszczyzny. Malowniczo ułożone szerokie pasy szachownic łąnów pszenno-buraczanych upraw, zwarte wioski, folwarki szlacheckie, małe zagajniki dzikiej roślinności w niedostępnych jarach i wąwozach to typowy obraz tej gęsto zaludnionej krainy. Lasy z rzadka pokrywały tę okolicę- jedynie od zachodu zalesione pasmo Jeleniowskie Gór Świętokrzyskich zamykało ciemnym pasem widnokrąg, także północny fragment powiatu. Jednakże w ostatnich 30 latach XX wieku zmienił się pejzaż w Opatowskim. Pojawiły się też sady i jagodniki. Oryginalnym walorem przyrodniczym i estetycznym powiatu jest bogata, urozmaicona rzeźba terenu łagodnie pofałdowanych wzgórz. Urodzajność lessu (dzięki gruzełkowatej strukturze tej gleby) powoduje, że nawet na pionowych ścianach

wąwozów nieźle egzystuje roślinność. Dlatego Opatowskie jest krainą bujnie pleniącej się, dorodnej i długo zielonej flory. Tam gdzie jest duże nasłonecznienie i jest sucho rozsiała się relikтовая roślinność kserotermiczna, charakterystyczna dla stepów, rzadka dla Polski.

ŻYCIE SPOŁECZNO- GOSPODARCZE

Mimo, że powiat opatowski jest typowo rolniczym, to tutejsze władze wykazują duże zainteresowanie rozwojem lokalnej pozarolniczej działalności gospodarczej. Główny nacisk kładzie się na poprawę infrastruktury technicznej, rozwój i dostosowanie systemu edukacji do aktualnych potrzeb, równoważenie rozwoju obszarów wiejskich oraz ochronie środowiska i eksportowanie bogactwa tak historycznego, jak i kulturalnego regionu.

Rolnictwo

Podstawowym źródłem utrzymania ludności jest rolnictwo, które skupione jest w sektorze prywatnym. Na terenie powiatu jest 12 tys. gospodarstw, a średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego wynosi ponad 10 ha. W pow. Opatowskim zwiększa się ostatnio areal gospodarstw indywidualnych. Powstają też wielohektarowe przedsiębiorstwa nastawione na produkcję towarową.

TRADYCJA I KULTURA

Nie tylko przyroda i jej walory turystyczne, ale także kultura jest istotnym elementem promocji powiatu opatowskiego, Bogactwo tak krajobrazowe, jak i historyczne inspiruje do organizowania imprez kulturalnych o zasięgu nie tylko powiatowym czy krajowym, ale również międzynarodowym. Na krajobraz kulturowy składają się działania zorganizowane przez lokalne instytucje i placówki, stowarzyszenia, ale również spontaniczne tkwiące w sferze folkloru i sztuki ludowej i indywidualna twórczość artystów i literatów.

NASZE DZIEDZICTWO

Na terenie powiatu opatowskiego zachowało się kilkadziesiąt zabytkowych kościołów różnych stylowo, kilkaset figur, kapliczek i krzyży przydrożnych, które są nie tylko obiektami kultu religijnego, ale również małymi muzeami, pełnymi dzieł sztuki. Specjalne miejsce w dorobku Opatowszczyzny zajmuje artystyczna kamieniarka, którą to można jeszcze spotkać na zabytkowym cmentarzu niemal przy każdej parafii. Do zabytkowej spuścizny należy też budownictwo świeckie: chałupy, dwory i zamki.

5.ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO W GMINIE LIPNIK

Gmina Lipnik geograficznie położona jest na Wyżynie Małopolskiej w skład, której wchodzi Wyżyna Kielecka podzielona na 6 mezoregionów. Jeden z nich nazywa się Wyżyną Sandomierską, która jest przedłużeniem Gór Świętokrzyskich, cechuje ją pokrywa lessowa. Lessy, które zajmują całą powierzchnię gminy wyznaczają charakter krajobrazowo-gospodarczy Lipnika i pozostałych wiosek tworzących tę jednostkę administracyjną w powiecie opatowskim: łagodne wzgórza przechodzą miejscami w płaszczyzny pól, urodzajnych bardzo, szczególnie tam gdzie ostał się bądź zgromadził czarnoziem. Skomplikowane dzieje geologiczne spowodowały jednak, że na tej ziemi pełno dolin, dolinek, wąwozów, jarów, obsuwisk, naturalnych odkrywek glebowych.

Urodzajną glebę rzeźbi tu również erozja wodna nie tylko urozmaicając pejzaż, ale również będąc źródłem kłopotów agrotechnicznych.

Od co najmniej 5 tysięcy lat człowiek intensywnie uprawiał tu rolę. Żyzna ziemia w połączeniu z łagodnym klimatem sprzyjała osadnictwu. Już w neolicie mamy tu spore zaludnienie, o czym świadczą liczne znaleziska archeologiczne. Większość wsi wchodzących w skład gminy Lipnik istniała już w średniowieczu. Mieszkańcy należeli do parafii strzyżowickiej, malickiej, goźlickiej, włostowskiej i mydłowskiej- stosunkowo gęsto zaludnionych w tamtych czasach.

Przez następne stulecia wioski gminy Lipnik należały do średniozamożnych szlacheckich rodów sandomierskich. Często wsie składały się z dwóch części: włościańskiej i folwarku. Taki układ zachował się do uwłaszczenia, kiedy to pojawiło się po parcelacji części gruntów kilka kolonii. W XIX w. powstał na terenie gminy wielki majątek ziemski, klucz włostowski należący do Karskich, prężnego rodu ziemiańskiego, twórcy przemysłu rolnego na tym terenie.

Kolejne wielkie zmiany zaszły na tym skrawku Polski po kataklizmie wojennym, kiedy to w 1945 r. chłopi otrzymali w wyniku reformy rolnej dworską ziemię. Nadal, więc jak przed wiekami, podstawą działalności gospodarczej mieszkańców gminy było typowe rolnictwo o kierunku roślinno-hodowlanym. Ostatnie, dziesięciolecia zmieniają częściowo profil rolnictwa gminy. Niektóre wioski za przykładem sąsiedniej gminy Obrazów zajęły się produkcją warzywniczą i sadowniczą.

Szansą dla niektórych miejscowości położonych przy ważnej drodze Warszawa-Rzeszów może być przydrożna infrastruktura, szczególnie na rozdrożu w Lipniku. Drugą szansą do tej pory zupełnie niewykorzystaną - jest spory potencjał turystyczny. Ziemia lipnicka ma bowiem urokliwe krajobrazy, szczególnie ciekawa krajoznawczo jest dolina Opatówki o walorach wręcz uzdrowiskowych (specyficzny mikroklimat i dobre wody źródlane). Wspomnieć też należy o wartościach geologicznych tej krainy, które mogą być zachętą do uprawiania turystyki, a także do rozwoju agroturystyki. Nie brakuje też ciekawych ludzi, zabytków architektury i obfitej spuścizny historycznej.

PRZYRODA GMINY LIPNIK

KLIMAT

Urozmaicona rzeźba terenu i spore deniwelacje powodują powstawanie inwersji termicznych w zagłębieniach terenowych czyli dużych różnic w temperaturze między np. wysoczyzną, a dnem doliny. Na dnie wąwozów i dolin zalega zimne i wilgotne powietrze. Cechą charakterystyczną Wyżyny Sandomierskiej jest również występowanie zboczy chłodnych (o wystawie północnej) i ciepłych (o wystawie południowej).

GLEBY

Gleby gminy Lipnik to jej największe bogactwo. Występują tu najlepsze i to na sporym obszarze. Czarnoziemy występują przede wszystkim we Włostowie i okolicy. Jest ich około 45%, w Lipniku i okolicy 30% - w stosunku do innych gleb. Jednak w całej strukturze glebowej całej gminy Lipnik dominują gleby pyłowe wytworzone z lessu. W dolinie Opatówki, szczególnie w strefie wylewów tej rzeki osadziły się również urodzajne, ale trudniejsze do uprawy mady.

LASY

Lasów w gminie Lipnik nie jest dużo. Urodzajna ziemia, wczesne osadnictwo, duże zaludnienie, to czynnik małej lesistości tego terenu. Największy las to kompleks w Międzygórzu, w sąsiednich Słabuszewicach dominują drzewa ponad 50 letnie. W dolinie Opatówki spotyka się miejscami las wilgotny, występujący u podnóża Opatówki pod Słabuszewicami, w dolinie Życha wy pod Żurawnikami, w wąwozie Łączki w Międzygórzu. Dodać trzeba, że w tej dolinie występują łąki łąkowe, a w Malicach łąki grądowe.

NATURALNY ŚWIAT ROŚLINNY I ZWIERZĘCY

Na górnych partiach zboczy doliny Opatówki a także na ścianach wąwozów, rozdołów i na wzgórzach o wystawie południowej spotyka się stanowiska reliktywnej roślinności stepowej. Niedostępne i trudne do uprawy wąwozy i jary są siedliskiem dla tworzenia się naturalnych zbiorowisk roślinnych - gdzie można obserwować wtórne powstawanie zespołów, często z udziałem roślin uprawianych przez człowieka. Dzikie i bujne ostoje są też dobrym środowiskiem dla dzikiej zwierzyny (zające, sarny, lisy, łasice, kuny, dzikie króliki, kuropatwy, bobry).

ZABYTKI PRZYRODY

Po byłych właścicielach dworów pozostało kilka mniej lub bardziej czytelnych parków. Można tam spotkać piękne i stare okazy drzew ozdobnych. Często pojedyncze drzewa są jakby żywymi pomnikami i jedynym śladem po domostwach ziemian. Takie miejsca zachowały się m.in. we Włostowie, Leszczkowie, Gołębiowie, Usarzowie, Malicach, Słabuszewicach, Łownicy.

WODY

Główna rzeka przepływająca przez gminę Lipnik to Opatówka (dawniej zwana Łukawą). Mniejsze rzeczki to m.in.: Kurówka (zwana też za Groblą), Lisowski Potok, Jagnianka. Na terenie gminy położonych jest kilkadziesiąt źródeł i wysięków dobrej, ale twardej wody. Wyływy z reguły zlokalizowane są u podnóża zboczy doliny Opatówki. Najwięcej źródeł znajduje się w okolicach Gołębiowa, Lipnika i przede wszystkim Międzygórza - w dolinach Chełmno, Zwaliska, Zapusty i Łączki. Dalej spotyka się źródła w Gozdawie, Leszczkowie, Żurawnikach Dolnych i Włostowie.

Woda wypływa z dolomitów i wapieni środkowo- dewońskich. Woda z tych źródeł ma wysoką jakość, a źródła sporą wydajność. Największą ma źródło w Międzygórzu - 9,5 l na sekundę. Źródła można też spotkać na zboczu Grzbietu Kleczanowskiego a więc w Gołębiowie, Usarzowie, Osinach i Sternali cach. Tam, gdzie kiedyś był brzeg morza mioceńskiego (w Kaczycach, Swojkowie, Marycinie, Słoptowie i Włostowie) źródła mają wyływy ze szczelin skalnych (wapieni i dolomitów). Mają czystą, twardą i zasadową w odczynie wodę.

Pisząc o zasobach wodnych gminy należy wspomnieć o zbiornikach wodnych m.in. w Leszczkowie (staw ok. 3 ha), Kurowie, Lipniku (dawny kamieniołom) i niewielkim stawie w Gołębiowie. Naturalnymi zbiornikami są stawy we Włostowie i Swojkowie. Dodać trzeba, że w dolinie Opatówki (okolice Męczennic i Malic) występują mokradła na podmokłych łąkach.

Na terenie gminy Lipnik, we Włostowie, znajduje się jeden z głównych zbiorników wód podziemnych (GZWP) woj. świętokrzyskiego zaopatrujący w wodę mieszkańców kilku gmin. Włostowski zbiornik ma 108 km² powierzchni, w jego zasoby dyspozycyjne są

szacowane na 500 m³/h. Charakter zbiornika szczelinowo- krasowy w skałach wapiennych i dolomitowych z dewonu środkowego i górnego.

PREHISTORIA

Opis dziejów ziemi lipnickiej rozumianej jako terytorium gminy należy zacząć od perturbacji geologicznych tego skrawka skorupy ziemskiej, jako że zupełnie inaczej niż teraz, wyglądał tu krajobraz w erze paleozoicznej. Dzielimy ją na 6 okresów. W pierwszym i najstarszym dolnokambryjskim teren Sandomierszczyzny, a więc Gór Świętokrzyskich, zalewało płytkie morze. Żyły w nim drobne zwierzątka o cienkich skorupkach, m.in. trylobity, o czym dowodzi wydobywany w tej okolicy żwir na drogi.

W następnej epoce, tj. w środkowokambryjskiej, w morzu osadzały się łupki ilaste wraz z kwarcytami i zlepieńcami. W kolejnej, już górnokambryjskiej, w coraz płytszym morzu osadzają się kwarcyty, piaskowce, łupki. Utwory te można spotkać dziś w dawnych żwirowniach, m.in. w Lipniku. W następnym, po kambryjskim, okresie ordowickim, w morzu osadzają się piaskowce. Zielone w odcieniu, jako że zawierają ziarna glaukonitu, co można zobaczyć jeszcze w Międzygórzu, gdzie kiedyś wydobywano tzw. szaber szosowy. Czasami można tu spotkać zastygłe okazy pięknych ramienionogów *obolus siluricus*. Pod koniec okresu ordowickiego skorupa ziemska podlegała procesom górotwórczym, które wypiętrzyły Góry Świętokrzyskie, czyli taką dużą wyspę na morzu. Lecz na początku kolejnego okresu gotlandzkiego znowu na teren ten wdarło się morze i to głębokie. Wody osadziły potężne warstwy żółtych i ciemnych łożysk z licznymi szczątkami zwierzątek (graptolitów). Osady te zajmują przestrzeń między Lipnikiem, Kleczanowem i Międzygórzem. Po pewnym czasie morze znowu staje się płytsze z osadami tzw. szaro- wakami, które zawierają małżoraczki (spotkamy je w Lipniczku). Pod koniec okresu gotlandzkiego teren gminy Lipnik staje się lądem. Znowu następują ruchy górotwórcze. W epoce dolnodewońskiej (pierwszej w okresie dewońskim) Góry Świętokrzyskie częściowo są zalane morzem. W okolicach Żurawnik, Leszczkowa, Karwowa można spotkać stare kamieniołomy, z których wydobywano piaskowce (tzw. plakodermowe). W następnej środkowodewońskiej epoce w morzu rozwija się bujnie życie koralowców i ramienionogów, z nich później powstały grube pokłady dolomitów i wapieni, które dziś spotkamy w okolicach Włostowa (Tudorów i Karwów), w Leszczkowie, Żurawnikach. Koniec okresu dewońskiego przynosi okolicom Sandomierza (w tym i gminie Lipnik) suchy ląd. W kolejnych okresach karbońskim i permskim morze całkowicie cofa się z Gór Świętokrzyskich. Nadchodzi era mezozoiczna (dzieli się ona na trzy okresy: trias, jurę i kredę). Z epoki dolnego triasu pochodzą zlepieńce występujące opodal Malic w Nikisiałce. W następnej erze, kenozoicznej, (która dzieli się na dwa okresy: trzeciorzędowy i czwartorzędowy), Góry Świętokrzyskie nadal były lądem, choć wokół jeszcze rozlewały się morza. Można rzec, że stanowiły górzystą wyspę, ale ze względu na słuszny wiek już podlegały wietrzeniu i obniżaniu. Wreszcie w ten stary ląd wdarło się morze tortońskie, które zalało obniżenia terenowe tworzące głębokie zatoki. Doliną Opatówki morze dotarło aż pod Opatów, zostawiając utwory które dziś oglądamy w Międzygórzu, Słabuszowicach i Męczenicach. Nadchodzi epoka lodowcowa, która oziębia klimat i zmienia tę krainę. Pod jej koniec następuje kolejna zmiana w charakterze krajobrazu, mająca zresztą znaczenie dla nas współczesnych. Powstaje less. Z zimnej jeszcze północy wieją w kierunku cieplejszego powietrza silne wiatry, które porywają ze sobą tumany drobnieuteńkiego pyłu z osuszonych terenów polodowcowych. Osiada on na wyżynach w Małopolsce i Lubelszczyźnie. Pokrywa również część Gór Świętokrzyskich, w tym całą dzisiejszą gminę Lipnik. Dostownie

przykrywa około 20m warstwą urodzajnej glinki. Na te tereny wkracza wreszcie człowiek, który zacznie oddziaływać przez następne kilkanaście tysięcy lat na wierzchnią warstwę skorupy ziemskiej. To oddziaływanie jest początkowo słabe, niewiele zmieniające krajobraz. Im bliżej nam współczesnym tym kształtowanie powierzchni tego skrawka planety jest coraz mocniejsze. Najgwałtowniejsze zmiany zaszły w ostatnim stuleciu.

ZARYS DZIEJÓW

Zapewne pytanie: kiedy na terenie dzisiejszej gminy Lipnik pojawił się człowiek? będzie niezwykle intrygujące i trudne. Okazuje się jednak, że w kamieniołomie lipnickim odnaleziono ślady człowieka ze środkowej epoki kamiennej czyli sprzed kilkudziesięciu tysięcy lat. Spotkano tu środkowo paleolityczne wyroby krzemienia typu mustierskiego. Jednak dopiero w młodszej epoce kamiennej czyli w neolicie (około 5 tysięcy lat temu) ziemia lipnicka została zaludniona i to nie jak poprzednio - sporadycznie, lecz stosunkowo gęsto. Świadczą o tym często spotykane tu naczynia gliniane i narzędzia krzemienne, a także punkty osadnicze, groby i cmentarze prehistoryczne oraz kopce i kurhany (m.in. w Malicach, Międzygórzu, Łownicy, Leszczowie). Dobre, urodzajne gleby, łagodny klimat przyczyniły się zapewne do zasiedlania tej krainy. Później, czyli bliżej naszych czasów, zaludnienie jest mniejsze - albo jeszcze nie zostały znalezione materialne ślady. Przeszło dwa tysiące lat temu, gdzieś pod koniec starej ery, gmina Lipnik była nadal zamieszkała, świadczy o tym m.in. odkryte w Słoptowie cmentarzysko typu łużycko-pomorsko-kloszowego.

Zapewne i w pierwszych wiekach nowej ery gmina Lipnik zamieszkała była przez ludzi, ale wiadomości o nich są niepewne, często legendarne. Domniemywa się, że pierwsze średniowieczne wioski pojawiły się tu już w XI wieku. Pisane poświadczenia o nich pochodzą jednak z późniejszego okresu, kiedy lokalni księża musieli wystąpić do Rzymu dziesięcinę papieską i świętopietrze. Dzięki biurokracji z tamtego okresu wiemy dziś o istnieniu trzech parafii: Włostowa, Goźlic i Malic, do których należała większość do dziś istniejących w gminie Lipnik wiosek. Uznaje się, że najstarszą wiejską parafią (należącą wówczas do diecezji krakowskiej) była parafia (i zarazem kościół) w Goźlicach, która powstała prawdopodobnie pod koniec XII wieku. Tworzą się duże majątki - najpierw rycerskie, a później szlacheckie. W średniowieczu ukształtowała się ostatecznie mapa ziemi lipnickiej. Większość wówczas powstałych wiosek istnieje do dzisiaj. Obok Włostowa, Malic, są wtedy już m.in. Lipnik, Kurów, Usarzów, Słoptów, Międzygórz.

Żyzność gleby, a tym samym duża towarowość gospodarki folwarcznej czynią w staropolskich czasach z tego skrawka Sandomierszczyzny jeden ze spichlerzów zbożowych. Pszenicę dostarczano m.in. do Sandomierza, skąd spławiano ją Wisłą do Gdańska, a dalej eksportowano na zachód. Przez ziemię lipnicką prowadziły też dwa lądowe szlaki handlowe: Sandomierz - Opatów i dolinę Opatówki Zawichost-Opatów. W XVI w. na Sandomierszczyznę spłynęła reformacyjna fala. Szlachta porzuciła katolicyzm i przechodziła na arianizm bądź kalwinizm. Nowinki religijne przywozili ze świata młodzi, których ojcowie wysyłali zgodnie z renesansowym duchem do Zachodniej Europy na nauki. Po powrocie i objęciu rodzicielskich majątków, będąc kolatorami miejscowych kościołów zamieniali je na zbory i wprowadzali nowy protestancki obrządek. Księża usuwali. Tak zamieniono na zbory m.in. świątynię w Goźlicach, Malicach, a także zbudowano istniejące do dziś skromne sakralne budowle innowiercze w Ublinku i Włostowie zniszczone na początku XVIII w. zbór kalwiński w Malicach. Zapewne w tychże Malicach stały więc obok siebie czasami dwa obiekty sakralne dwóch wyznań. Niewątpliwie bliskość Rakowa, stolicy polskich arian, miała

wpływ na dużą stosunkowo popularność tego odłamu protestanckiego w okolicach Opatowa. Reformacja - jak to zwykle bywa w takich sytuacjach - spotkała się z reakcją kleru katolickiego, który utracił wpływ na społeczeństwo i zarazem uszczuplił swoje dochody. Dochodziło do sporów i konfliktów, choć na szczęście nie było u nas tak jak na Zachodzie wojen religijnych. Z jednym niestety wyjątkiem i to właśnie w parafii Malice, gdzie doszło do lokalnej wojny, która miała tragiczny finał dla innowierców (czytaj roz. „Malice”). Po kilkudziesięciu latach innowiercza fala opadła i powrócił katolicyzm. Chłopi z reguły nie odchodzili od wiary ojców. Zdarzało się to raczej szlachcie i ludziom z otoczenia dworskiego. Najdłużej przetrwał zbór w Malicach - do początku XVIII w. Jednak dla mieszkańców ziemi lipnickiej większym wstrząsem był potop szwedzki, który spowodował duże zniszczenia w materialnej substancji.

W następnych wiekach życie na terenie dzisiejszej gminy toczyło się normalnie. Chłopi odrabiali pańszczyznę, folwarki szlacheckie wysyłały pszenicę nawet za granicę. Wszyscy żyli w rytmie czterech pór roku. Czasami odpryski wielkiej historii docierały do tej krainy. Kampania napoleońska, powstanie listopadowe i styczniowe, w których uczestniczyli synowie chłopów i szlachty. Pod koniec XIX w. zaczęła się tworzyć wielka własność ziemska. Karscy, którzy mieli tu dużą część swych rozległych dóbr wyrastali na czołowych gospodarzy Sandomierszczyzny. Nie tylko uprawiano tu rolę i hodowano zwierzęta, ale zajęli się przerabianiem płodów rolnych - czyli przemysłem przetwórczym.

Obszar dzisiejszej gminy Lipnik rozbitý był na trzy jednostki gminne. Włostów (Włostów, Pęcławice, Słoptów, Swojków, Malżyn, Łownica, Kurów, Sternalice, Lipnik), Malice Kościelne (Malice, Męczennice, Adamów, Leszczków), Słabuszowice (Studzianki, Międzygórz, Słabuszowice, Rogal).

I WOJNA ŚWIATOWA

W sierpniu 1914 r. pierwsze patrole austriackie pojawiają się w okolicach Włostowa i Lipnika. Z rejonu opatowskiego wycofują się Rosjanie. Jednak we wrześniu znowu wracają w te strony. Na początku października (3 i 4) w okolicach Opatowa dochodzi do dużej i krwawej bitwy rosyjsko-austriackiej. Walki toczyły się w dolinie Opatówki. Po obu stronach ginie sporo żołnierzy w tym Polaków i to z regionu sandomierskiego, gdyż do obu wrogich armii zostali wcieleni. Zostały rozbite dwa pułki rosyjskiej gwardii. W sumie wojska carskie straciły około 700 zabitych i rannych, m.in. został ranny mieszkaniec Włostowa sierżant Wincenty Kordos (brat jego, ułan Beliny Kazimierz zaś zginął w 1919 r. w Kijowie).

Przez następne tygodnie teren gminy Lipnik znalazł się pod okupacją niemieckich władz wojskowych. Rosjanie jednak znów naciskają i na przełomie października i listopada (31 X-2 XI) dochodzi znowu do bitwy na linii Gór Świętokrzyskich i rzeki Opatówki. Przemarsze wojsk powodują duże zniszczenia na opatowskiej wsi nie tylko od bezpośrednich działań wojennych, ale również rabunków, grabieży, pod dzisiejszych gmin Klimontów, Iwaniska, Opatów i Lipnik) do szosy Sandomierz - Opatów staje się sceną gwałtownych, trwających od 16 do 23 maja walk, które z konarskich wzgórz obserwował brygadier Józef Piłsudski. Jego I Brygada Legionów (około 5 tysięcy ludzi) bohatercko i zwycięsko walczyła w składzie austriackiej 4 dywizji jako jej rezerwa. Do historii boje te przeszły jako bitwa pod Konarami. Wtedy to w dostównym ogniu walk przez kilka dni majowych znalazły się wioski południowej części gminy: Swojków, Grocholice, Malżyn, Włostów, Kaczyce, częściowo Lipnik. Mimo wielkiej waleczności naszych żołnierzy nie udało się austriackim wojskom przekroczyć szosy opatowskiej i pójść dalej na linię Wisły. W sumie wojska sprzymierzone straciły kilka tysięcy żołnierzy. Legioniści utrzymali jednak swoje pozycje w dolinie Koprzywianki przez cały miesiąc i 22

czerwca 1915 ruszyli ponownie na Rosjan, którzy wycofali się na Ożarów, Tartów (gdzie rozegrała się kolejna ciężka bitwa) i za Wisłę. Od lipca 1915 r. do listopada 1918 r. gmina Lipnik była już pod okupacją niemiecką. Po rozbrojeniu żołnierzy austriackich w listopadzie 1918 r. Lipnik i okolice, podobnie jak reszta rejonu stał się wolny i rozpoczął nowy okres w swych dziejach w wolnej już Polsce. W międzywojennej Polsce Lipnik był siedzibą dużej gminy rolniczej. Należało do niej 34 wioski bądź folwarki: Lipnik, Lipniczek, Lipówka, Rogacz, Włostów, Pęcławice, Adamów, Barakówka, Gołębiów, Gozdawa, Grocholice, Helenów, Kaczyce, Krzyże Kolonia, Kurów, Łownica, Malice, Małżyn, Maręcin, Męczennice, Międzygórz, Michalin, Osiny, Słabuszewice, Słoptów, Sternalice, Sternalna Wola, Studzianki, Swojków, Ublinek, Usarzów, Wesołówka, Zachoinie, Żurawniki.

Niektóre z tych miejscowości już dzisiaj samodzielnie nie istnieją. Zostały włączone zazwyczaj do sąsiednich bardziej dynamicznych. Terytorium gminy Lipnik sprzed 70 lat jest podobne do dzisiejszego. Dominującym w działalności gospodarczej gminy było rolnictwo. Przede wszystkim uprawiano tu pszenicę i inne zbożowe, a także ziemniaki, okopowe i przemysłowe. Duży wpływ na strukturę zasiewów miała cukrownia Włostów, która spopularyzowała uprawę buraków cukrowych. Miejscowość ta, duża wieś o charakterze przemysłowym, była wiodącą nie tylko w gminie, ale w całym mikroregionie. Tu też znajdowała się siedziba najpotężniejszego rodu ziemiańskiego wygodny, duży i nowoczesny na tamte czasy pałac Karskich w rozległym parku.

W międzywojennej gminie Lipnik utrzymywały się dwie formy działalności rolniczej: folwarczna i chłopska. Obok wielkiej własności ziemskiej należącej do rodziny Karskich (Włostów, Kurów), znajdowały się tu mniejsze folwarki ziemian wywodzących się z dawnej szlachty sandomierskiej (m.in. Konarscy, Leszczyńscy, Skorupscy, Mikułowscy-Pomorscy, Jabłońscy). W międzywojniu było tu 9 majątków w obszarze ponad 50 ha. W folwarkach, w specjalnej zabudowie, w czworakach, mieszkali najemni pracownicy rolni, którzy zatrudnieni byli w gospodarstwach dziedziców. Dominującą jednak warstwą w strukturze ludności gminy Lipnik byli chłopi. Posiadali zazwyczaj kilkumorgowe własne gospodarstwa rolne, które dzięki urodzajnej ziemi dawały podstawy egzystencji wielodzietnym z reguły rodzinom. Nie odczuwano tu tak dużej biedy jak na terenach o słabych glebach, ale dochody uzyskiwane z niewielkich gospodarstw wystarczały tylko na skromne utrzymanie na stosunkowo niskim cywilizacyjnie poziomie. Wieś była przeludniona, a poza tym odczuwała głód ziemi. Prowadzono, bowiem wtedy ekstensywny typ gospodarki rolnej z przewagą upraw zbożowych. Warzywnictwo i sadownictwo były jeszcze wtedy w powijakach. Kłopoty ekonomiczne wsi łagodził nieco raczkujący przemysł rolny najczęściej skupiony przy dworach (gorzelnie, olejarnie, masarnie), a także organizująca się spółdzielczość mleczarska. Dlatego też nie dziwi fakt, że z tego wywodzą się działacze ruchu ludowego.

II WOJNA ŚWIATOWA

W I połowie (8) września 1939r. Gmina Lipnik dostała się pod okupację niemiecką. Na jej terenie nie było większych walk poza jednostkowym przypadkiem we Włostowie, jak podaje por. Mieczysław Kordos prezes Koła Gminnego ZKRP i BWP i zarazem prezes Powiatowej Rady Kombatantów, kiedy to Józef Kordos kapral 4 ppl samotnie ostrzeliwał z rkm zza muru cukrowni oddział niemiecki. Po zajęciu Sandomierskiego władze wojskowe wprowadziły na tym terenie własny porządek. Gmina Lipnik została włączona do powiatu opatowskiego, który powstał z dwóch przedwojennych powiatów: sandomierskiego i opatowskiego. Zarządcą majątku we Włostowie został folksdojcz Cichoń, a w cukrowni Noel. W tej wsi w 1943 r. utworzono

tw. policyjny punkt oparcia. Niektórzy mieszkańcy gminy Lipnik mimo represji okupanta zaangażowali się w ruch oporu. Jesienią 1939 r. zostali aresztowani i osadzeni w sandomierskim zamku mieszkańcy gminy: bracia Kosiccy i Mierzwińscy, Zygmunt Derlaga i Roman Śmigielski z Włostowa. W czasie działań wojennych we wrześniu 1939 r. z terenu gm. Lipnik m.in. zginęli: Jan Dudek z Włostowa, Klusek z Kurowa na Borowskich Górach, Józef Krzysiak z Włostowa w obronie Warszawy. Ofiarami mordu katyńskiego w kwietniu 1940 r. z terenu gminy Lipnik byli: por. Bogdan Czajkowski i por. Ignacy Nobis z Włostowa, por. Maciej Mikułowski Pomorski, por. Jan Lasota z Leszczkowa, por. Józef Jabłoński z Usarzowa, por. Bogucki z Lipnika, por. Stanisław Wróbel z Gołębiowa, por. Skorupski, policjant Jan Francuz. We wrześniu 1939 r. zginęli kapral M. Lasek, W. Dziorek, R. Siwiński, W. Surmański, J. Kucharski, J. Zajac.

12 stycznia 1944 r. oddział egzekucyjny dokonał na placu szkolnym w Lipniku publicznej egzekucji w odwecie za zabicie Niemca. Rozstrzelano wtedy 20 więźniów z okolic Ostrowca Świętokrzyskiego.

Sytuację gospodarczą ludności gminy Lipnik w czasie okupacji pogorszyły przede wszystkim kontyngenty obowiązkowe dostawy płodów rolnych i żywca. Poza tym młodzi ludzie byli wywożeni do Niemiec, przymusowo do pracy, przede wszystkim w rolnictwie.

RUCH OPORU

Podobnie jak inne gminy powiatu, również Lipnik ma swój udział w ruchu oporu. Przybrał on różne formy. Patriotyczną postawę wykazały przede wszystkim dwory ziemiańskie. Za kontakty z Armią Krajową z włostowskiego pałacu zostali usunięci w 1942 r. Karscy. Piękną kartę pomocy jeńcom obozów wojskowych zapisali Jabłońscy w Usarzowie. W malickim dworze znalazł spokojną przystań popularny pisarz Jan Sztudynger. Dwory z reguły były miejscem schronienia dla uciekinierów i wysiedlonych. Na terenie gminy Lipnik działało też podczas okupacji kilka ugrupowań partyzanckich różnych orientacji politycznych. W styczniu 1940 utworzone zostały w Związku Walki Zbrojnej Obwodzie 5 sandomierskim placówki, m.in. w Lipniku. Składała się ona z plutonu: 2 podchorążych, 3 podoficerów i 30 żołnierzy. Dowódcą placówki był miejscowy sekretarz gminy Józef Cendrowski, a w siedzibie gminy mieścił się punkt kontaktowy. Kolportażem prasy i ulotek zajmował się m.in. Mieczysław Gajewski „Mieczyk” z Gołębiowa (ZWZ). W uszarsowskim dworze siedzibę miał oddział (sekcja egzekucyjna) Armii Krajowej „Waltera” Józefa Bojanowskiego, legendarnego partyzanta, wykonawcy kilku wyroków śmierci. Drugą siłą partyzancką były Bataliony Chłopskie. U Władysława Nowaka w Lipniku mieścił się punkt kolportażowy prasy wydawanej przez Stronnictwo Ludowe „Roch”. W strukturze organizacyjnej BCh gmina Lipnik należała do Rejonu II „Uniwersytet Ludowy” Obwodu Sandomierskiego. Wiosną 1944 r. w gminie Lipnik było 200 członków BCh. Komendantem BCh był por. Walenty Wróbel „Kordian” z Gołębiowa. Natomiast oddziały Armii Krajowej liczyły ponad 300 żołnierzy. Na terenie gminy Lipnik do lipca 1944 r. nie odnotowano większych walk. Dopiero 30 VII na peryferiach gminy, w dolinie Opatówki w rejonie Wesołówki k. Słabuszewic, doszło do tragicznej dla sandomierskiego AK bitwy. W czasie akcji „Burza” podwód Sandomierz AK przeprowadził w Żurawicy (gm. Obrazów) koncentrację zgrupowania. W sumie zebrało się tylko 150 żołnierzy, przede wszystkim z Sandomierza, ale wskutek silnego obsadzenia przez Niemców miasta i jego najbliższych okolic zgrupowanie „Swojaka” wycofało się w dolinę Opatówki. Stąd miało podążyć pod Klimontów, żeby połączyć się z 2 pułkiem piechoty legionów AK. 30 lipca zostało

jednak rozbite nad Opatówką pod Pielaszowem i Wesotówką. W sumie bitwa na Wesotówce pochłonęła życie 60 akowców.

Gmina Lipnik okropności wojny doświadczyła w ostatnim jej etapie, czyli od sierpnia 1944 r. do stycznia 1945 r. Kiedy to toczyły się tu zażarte walki w obronie przyczółku sandomiersko-baranowskiego. Armia Czerwona na tym odcinku frontu (na linii Wisły) wdarła się na lewobrzeżne tereny i zajęła powiat sandomierski i część opatowskiego. Linia frontu przechodziła przez kilka wsi gminy Lipnik, a stanęła w dolinie Opatówki. Większość wsi została totalnie zniszczona. Ludzi wysiedlono z gospodarstw i przez te kilka miesięcy musieli mieszkać w ziemiankach bądź poniewierać się na wysiedleniu. Obszar ten należał do najbardziej zniszczonych w Polsce podczas II wojny światowej. Okres okupacji utrwalają tablice pamięci narodowej (m.in. w Lipniku, Włostowie, Usarzowie, Malicach) ufundowane z inicjatywy Zarządu Koła Gminnego Związku Kombatantów RP i BWP przez Urząd Gminy w Lipniku.

CZASY POWOJENNE

Po wojnie w wyniku reformy rolnej ziemię dworską w większości rozparcelowano między chłopów, a z części utworzono gospodarstwa państwowe. Powstały też rolnicze spółdzielnie produkcyjne, które jednak nie zdały egzaminu i po kilku latach działalności się rozpadły. Większość zespołów dworsko-pałacowych uległa w czasie działań frontowych i powojennej dewastacji, zniszczeniu i w efekcie całkowitej zagładzie (m.in. Kurów, Usarzów, Malice, Włostów, Leszczków). Niektóre dwory zostały zaadaptowane do nowych potrzeb i żyją do dziś (m.in. Lipnik, Słabuszewice). Po wojnie chłopi z mazołem odbudowywali swoje zagrody. Pierwszy etap tworzenia wsi lipnickiej w nowej, socjalistycznej rzeczywistości to budowa skromnych domostw i organizowanie gospodarstw na jakie takie przetrwanie. Dobre gleby i pracowitość rolników sprawiły, że w „czasach gierkowskich” pomyślna koniunktura na płody rolne, mleko i żywiec, szczególnie na buraki cukrowe oraz warzywa, poprawiła znacznie sytuację ekonomiczną na wsi. W latach 70. i 80. XX w. powstało na tyle nowych zabudowań gospodarczych, że możemy mówić o nowym obliczu wsi. Wzniesiono bądź zmodernizowano domy i zabudowania gospodarcze. Zniknęła wtedy ostatecznie drewniana zabudowa dziś mająca charakter reliktowy. Gospodarstwa wyposażone zostały w nowoczesny sprzęt rolniczy. Ciągniki zastąpiły konie, których pogłowie znacznie się zmniejszyło. Poszczególne wioski w różnym tempie budowały infrastrukturę techniczną i drogi bite asfaltowe, wodociągi, gazociągi, linie telefoniczne, kanalizację. Niestety ostatnia dekada XX w. to gwałtowne zubożenie wsi wskutek niskiej opłacalności produkcji rolniczej.

Rolnicy szukają nowych, bardziej opłacalnych kierunków produkcji rolniczej. Do takich niewątpliwie należy ogrodnictwo. W ostatnich dwóch dziesięcioleciach poszerza się promieniujący od Sandomierza krąg upraw warzywniczych i sadowniczych. Do czołówki należy sąsiadujący z Kleczanowem (gm. Obrazów) Gołębiów, gdzie najwięcej jest ogrodów, a także Usarzów, Lipnik, Malice, Kurów, Sternalice i Słoptów. Zapewne tendencja ta będzie się utrzymywać w najbliższych latach jeżeli stabilny będzie rynek owocowy i rozwinięte przetwórstwo. Jednocześnie coraz bardziej zauważalna jest tendencja do wyludniania się niektórych miejscowości, szczególnie położonych w dolinie Opatówki (Malice, Adamów, Międzygórz, Męczennice, Słabuszewice, Żurawniki). Zmniejsza się liczba gospodarstw i liczba ludności, ale zwiększa się areał pozostałych gospodarstw następuje farmeryzacja tych okolic mających tradycyjne rolnictwo: zboża, okopowe i hodowla zwierząt.

MIJSCOWOŚCI GMINY LIPNIK

ADAMÓW

Położona na północnych krańcach jest jedną z młodszych wsi gminy Lipnik. Od dawna wchodziła w skład dóbr malickich. Istniał tu folwark właścicieli Malic, który po parcelacji w latach 20. stał się samodzielną wsią chłopską. Ostatnim właścicielem Adamowa Malickiego był Józef Mikułowski-Pomorski, rektor SGGW. W 1929 r. było tu 10 domów, w których mieszkało 63 mieszkańców, w tym 10. było narodowości żydowskiej. Współczesny Adamów zajmuje 174 ha powierzchni. W kilkunastu zagrodach mieszka 63 osoby. Mieszkańcy Adamowa zajmują się tradycyjnym rolnictwem.

GOŁĘBIÓW

Położony na Grzbiecie Kleczanowskim przy szosie Opatów-Sandomierz, graniczy z gminą Obrazów. Już w czasie późnego neolitu na terenie dzisiejszego Gołębiowa mieszkał i gospodarował człowiek. Znalaziono tu, bowiem punkt osadniczy. Wieś o średniowiecznej metryce wymieniona przez Jana Długosza.

Jedną z pierwszych wzmianek o Gołębiowie znajdujemy w dokumencie z 1427 r., w którym wspomniany jest Mikołaj z Gołębiowa, który również był dziedzicem wsi Motycze (k. Gorzyc). W XVI w. część Gołębiowa była na uposażeniu klasztoru cysterskiego w Koprzywnicy. Natomiast w II poł. XIX w. dzierżawcą wsi był Czesław Reklewski. Ostatnim właścicielem był Władysław Leszczyński. Gołębiów jeszcze w okresie międzywojennym składał się z 3 części: Gołębiowa folwarku, Gołębiowa wsi i Gołębiowa Szlacheckiego. Współczesny Gołębiów to wieś intensywnego ogrodnictwa (dominują sady jabłoniowe i wiśniowe). Pionierem sadownictwa był tu nieżyjący już Mieczysław Gajewski. Wieś zajmuje 433 ha, ma 69 domów i 320 mieszkańców. **Z dawnych lat zachowały się tu dwie stare kamienne figury a także cmentarz polowy żołnierzy niemieckich, którzy zginęli w II poł. 1944 r.**

GROCHOLICE

Stara wieś w parafii Strzyżowice wymieniona już przez Jana Długosza, położona nad niewielką rzeczką Jagnianką. W II poł. XVI w. należały do wojewody sandomierskiego Piotra Zborowskiego oraz do Stanisława, Lucjana i Mikołaja Pozowskich. Pod koniec XIX w. do Ludwika Rytla. Przez kilka stuleci Grocholice składały się z wsi i folwarku w międzywojniu stały tu cztery domy tzw. czworaki. W maju i czerwcu 1915 r. toczyły się tu walki, które do historii przeszły jako bitwa pod Konarami. Grocholic nie ominęły także działania wojenne w II poł. 1944 r. Po wojnie ziemia dworska została rozparcelowana i otrzymali ją miejscowi chłopi. Współczesne Grocholice to wieś intensywnego rolnictwa. Zajmują 108,5 ha. Mają 21 domów i 76 mieszkańców.

KACZYCE

Jedna z najstarszych wsi Sandomierszczyzny. Położona w zachodniej części gminy Lipnik przy trasie Włostów-Mydłów-Iwaniska na krańcach żyznej Kotliny Włostowskiej. Należy do parafii Mydłów. Już w XI wieku na łagodnym zboczu, nad rzeczką Jagnianką, która na tym odcinku opływa lessowy cypel, istniała dobrze zorganizowana osada. W 1997 r. odkryli jej materialne ślady archeolodzy z Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Znalaziono wtedy na polu Frańczaka fragmenty ceramiki, narzędzi i ozdób pramieszkańców Kaczyc, a także fragmenty średniowiecznych budowli - półziemiankowych chat. Około 200 m od tej osady znajdowało się cmentarzysko. Po około 200 latach spokojnej egzystencji nastąpił zmierzch tej pierwszej osady - być może spaliła się.

Trudno jest dziś zrekonstruować najstarsze dzieje wsi Kaczyce z czasów Długosza. Mało zachowało się zapisków. W 1508 r. właścicielem wsi składającej się z dwóch części: Kaczyca Dużych i Kaczyca Małych był Mikołaj Niedzwicki. Później występuje aż trzech gospodarzy. Łanami tej wsi dzielili się: Jan i Mikołaj Borowscy, Piotr Malicki i Mateusz Łownicki. Kolejni właściciele wsi zagubili się w zawitościach kilkunastowiecznego dziedziczenia. Wielka historia zaznaczyła się w historii Kaczyca podczas dwóch wojen światowych. W maju 1915 r. przechodziła przez wieś linia frontu rosyjsko-austriackiego. Boje w Kaczycach stoczone przez Legionistów Piłsudskiego to fragment bitwy pod Konarami. Po raz drugi w strefę walk dostały się Kaczyce w drugiej połowie 1944 r. Wtedy to mieszkańcy zostali wysiedleni. Kiedy w styczniu 1945 r. wrócili do swojej wsi zastali ją doszczętnie zniszczoną. Prawie żaden dom nie ocalał. Przez jakiś czas mieszkali w ziemiankach, tak jak ich przodkowie sprzed 900 laty. Dopiero w następnych latach Kaczyce się odbudowały. Kolejną przebudowę przeżyły w latach 70. tych, kiedy to panowała dobra koniunktura w rolnictwie. Kaczyce mają bowiem znakomite warunki glebowe- czarnoziemy I, II i III klasy. W wyniku parcelacji ziemi dworskiej po II wojnie światowej, gospodarstwo chłopskie osiągnęło średnią wielkość około 5 ha. Taka też struktura utrzymuje się do dzisiaj. Rolnicy uprawiają przede wszystkim pszenicę i buraki cukrowe, a także zajmują się hodowlą. Narzekają jednak na małą opłacalność produkcji rolniczej. Z każdym rokiem zmniejsza się liczba gospodarstw. Obecnie Kaczyce zajmują prawie 300 ha powierzchni.

KURÓW

Położona przy szosie Warszawa-Rzeszów wieś o średniowiecznej metryce. W XIII w. przez Kurów (od Zdanowa w kierunku Włostowa) prowadził ważny dla średniowiecznego handlu trakt królewski. Nazwa dzierżawcza Kurów wywodzi się od nazwy osobowej Kur. W Polsce jest kilkanaście miejscowości o tej nazwie. W staropolskich czasach wieś często zmieniała właścicieli. W XVI w. należała do Malickich z Malic. W XIX w. Kurów początkowo był własnością Ledóchowskich, od których dobra klimontowskie (do których również należała ta wieś) nabył Stanisław Karski. Odtąd folwark Kurów wchodził w skład dużych dóbr ziemskich włostowsko-kurowskich należących do tej rodziny do reformy rolnej 1944 r. Miał prawie 530 ha powierzchni. Najwięcej na jego żyznych glebach uprawiano pszenicy i buraków cukrowych, których areal zwiększył się szczególnie w okresie międzywojennym. Do przewozu surowca do cukrowni we Włostowie wykorzystywana była 7 kilometrowa wąskotorowa kolejka, która również przechodziła przez Kurów i tu była jedna ze stacji towarowych (do dziś zachował się charakterystyczny budynek z cegły).

Stanisław Karski podzielił spory już majątek między dwóch synów: Włodzimierza i Michała. Kurów z przyległościami dostał Michał, który dokupił w 1901 r. Ossolin. Włodzimierz zaś został właścicielem dóbr klimontowskich z siedzibą w Górkach Klimontowskich. Po wprowadzeniu reformy rolnej w Kurowie na bazie majątku Karskich powstała w 1949 r. spółdzielnia produkcyjna, która produkowała m.in. materiał zarodowy. Specjalizowała się, bowiem w produkcji zwierzęcej. Miała bardzo wysoką obsadę: 120 krów na 100 ha użytków rolnych. W powiecie sandomierskim średnia wówczas wynosiła 53 sztuki na 100 ha. Kurowska spółdzielnia należała do najlepszych w województwie kieleckim. Obecnie w jej siedzibie zlokalizowana została siedziba Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa. Gospodarstwo Administracyjno-Handlowe w Kurowie.

Współczesny Kurów to jedna z największych wsi gminy Lipnik. Zajmuje powierzchnię 495,7 ha. W latach międzywojennych Kurów wieś zamieszkiwało 288 osób (w 1928 r.) a Kurów folwark 202 osoby. W dzisiejszym Kurowie niewiele zachowało się

zabytkowych obiektów. Nie istnieje już dwór Karskich. Obecność tu tej rodziny utrwala kamienny krucyfiks przydrożny ufundowany przez Julię z Górskich i Michała Karskich.

Przy głównej szosie - naprzeciw drogi dworskiej - ustawiony jest też kamienny krzyż ze wstrząsającym napisem przypominającym tragedię wojenną.

Inskrypcja na cokole pomnika głosi, że 17 sierpnia 1944 r. w tym miejscu zginęła od bomby niemieckiej rodzina Wawrzekiewiczów: matka Weronika z trojgiem małych dzieci: Władysławą, Weroniką i Zbigniewem. Fundatorem pomnika był mąż i ojciec tej rodziny. Natomiast przy drodze Kurów-Zachoinie stoi krzyż na zbiorowej mogile żołnierzy poległych w tych stronach podczas walk w czasie I wojny światowej.

LIPNIK

Stara wieś położona przy rozwidleniu ruchliwej szosy Warszawa-Rzeszów i Opatów-Sandomierz, gdzie powstaje swoista strefa gospodarcza nastawiona na obsługę transportu drogowego i podróżnych. Siedziba gminy. Obecnie ma prawie 350 ha powierzchni, 96 domów i około 380 mieszkańców. Jan Długosz zapisał, że Lipnik miał w XV w. jeden folwark, sześć łanów kmiecych, karczmę i dwóch ogrodnarzy. W XIV, XV, XVI i XVII w. Lipnik należał do Lipnickich, możnego rodu sandomierskiego, który pieczętował się herbem Hołobok i wieś ta była ich rodową siedzibą. Jednakże w XV w. ich dobra w ziemi sandomierskiej zostały skonfiskowane ponoć za zdradę.

Zespół Szkolno-Przedszkolny w Lipniku

Dopiero w 1497 r. Stanisław Lipnicki odzyskał rodzinny majątek. W 1508 r. Góry Wysokie k. Dwikóz należały do podsędka sandomierskiego, a wcześniej komornika granicznego Pawła Lipnickiego, którego brat Jakub został zabity w Krakowie przez niejakiego Jana Łopichę i za to zabójstwo wspomniany wyżej Paweł miał przysądzone od krakowskich mieszczan 100 grzywien. Tenże miał dwóch synów, podstarościego sandomierskiego Mikołaja, który w 1536 r. był dziedzicem Gór Niższych i Włostowa oraz Wojciecha. Wtedy Lipnicy ze swych dóbr: Lipnika Małego i Wielkiego, części Pełczyc, Lenarczyc, Kichar, Gór Niższych i Wyższych, Gałkowic płacili 7 grzywien podatku. W XVI w. Elżbieta Lipnicka posiadała nie tylko Lipnik, ale również Gołębiów. Na dobrach Lipnik i Lipniczek

(Lipnik Mały) w latach 40. XIX w. był zapis sandomierskiego biskupa Goldtmanna w wysokości 10 tys. zł.

Z rodziny Lipnickich, która później rozproszyła się po świecie wyszło kilka wybitnych postaci m.in. scholastyk i oficjał sandomierski w latach 1511-1546 Stanisław; sekretarz królewski, kanonik gnieźnieński, administrator diecezji krakowskiej, zmarły w 1657 Wojciech Lipnicki. W II poł. XIX w. Lipnik należał do sędziego Konstantego Łaskiego. Wybudował tu wtedy murowany dwór utrzymany w klasycystycznym stylu stoi on dziś w centrum wsi i mieścił się w nim GS. Na cmentarzu parafialnym w Goźlicach żona ufundowała mu kamienny pomnik z napisem „Konstanty Łaski ur. 1802 r. - zm. 1882 w Lipniku. Był inżynierem wojsk polskich, rolnikiem, sędzią pokoju”. Pod koniec XIX w. Lipnik należał do Marii Bzowskiej. W międzywojniu Lipnik był już siedzibą gminy. Obecnie stanowi centrum gminy. Mieści się tu Urząd Gminy, szkoła podstawowa oraz przedszkole, Ośrodek Zdrowia „Sierant”, kaplica, placówki handlowo - usługowe, nastawione na obsługę podróżnych. W Lipniku działa też Oddział Banku Spółdzielczego obsługujący mieszkańców gminy. Powstała tu też kaplica w wymiarach małego kościoła - filia kościoła parafialnego w Goźlicach. Duży wkład w budowę świątyni wniósł wywodzący się z gminy Lipnik Andrzej Zdyb.

Kaplica i Zespół Szkolno- Przedszkolny w Lipniku z lotu ptaka

Urokliwe krajobrazy, a także przeszłość oraz zabytki powodują, że gmina Lipnik może być dla turysty zajmującą krainą do uprawiania krajoznawstwa. Po zorganizowaniu bazy noclegowej (m. in. w gospodarstwach agroturystycznych bądź zajazdach) teren gminy może stać się miejscem turnusowych pobytów wielodniowych. Dla zatrzymujących się w Sandomierzu, Opatowie bądź Klimontowie dogodnie położona gmina będzie rejonem do jednodniowej penetracji.

LESZCZÓW

Stara wieś o prehistorycznej tradycji, położona ok. 1 km od szosy Opatów-Sandomierz. Współczesna zabudowa zaczyna się już od szosy, wzdłuż wiejskiej drogi i

proceedzi w formie ulicówki do dawnej włościwej wsi. Później droga rozwidła się obok figury i z płaskiego raczej terenu wchodzi w urokliwą dolinę, dołem której płynie strumień obrośnięty wierzbami i topolami. Ściany doliny odstawiają liczne odkrywki skalne, które ujawniają skomplikowane dzieje geologiczne tej miejscowości. Najdawniejszą obecność tu człowieka dokumentuje tajemniczy i dobrze zachowany kopiec stojący dziś samotnie na polach, obok gospodarstwa Pańczyków, w południowo-wschodniej części wsi. Ma on 7m. wysokości i 23 m. średnicy i wiąże się z okresem neolitu. W czasie ostatniej wojny wojska radzieckie miały na nim punkt obserwacyjny i wtedy jego zewnętrzne warstwy zostały zniszczone. Podczas frontu w ziemnej ścianie wykopano oborę.

Z najstarszych skąpych zapisków dowiadujemy się, iż w 1502 r. właścicielem Leszczkowa był Mikołaj Sławkowski. W XVI w. dziedzicem wsi oraz niedalekiej Dzierżni stał się Józef Ożarowski, właściciel kilku wsi w powiecie sandomierskim, m.in. również miasta Ożarowa. Natomiast w następnym wieku we dworze była kaplica, w której odprawiano nabożeństwa.

Przez kolejne lata wieś często zmieniała właścicieli. Trudno dziś sporządzić ich dokładną listę. W XIX w. przeszła do Pomorskich. Pułkownik Mateusz Pomorski, major wojsk Królestwa Polskiego w 1862 r. adoptował kuzyna Władysława Mikułowskiego. Tenże ożeniony był z Julią Horoch. Mieli trzech synów: Stanisława, Jana i Józefa, którzy nazywali się już po ojcu Mikułowscy-Pomorscy. Stanisław otrzymał Leszczów, Gozdawę i Żurawniki, a Jan Malice. Nowy właściciel Leszczkowa zajął się energicznie gospodarowaniem. Zbudował tu przetwórnictwo owoców, dla której założył też duży sad. Ożenił się z córką Walerii i Jerzego Ossolińskich z Ossolina. Niestety fabryka się spaliła, a Stanisław Mikułowski-Pomorski wkrótce zmarł i dobrze prosperujący majątek szybko się zadłużył. Dopiero dorosły syn Stanisława Maciej dźwignął majątek z długów. Był dyrektorem Spółki Radomskiej-Rolnej i dyrektorem w Katowicach, a zarobione pieniądze przeznaczał m.in. na finansowanie dworu i gospodarstwa. Niestety we wrześniu 1939 dostał się do sowieckiej niewoli i jako oficer został internowany w obozie w Starobielsku. Podzielił los innych. Został zamordowany w Charkowie. Pozostawił syna Jerzego (profesora dr hab. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, obecnie Kierownika Katedry Studiów Europejskich AE w Krakowie) i dwie córki.

Po II wojnie światowej majątek Mikułowskich-Pomorskich rozparcelowano. Dziś z dworu nie pozostał żaden ślad. **Ocalały jedynie fragmenty parkowego drzewostanu.** W czasie okupacji w Leszczkowie działały: drużyna AK, którą dowodził Stanisław Walas oraz drużyna BCh dowodzona przez Michała Wieczorka. Obecnie wieś Leszczów (wraz z wchłoniętą do Leszczkowa Gozdawą) ma przeszło 627 ha, 111 domów i ok. 400 mieszkańców, zajmujących się przede wszystkim rolnictwem. Posiada remizę strażacką OSP. Działa tu również folklorystyczny zespół artystyczny, który od lat przygotowuje najładniejsze w okolicy wieńce dożynkowe. Z zabytków obok wyżej wspomnianego kurhanu należy wymieniać figury przydrożne, m.in. - nad stawem kamienna Matka Boska na postumencie z 1901 r. i z napisem „Włościianie Leszczów”. Drugim pomnikiem jest kamienny krucyfik stojący na skrzyżowaniu z dawną drogą wiodącą do dworu. Teraz można nią dotrzeć do ziemnego kopca. Zlokalizowana ona jest na końcu ostatnich zabudowań. Obok tego skrzyżowania znajduje się też zbiorowa mogiła żołnierzy poległych jesienią 1914 r. podczas krwawej bitwy, jaką stoczyły w tej okolicy żołnierze rosyjscy i austro-węgierscy.

Pomnik „Czynu Legionowego” w Lipniku

ŁOWNICA

Pod koniec XIX w. istniały dwie Łownice: Nowa i Duża. Była to już typowa wieś chłopska. Zajmowała 363 morgi powierzchni, miała 40 zabudowań mieszkalnych i 226 osób. Łownica, sąsiadująca z Grabiną, w maju i czerwcu 1915 r. stała się miejscem sławnej w naszej historii „bitwy pod Konarami”. Jej pozostałością była zbiorowa mogiła poległych żołnierzy, których później przeniesiono do Gór Pęczowskich. W 1930 oddano tu do użytku 2. klasową szkołę podstawową. Jej uczniowie opiekowali się cmentarzem legionistów w Kozinku. Dziś wieś nie ma szkoły, a jej dawny budynek zamieniony został na mieszkanie prywatne. W czasie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej funkcjonowała w Łownicy dwuletnia szkoła rolnicza. Nauczycielskie małżeństwo Wziątków prowadziło tajne nauczanie. Józef Wziątek był równocześnie dowódcą drużyny AK. Kilku mieszkańców tej wsi należało do Samodzielnej Grupy Żelazawskiego ps. „Złota Rączka”. W okresie międzywojennym mieszkało tu w 50 domach 270 osób. Obecnie wieś zajmuje powierzchnię 272,5 ha, ma 52 domy, w których mieszka ok. 200 osób. Mieszkańcy Łownicy to przede wszystkim rolnicy. Uprawiają sporo buraków cukrowych, jako że gleby tu dobre.

MALICE KOŚCIELNE

Jedna z najstarszych wsi sandomierskich położona w dolinie Opatówki.

Kościół w Malicach Kościelnych w lotu ptaka

Znaleziska przypadkowe glinianych naczyń i kamiennych narzędzi oraz badania archeologiczne na tzw. cmentarzysku potwierdzają, że człowiek osiedlił się tu około 5 tysięcy lat temu. Oczywiście trudno mówić o ciągłości osadniczej przez te kilka tysięcy lat. Na ślad osadnictwa pradziejowego z różnych epok trafili archeolodzy kilka lat temu (Jerzy Libera i Marek Florek). Odkryto spod warstwy lessowej ziemi nie znany dotychczas rodzaj grobowca typu kujawskiego, który przechował zbiorowy pochówek szkieletowy. Pochowani tu są przedstawiciele ludności kultury pucharów lejkowatych (nazwa od charakterystycznego naczynia, jakim się posługiwali). Grób jest bardzo duży i ma kształt wydłużonego trapezu. Zmarłych pochowano wzdłuż rzędu kamieni. Przez środek grobu

prowałdź kamienny murek, po jego obu stronach ułożone zostały pochówki. A wszystko działo się przeszło 5 tys. lat temu. Na malickim cmentarzu znaleziono też kilkaset lat młodszy grób niszowy charakterystyczny dla kultury sznurowej, a także dla jeszcze młodszej kultury mierzanowickiej sprzed 3,5 tysiąca lat. Można, więc napisać, że Malice były zaludnione przez dwie epoki: kamienia i brązu. Zapewne tych starożytnych osadników ściągnęła tu urodzajna ziemia, bezpieczne, łagodne wzgórza i bliskie wody. Trudno natomiast orzec czy w Malicach nadal istniała osada w epoce żelaza i w pierwszych wiekach nowej ery. Może człowiek opuścił ten teren, albo nie zachowały się po nim żadne ślady, bądź jeszcze nie zostały odkryte.

Wczesnośredniowieczne kopce, na które można w gminie Lipnik i sąsiednich trafić dzisiaj, świadczą, że ziemia ta była przyjazna dla ludzi od dawna. Pisana historia Malic zaczyna się jednak znacznie później, a to za sprawą powstałej tu parafii. Niektóre źródła mówią, że utworzono ją w 1121 r. a ks. Hieronim twierdził, że już w XI w. stał na placu zwanym „Poświętne”, w okolicach czynnego cmentarza, modrzewiowy kościół. Po najeździe tatarskim wydzielona została z parafii Goźlice. Ks. J. Wiśniewski też twierdzi, że w. XII w Malicach był kościół. Malice wraz z Nikisiałką Większą i Karwowem miał darować cystersom w Koprzywnicy Wincenty Kadłubek. W następnym, bowiem stuleciu kilka wsi z parafii malickiej było w obiegu handlowym. Akty ich kupna-sprzedaży miały pisaną formę - stąd wiemy o istnieniu Malic. Akta watykańskie wymieniają w latach 1325-28 Dominika z Malic, który rocznie płacił świętopietrze (podatek odprowadzony do stolicy Piotrowej) z 16 grzywien rocznego dochodu, co wyniosło podatku 1 grzywna, 14 skojców i 10 denarów. Pierwszy kościół w Malicach wzniesiono z drzewa modrzewiowego. Po trzynastowiecznych najazdach tatarskich przez XIV i XV wiek żyło się ludziom raczej spokojnie. Urodzajna ziemia dawała podstawy do spokojnej egzystencji. Przyszedł jednak XVI wiek i Sandomierszczyznę ogarnęła reformacyjna fala. Szlachta w swoich dobrach zamieniła kościoły katolickie na zbory ewangeliczne i ariańskie. Malice wówczas należały do rodziny Malickich, herbu Junosza, którzy również poszli w ślady innych i stali się innowiercami. Z reguły mimo różnic religijnych w Sandomierskiem nie dochodziło z tego powodu do większych konfliktów. Jedynie w tej wsi stało się inaczej. Do lokalnej historii zatarg między katolikami, a protestantami przeszedł pod nazwą wojny religijnej w Malicach. Podanie ludowe głosi, że „*Malicki, dziedzic wsi będąc na edukacji w Prusach nasiąkł nauką Kalwina i w tym celu miejscowy kościół, (wzniesiony z drewna ok. 1412 r. przez Junosza Malickiego) miał przystosować do nowej wiary. Kiedy zmarł tutejszy pleban tenże Malicki wyrzuca ołtarze, rąbie je, pali, inne naczynia mniej sobie przydatne niszczy, a cenniejsze przywłaszcza. Dzieje się to około 1560 roku. Przez następnych 75 lat w Malicach w kościele i dworze panowali kalwini, którzy przejęli uposażenie kościoła. Katolicy muszą szukać innych miejsc do sprawowania obrządku religijnego. Kiedy jednak również w Sandomierskiem zaczęła brać górę kontreformacja w 1635 r. biskup krakowski (do diecezji krakowskiej wówczas Sandomierszczyzna należała) do Malic przysłał księdza Wacława z Kostek Kosteckiego „który energicznie zabiera się za heretyków”. Objechawszy całą parafię namówił w niej, mniej niż szlachta podatnych na religijne nowinki, włościan do zbrojnego wystąpienia przeciw kalwinom. Wyposażeni w gospodarcze narzędzia chłopci przypuścili szturm od strony Opatowa na zbór i skupionych wokół niego protestantów. Zobaczywszy wielce podjudzonych katolików uzbrojonych w ostre narzędzia, którym daleko było do ekumenicznej postawy, rzucili się do ucieczki stroną Pielaszowa. Słabsi doganianiani, niestety musieli pożegnać się z życiem. Większość dworskiej załogi zginęła. Niedobitki podążyły w stronę Lisowa, ale tu kolejna grupa chłopów zastąpiła im drogę. Ponoć zostali złapani i powieszani na okolicznych*

drzewach. (Miejsce to nazwano później Szubienicą i Męcznnicami choć historycznie geneza nazwy tej wsi jest znacznie straszna). Katolicy następnie mieli w planie zajęcie kościoła. „W drzwiach stanęła kolatorka Malicka i broniła wstępu do zboru, ale została poturbowana i odepchnięta”. Świątynię katolicy odzyskali. Na pamiątkę tych wydarzeń wyryto później na tragarzu (główniej belce podtrzymującej drewniany sufit w dawnych budowlach) napis w języku łacińskim „Ku wielkiej Boga chwale kościół ten od heretyków sprofanowany przez 75 lat trzymany szanowany Wacław Kostecki gwałtem, za pomocą parafian odebrał dochody za pośrednictwem prawa odzyskał i własnym nakładem ozdobił, sprawił nowe ołtarze, malowidła i cały sprzęt srebrny i jedwabny”. Na drugiej stronie belki widniała zaś taka inskrypcja: „Kościół ten przywrócony czci przez zacnego Tomasza Stryja i synowca jego Mikołaja Oborskich sufraganów krakowskich i biskupów Laodiceńskich naprzód po herezji w roku 1635, potem w roku 1669 po najściu Szwedów i Węgrów, którego poświęcenie pamięci obchodzi się w Niedzielę po święcie N.P. Maryi”. Historycy reformacji utrzymują, że w Malicach powstał zbór fundacji Malickich po 1561 r. i przed 1583. Następnie w 1633 r. gmach kościelny wyrokiem trybunalskim oddany został katolikom. Wtedy to, właściciele wsi budują obok kościoła nowy zbór. W 1629 roku umarł tu kaznodzieja Ks. Bartłomiej Bytner. W 1644 r. nowym wyrokiem trybunalskim nakazano wzniesiony gmach zborowy przenieść dalej od kościoła katolickiego. W 1655 r. kaznodzieją był tu ks. Jan Nerlich, patronką Barbara Janowska Malicka, wicepatronem Krzysztof Ożarowski. W 1660 r. kaznodzieją został Tomasz Rupecki przy patronie Stefanie Ożarowskim. „W 1701 roku przy patronie Mikołaju Kołkowskim i kaznodziei małopolskim ks. Danielem Mikołajewskim zbór za wyrokiem trybunalskim zburzony został na zawsze”. Jednak jeszcze w 1837 r. w spisie wiernych parafii zboru ewangelicko-reformowanego w Sielcu k. Staszowa znajdujemy 3 ewangelików z Malic. Wynika z tych informacji, że mimo odebrania w 1635 r. protestantom kościoła jeszcze długo byli oni w Malicach. Zapewne za sprawą dziedziców Malic Ożarowskich, czołową innowierczą wtedy rodziną w Sandomierszczyźnie. W Malicach więc przez pewien czas stały dwie świątynie, katolicka i protestancka. Przy malickim kościele istniał „szpital dla starców”, czyli przytułek dla tych wszystkich, którzy byli samotni, biedni i potrzebowali pomocy. Utrzymywał się z różnych zapisów. Dziedzic Malic obowiązany był dostarczać, co tydzień furę drewna. Za opiekę ubodzy obowiązani byli dzwonić, zamiatać, kalikować oraz pełnić inne posługi przy kościele. W 1814 r. w szpitalu malickim przebywało 6 osób. Z pośród późniejszych rodzin dzierzących Malice po Malickich należy wymienić Konarskich, którzy tu mieszkali w XIX wieku. Zapiski z dawnych lat odnotowały Adama Konarskiego (1783-1836). Ten ożenił się z Anną von Hartich. Mieli syna Konstantego rocznik 1810, który w 1837 r. poślubił Aleksandrę Jasieńską. Para ta dała początek potężnej gałęzi rodowej Konarskich. Trzech synów i pięć córek, m.in. Szymon, Aleksander, Paulina Piasecka, Zofia Bukowiecka (pisarka). W 1857 r. Konstanty oddał Malice synowi Aleksandrowi i przeniósł się do Wilczyc, których też był właścicielem. Zmarł w 1882 roku i został pochowany obok młodo zmarłej żony na przykościelnym cmentarzu w Malicach. Kamienny ich nagrobek zachował się do dziś. Kolejna rodzina ziemiańska, która mieszkała w Malicach, to Mikułowscy-Pomorscy. Władysław z tej rodziny ożenił się z Julią Horoch. Mieli trzech synów: Stanisława dziedzica Leszczkowa, Józefa - założyciela SGGW oraz Jana, kolejnego dziedzica Malic. Na początku XX w. we wsi założona została spółka włościańska pod nazwą „Spółka Malicka”, która prowadziła m.in. ochronkę i czytelnię. Malice nie miały zbytnio szczęścia w XX w. Dwie wojny światowe zaznaczyły tu swoją obecność. W 1914 roku rozgrywała się w okolicy krwawa bitwa, w czerwcu 1915 r. przechodziły przez wieś wojska rosyjskie, a później we dworze zatrzymali się legionieści

Józefa Piłsudskiego. W latach międzywojennych dwór malicki był przeciętną siedzibą sandomierskiego ziemiaństwa. W czasie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej właścicielem majątku był Tadeusz Mikułowski-Pomorski. We dworze m.in. znalazł schronienie znany twórca Jan Sztudynger, który został przymusowo wysiedlony z Poznania. W 1944 r. Mikułowscy opuścili Malice, które od sierpnia 1944 r. znalazły się na linii frontu. Przebiegał on doliną Opatówki. Po prawej stronie biegu rzeki stanęli Rosjanie zaś na lewym brzegu w okolicach Adamowa Niemcy. W czasie ciągłego wzajemnego ostrzeliwania zniszczone zostały zabudowania dworskie, które stały opodal kościoła. Po wojnie ziemia dworska została rozparcelowana. Współczesne Malice to wieś rolnicza. Posiada Ośrodek Zdrowia. Zajmują powierzchnię 265,6 ha, mają 44 domy, w których mieszka obecnie 150 osób.

ZABYTKI

Cmentarz przykościelny. Na placu obok kościoła, nazwanym Placem Jana Pawła II z inicjatywy proboszcza Władysława Sroki 15 VIII 2000 r. poświęcony został pomnik polskiego papieża. Na drugim nieczynnym malickim cmentarzu usytuowanym przy szosie i oznaczonym oryginalną tablicą zachowało się kilka kamiennych nagrobków z XIX w. Nekropolia ta jednak jest trudno dostępna gdyż porasta obfitą roślinnością. Na trzecim, współczesnym cmentarzu parafialnym oddalonym od centrum wsi również można spotkać zabytkowe nagrobki oraz mogiły okolicznego ziemiaństwa, m.in. Mikułowskich- Pomorskich Konarskich, Świeżyńskich oraz poległych żołnierzy i partyzantów. W pobliżu tego cmentarza archeolodzy odkryli ciekawe ślady życia mieszkańców tej okolicy sprzed kilku tysięcy lat.

Na pograniczu Malic i Słabuszewic tuż za mostkiem nad Opatówką, w starym nieczynnym wyrobisku żwiru, można znaleźć kawałki skamieniałego drewna. Ślady bardzo dawnych perturbacji geologicznych tej krainy. Natomiast droga z Malic do Męczennic zamienia się w końcowym fragmencie w urokliwy wąwóz lessowy.

MALŻYN

Położona w południowej części gminy wioska przy szosie Włostów - Goźlice. Podobnie, jak inne miejscowości tej okolicy, również Malżyn ma średniowieczną metrykę. W XV wieku należała do Jana herbu Topór. W 1508 r. występuje Jan Malżyński jako płacący czynsz. Po powstaniu styczniowym część wsi została rozparcelowana. Natomiast w 1878 r. dzierżawcą miejscowego folwarku był Ignacy Krzesimowski. W czasie pierwszej wojny światowej Malżyn dostał się w strefę walk, które do historii przeszły jako bitwa pod Konarami. Walki między wojskami rosyjskimi i austro-węgierskimi toczyły się tu w maju i czerwcu 1915 roku. W składzie tych drugich wojsk walczyli legionści Józefa Piłsudskiego. Po raz drugi wojna nawiedziła ten teren w drugiej połowie 1944 r., kiedy to przez wieś biegła linia frontu. Wieś niemal doszczętnie została zniszczona.

Po wojnie trwała stopniowa i skromna materialnie odbudowa wioski. Dopiero w latach 70 i 80 XX w. nastąpiła radykalna poprawa sytuacji ekonomicznej mieszkańców. Wtedy też nastąpiła powtórna budowa Malżyna. Rolnicy przystąpili do wznoszenia większych i lepszych technicznie murowanych domów i budynków gospodarczych. Zniknęła zabudowa drewniana. Do gospodarstw dotarło sporo nowoczesnego sprzętu rolniczego. Ciągniki wyparty konie. „Czasy gierkowskie” w opinii mieszkańców wioski to najlepszy okres. Do niedawna dominującą uprawą były buraki cukrowe. Obecnie w wyniku kryzysu cukrownictwa polskiego uprawia się w Malżynie (gleby I-IV klasa) pszenicę, jęczmień, buraki cukrowe, a także kukurydzę na kiszonkę dla bydła. Ta

ostatnia roślina wypiera buraki cukrowe. Kryzys na wsi polskiej w ostatniej dekadzie XX wieku spowodował, że Małżyn jest u schyłku drugiego tysiąclecia miejscowością biedną, o sporym bezrobociu. Demograficznie również sytuacja nie wygląda najlepiej - wieś starzeje się i jest sporo starych kawalerów. Małżyn ma 62 gospodarstwa i 180 mieszkańców oraz zajmuje powierzchnię 250 ha. Małżyn posiada wodociąg a 50% mieszkańców korzysta z telefonów. Ma też strażnicę OSP. Kilkadziesiąt lat temu Małżyn wchłonął sąsiadujący z nią Maręcin, który w okresie międzywojennym występował jako kolonia i miał 30 domów z 160 mieszkańcami.

MĘCZENNICE

Jedna z najmniejszych wsi gminy Lipnik. Położona na północno-wschodnich krańcach gminy. Leży na płaskowyżu dotykającym do krawędzi doliny Opatówki. Nazwa wsi pochodzi od jej pierwotnych właścicieli Mączniów herbu Rawa. W XVI w. nazywała się Menczinice. Następnie właścicielem wsi był Andrzej Jakubowski, a dzierżawiła Elżbieta Mroczkowa. Kolejni dziedzice Męczennic to Maliccy, którzy byli znanymi w Sandomierskiem protestantami. Być może w wyniku krwawych zająć między katolikami a ewangelikami na męczennickich polach, w których miało zginąć sporo innowierców, wieś później nazywała się Męczennicami - a pochodzenie jej nazwy do dzisiaj ludowa tradycja łączy właśnie z wojną religijną z XVII w.

W 1928 r. w Męczennicach było 31 domów, w których mieszkało 230 osób. W czasie działań wojennych w II poł. 1944 r. zabudowania tej wsi zostały zniszczone, a ludność wysiedlona. Współczesne Męczennice zajmują powierzchnię 255 ha, mają 39 domów i 110 mieszkańców. Z Męczennic pochodzi znany artysta plastyk, rzeźbiarz Józef Opala, który kończąc warszawską ASP urządził w rodzinnej wsi przy drodze i w przydomowym ogrodzie oryginalną wystawę rzeźb (która była pracą dyplomową tego młodego twórcy). Józef Opala w treści i formie nawiązywał do tradycji kultury ludowej swojej małej ojczyzny, do przydrożnych figur kamiennych, które ongiś stały przy polnych drogach, jako szczególne znaki historii. Obrona pracy odbyła się w rodzinnym domu Józefa Opali. Do Męczennic na obronę dyplomu zjechało wtedy kilkunastu profesorów i pedagogów z warszawskich ASP

MIĘDZYGÓRZ

Malowniczo, bowiem wśród wzgórz, położona w dolinie Opatówki stara wieś. Należą do niej lasy pokrywające dolinki Chełmno, Zwaliska, Zapusty i Łączki, gdzie mają wpływy liczne źródła czystej, ale raczej twardej wody. Obecnie istnieje stara i nowa wieś, która powstała po 1945 r. na gruntach podworskich. W sumie Międzygórz zajmuje spory obszar 556 ha. W 87 domach mieszka ok. 265 osób. Znaleziona przez Jana Curyłę, lekarza z Kleczanowa, w czasie budowy wodociągu, ceramika prehistoryczna świadczy o neolitycznym osadnictwie w tej okolicy. Znaleziono tu też grób ciałopalny, zapewne fragment cmentarzyska z epoki brązu. Prawdopodobnie osada ta (bądź punkt osadniczy) zajmowała teren dzisiejszego, nowego Międzygórza (na tzw. polach pod Wesółówką). Rozlokowana była na niewielkim, łagodnym wyniesieniu, oblewanym wodami Opatówki. Tu również znajdował się średniowieczny Międzygórz. Jak twierdzi były wieloletni sołtys Międzygórza Lucjan Trzos we wsi na skrzyżowaniu dróg stał do lat 50. kopiec (kurhan), w czasie niwelacji odkryto ludzkie pochówki. Natomiast w Międzygórzu-Kątach znajdował się cmentarz choleryczny.

ZAMEK W MIĘDZYGÓRZU

Najciekawszym i najbardziej tajemniczym zabytkiem doliny Opatówki są ruiny zamku w Międzygórzu.

Do 1945 r. obok zamku znajdował się folwark Cichockiego złożony z domku rządcy i czworaka. Mało zachowało się informacji historycznych o tej ruinie. Obrosła natomiast legendami i domysłami. Wiadomo, że zamek wybudowany został w I połowie XIV wieku i stanowił jedno z ogniw w łańcuchu obronnym chroniącym serce Polski przed wschodnimi najeźdźcami. Wiadomo też, że około 1370 r. król Kazimierz Wielki przekazał zamek międzygórski Janowi Zaklice, którego ojciec Piotr Neorza h. Topór był do 1366 r. wojewodą sandomierskim. Odtąd ta gałąź rodu Zaklików pisana się, że pochodzi z Międzygórza.

Ruiny zamku w Międzygórzu

W 1441 r. zamek należał do Jana, też piszącego się z Międzygórza. W rękach tego możnego rodu był on do około 1470 r. Natomiast od 1508 r. wszedł w posiadanie Mikołaja Kijańskiego herbu Strzebię, a przed rokiem 1580 miał go Stanisław Niedzwicki. Za jego rządów gotycka do tej pory budowla zamieniła się w pełną powabu siedzibę renesansową o regularnych kształtach. W 1594 r. właścicielem Międzygórza (ale nie wiadomo czy całej wsi) był Jakub Gorczycki burgrabia sandomierski, który pożyczony od kapituły sandomierskiej 300 florenów (z tzw. pieniędzy Kromera) zastawiwszy wspomnianą dobrą w Międzygórzu. Kolejnymi właścicielami zamku zostali Jaworniccy, którzy go przebudowali w XVII w. Miał też należeć do Potockich. Nie wiadomo jakie były dalsze losy zabytku. Czy został zniszczony podczas najazdu Szwedów, czy też z biegiem lat, opuszczony przez gospodarzy, ulegał naturalnej degradacji technicznej, aż stał się ruiną. Uczniowie z Instytutu Gospodarstwa Krajowego w Marymoncie (dziś Warszawa) podróżujący po Sandomierszczyźnie zapisali w 1854 r. legendę o zamku w Międzygórzu. Mówi ona, że jego bogaty właściciel nie chcąc wbijać syna w dumę i próżność kazał zamek wysadzić w powietrze.

Dobra międzygórskie w XIX w. trafiły do Dutreppich. Wraz z Słabuszewicami stanowiły 623 morgową całość. Pod koniec tego wieku dzierżawcą majątku był Aleksander Konarski. W 1895 r. Maria Dutreppi z domu Cichocka, żona Franciszka - sandomierskiego kupca, przekazała majątek siostrzeńcowi Mieczysławowi Cichockiemu, który zapisał (w 1905 r.) następnie dobrą synowi Romanowi. Tenże w czasie okupacji został

zamordowany na progu słabuszewickiego dworu w wyniku porachunków dwóch zwalczających się ugrupowań partyzanckich.

Ruiny zamku w Międzygórze

Spadkobiercą Międzygórze została jego żona Katarzyna Cichocka z domu Stępień oraz córka Helena Rozwadowska (ur. 1910 r.), które zamieszkały w Krakowie. Dziś zamek porasta krzewami i bujną roślinnością, coraz bardziej niknąc w okresie wegetacji w gęstwie gałęzi i liści. Trudno dziś odczytać plan zamku. Ziemia i gruz zatarty obrys murów i układ całości. Tu i ówdzie widać fragmenty ścian, kamienny i ceglany mur, otwory strzelnicze i obramienia okien. Na zamkowe wzgórze od strony południowej prowadzi - częściowo zakryty ziemią - brukowany gościniec. Czyżby to była najstarsza - dobrze zachowana - droga bita, która dzisiaj wychodzi „znikąd”, a urywa się tuż przed zamkowymi ruinami. Lokalna legenda mówi, że międzygórski zamek połączony jest podziemnym przejściem z zamkiem w Ossolinie, dawniej siedzibą Ossolińskich.

SŁABUSZOWICE ALBO SŁABUSZEWICE

Dawniej pisano Szawlowice, Słabodzowice, Słabuszowice. Dziś zamiennie używa się nazwy Słabuszewice. Stara wieś malowniczo położona w dolinie Opatówki. Na powierzchni 408 ha, ma 338 (w 1999 r.) mieszkańców oraz 85 domów. Należy do parafii Malice. Słabuszewice mają średniowieczną metrykę. Długosz przypisuje wieś jako - Szawlowice - do parafii Malice. Początkowo należała do dóbr księcia sandomierskiego, ale Bolesław Wstydlivy podarował ją zakonnikom klaryskom z Zawichostu. W 1578 r. Słabuszowice należały do Andrzeja Jakubowskiego. W następnych stuleciach wieś była kolejno w rękach kilku szlacheckich rodzin z ziem sandomierskich.

W XIX w. Słabuszewice należały do znanego w Sandomierzu właściciela ziemskiego Franciszka Dutreppiego, który miał też Sternalice. Do dóbr słabuszewickich wchodziły: folwark Międzygórze, Rogal i Żurawniki. Dzierżawcą tego majątku był Aleksander Konarski. Droga rodzinnych działów trafiły następnie do Cichowskich. Ostatnią przed reformą rolną w 1945 r. właścicielką majątku była pułkownikowa Helena Rozwadowska z domu Cichowska, która później wyjechała do Afryki. W międzywojniu Słabuszewice składały się z folwarku, który miał 10 domów zamieszkałych przez 200 osób. W tym było 32 Żydów, którzy zajmowali się młynarstwem i handlem. Natomiast wieś składała się

wówczas z 30 domów, w których mieszkało prawie 180 osób. Po II wojnie światowej wieś się odbudowała po zniszczeniach, ale liczba ludności się zmniejsza.

Na pograniczu Słabuszewic i Malic, tuż przy szosie, w dawnym wyrobisku piasku, znaleźć można ciekawe okazy palaeobotaniczne skamieniałe kawałki drewna - czyli skrzemieniałe araukarie, które rozniósł lodowiec w pokładach gliny zwalowej.

SŁOPTÓW

Stara wieś położona na urodzajnych czarnoziemach w południowej części gminy. W XV i XVI w. Słoptów należał do rodziny Łownickich, do Anny oraz do Joanny i Macieja Łownickich. W II poł. XVIII w. Słoptów wchodził w skład klucza włostowskiego. Pod koniec tegoż stulecia był własnością kuchmistrza wielkiego koronnego Leona Leonarda Worcela. W 1795 r. sprzedał on klucz (i w raz z nim wieś) Antoniemu Karskiemu, po którym Słoptów odziedziczyła jego siostra Eufrozyna Zbijewska. Pod koniec XIX w. należała do Jadwigi Karwckiej. Przed wojną Słoptów składał się ze wsi włościańskiej zamieszkaney przez 90 osób i kolonii, która gromadziła 66 mieszkańców, a powstała z parcelacji folwarku Helenów Słoptowski, z którego kupił resztówkę wraz z zabudowaniami dworskimi Wincenty Rossoł. Duży stosunkowo majątek ziemski posiadała wtedy rodzina Rossoł. W latach 20. Helena Rossoł wyszła za mąż za Bronisława Wesołowskiego, który wcześniej był rządcą w Ublinku i Jurkowicach. Gospodarstwo słoptowskie przejął następnie syn Stanisław, doktor nauki rolniczych. Jest on pionierem nowoczesnego sadownictwa w tej wsi. Z jego inicjatywy powstał tu w latach 70. duży 21 ha sad zblokowany (jeden z najlepszych w województwie tarnobrzesckim), który dał początek istniejącym do dziś sześciu indywidualnym ogrodom. W Słoptowie można uprawiać nie tylko jabłonie, ale również brzoskwinie i morele, dzięki sprzyjającym warunkom klimatyczno-glebowym. W tej wsi rolnicy zajmują się też uprawami w tunelach foliowych. Obecnie wieś zajmuje ponad 253 ha, ma 40 gospodarstw i zamieszkuje tu 272 osób. Znajduje się tu remiza strażacka, która stoi na placu młyńskim podarowanym wsi przez założyciela OSP Wincentego Rossoła, któremu konkurencja miejscowa spaliła zabudowania podworskie oraz młyn motorowy. W Słoptowie wtedy mełło ziarno na mąkę pięć wiatraków, jako że jest tu sprzyjająca róża wiatrów dla siłowni wiatrowych.

STERNALICE

Wieś o średniowiecznej metryce. Wymienia ją Długosz. W 1510 r. występuje w dokumentach jako Stradlicze, zaś 20 lat później zapisano Strnadlicze. W XIX w. należały (wraz z Międzygórzem i Słabuszowicami) do dóbr Franciszka Dutreppiego. Następnie weszły w skład dużej posiadłości ziemskiej Konarskich. W 1921 r. Michał Konarski rozparcelował folwark o pow. 54 hektarów. W czasie okupacji działał tu oddział BCH, dowodzony przez plutonowego Gawlika. Obecnie Sternalice to wieś typowo rolnicza. Zajmuje prawie 260 ha, ma 47 domów, w których mieszka ponad 220 osób (w 1928 r. zamieszkiwało wieś ok. 200 osób). W Sternalicach zachowało się miejsce - jak wspomina regionalista Władysław Konarski - za starą wsią zwane Bożą Męką, gdzie kiedyś był cmentarz choleryczny. Stał na nim charakterystyczny kopiec. Obecnie znajduje się obok cmentarza kamienny krucyfiks.

STUDZIANKI

Pierwotnie folwark należący do właścicieli Sadłowic (gmina Wilczyce). Pod koniec XIX w. należał do Jasieńskich. Przed pierwszą wojną światową kolejny właściciel Studzianek Józef Świeżyński rozparcelował folwark i powstała wieś - złożona z części A i

części B. W „Słowniku Królestwa Polskiego...” z 1890 r. znajdujemy informację „*Folwark w pow. Sandomierskim gm. Lipnik, parafia Malice, i ma 2 domy mieszkalne, 4 mieszkańców - 316 mórg gruntów ornych i 23 morgi łąk. Gleba pszenna*”. W międzywojniu wieś się rozrosła. Przed wybuchem II wojny światowej Studzianki A liczyły 11 zagród, a Studzianki B miały 20 zagród chłopskich. Zwartą zabudowę tych dwóch części rozdzielał 1. km pas gruntów ornych. Ten podział wsi miał wpływ na wojenne losy Studzianek szczególnie w jej końcowym okresie. 6 sierpnia 1944 r. rozpoczęło się tu prawdziwe piekło. Rano do wsi wkroczyło wojsko radzieckie, ale już tego samego dnia Niemcy rozpoczęli przeciwuderzenie. Zacięte walki trwały kilka następnych dni. Mieszkańcy ten czas grozy spędzili w piwnicach. Studzianki przechodziły z rąk do rąk. Radzieckie władze wojskowe nakazały ludziom opuszczenie domów i ewakuację poza linię frontu. Kiedy ten się ustabilizował Studzianki A znalazły się po stronie niemieckiej, a Studzianki po radzieckiej. Skutki kilkumiesięcznego frontu okazały się dla wsi tragiczne. Kilkunastu mieszkańców zginęło, pięciu straciło nogi. Niemal wszystkie zagrody zostały zniszczone - ocalał tylko jeden murowany dom. Rosjanie rozebrali drewniane domy, obory i stodoły, a materiał spalili bądź użyli do budowy schronów. Po wojnie mieszkańcy powrócili na zgliszcza i z trudem odbudowali wieś. Współczesne Studzianki to typowa wieś rolnicza. Zajmuje 166 ha powierzchni.

SWOJKÓW

Stara wieś położona w zachodniej części gminy Lipnik. W dokumentach wystąpiła pierwszy raz w XV wieku. W 1508 r. jej właścicielem był Stanisław Płaczkowski. Dziedziczył również wieś Wysoki k. Bogorii. Z XVI w. znany jest też drugi właściciel Swojkowa z rodu Święcickich. Mieszkało wtedy w tej wsi m.in. 13 osadników. Niewiele mieszkańców miał Swojków w 1827 r. W tylko 7 domach mieszkało 27 osób. W XIX w. był to folwark należący do dóbr włostowskich. 110 lat temu było tu prawie 100 mórg, które przypadały na 11 gospodarstw, w których mieszkało około 80 osób. Folwark był znacznie większy i dysponował 250 morgami. Natomiast pod koniec lat 20. XIX w. Swojków nadal utrzyma dawny podział. 2 czworaki folwarczne zamieszkiwało 36 osób. Natomiast wieś składała się z 10 domów, w których mieszkało prawie 70 osób. Żyjąca przez wieki spokojnie wśród łagodnych wzgórz wieś, w maju 1915 roku stała się miejscem krwawych bojów. Silnie broniony przez wojska rosyjskie Swojków zdobył major Berbecki wraz ze swoim 2 pułkiem legionistów. Zażarte walki utrwalone zostały nawet wierszem wybitnego poety legionowego Stanisława Długosza (Jerzego Tetery) Współczesny Swojków to wieś typowo rolnicza i nadal niezbyt duża. Zajmuje powierzchnię 122,5 ha, mieszka tu około 60 osób.

UBLINEK

Średniej wielkości wieś położona na południowych krańcach gminy Lipnik. Zajmuje powierzchnię 262,5 ha, zamieszkuje ją ok. 160 osób. W połowie XV w. Ublin należał do Jana i Piotra herbu Ostoja. W XVI w. Ublinek (wtedy Hublin) należał częściowo do kościoła sandomierskiego oraz Hublińskich (Ublińskich). W 1508 r. występuje jako właściciel Jakub Krępiński. W Ublinku zachował się jeden z nielicznych w naszym regionie zbór ariancki i na dodatek w dobrym stanie. Wchodził on w skład zespołu dworskiego. Dwór jako dom mieszkalny został wymurowany zapewne w końcu XVI w., a później zaczął pełnić funkcję religijną. Podobnie jak we Włostowie i Malicach, również i w Ublinku jego 17. wieczny dziedzic zmienił wyznanie i z katolicyzmu przeszedł na arianizm. Był to Paweł Zagórski, dziedzic części Strzyżowic i Gierasowic. Miał on jednak jak chce ks. Jan Wiśniewski tylko połowę wsi. Drugą zwaną Ublinkiem

Szlacheckim dzierży wtedy niejaki Tyburcy Zurawski. Na kamiennym przyczółku kształtu trójkątnego, wmurowanym nad prostokątnym portalem który prowadzi do wnętrza zboru, zachowała się data 1630 i herb Godziemba. Zbór zaadaptowany z wcześniejszego dworu powstał zapewne w pierwszych dziesięcioleciach XVII w. we wsi która nie miała przecież katolickiej świątyni. Zlokalizowany został poza wsią, w pobliżu zabudowań dworskich. Świątynia była prostą budowlą, wymurowaną z kamienia, z charakterystycznymi dla swej epoki przyporami na rogach, które wzmacniały konstrukcję ścian i całą konstrukcję. Po adaptacji przypominała ciągle bardziej obiekt świecki niż sakralny.

ZBÓR W UBLINKU składa się z trzech kondygnacji: piwnic, parteru i piętra. Na parterze znajdowało się główne pomieszczenie tej świątyni czyli kaplica sklepiona kolebką krzyżową. Oddzielona od drzwi zewnętrznych przedsionkiem również sklepionym kolebkowo z którego prowadziły schody na piętro, gdzie znajdowało się mieszkanie ministra zboru, a więc ariańskiego duchownego. Trudno dziś precyzyjnie określić, kiedy zakończyła się dla tej budowli funkcja religijna. Zapewne wtedy, kiedy następni właściciele Ublinka powrócili na katolicyzm. Praktycyzm następców innowierczych właścicieli Ublinka nie pozwolił im zburzyć tej budowli, lecz ją przekształcić być może na dom mieszkalny, a później na obiekt gospodarczy. Taki też charakter zachował zbór do czasów współczesnych. Zwano go od dawna lamusem. Przetrwiał bez większego uszczerbku do frontowych działań 1944-45. Wtedy spaliły się zabudowania dworskie Winnickich, ucierpiał i zbór, który stracił dach i popękały mu grube ściany. Po wojnie połatano uszkodzenia i zaadoptowano obiekt na mieszkania dla czterech rodzin. Szybko jednak opuściły ten dom i wtedy w byłej świątyni ariańskiej powstała mleczarnia, ale i ona stąd się wyniosła. W 1957r. przeprowadzono z kieleckich środków konserwatorskich remont. Obiekt otrzymał nowy dach posyty gontem. Chciano nawet założyć tu młodzieżowy klub, ale pomysł ten nie doczekał się realizacji. Przez następne lata lamus użytkowała rodzina Kusalów, których gospodarstwo sąsiadowało z tym zabytkiem. Następnie odkupił go od państwa prywatny użytkownik, a później sprzedał mieszkańcom z Ostrowca Świętokrzyskiego.

„ Budynek tzw. zboru ariańskiego jest przykładem prowincjonalnej XVI .wiecznej architektury murowanego dworu pańskiego, który w okresie reformacji spełniał także funkcje sakralne. Wokół budynku zachowane pozostałości założenia dworskiego z XVI-XIX w. w postaci stawów, grobli i relikwów ukrytych pod ziemią murowanych obiektów folwarcznych. Całość stanowi cenny element krajobrazu kulturowego

Sandomierszczyzny" (opinia konserwatorska) .

Współczesny Ublinek to wieś typowo rolnicza.

USARZÓW

Malowniczo położona na Wyżynie Sandomierskiej ogrodnicza wioska o średniowiecznej metryce. Jednak człowiek mieszkał tu wcześniej. Znalaziono bowiem ślady egzystencji człowieka epoki kamiennej, a więc ok. 5 tys. lat temu. W dokumentach z 1381 r. występuje wieś o nazwie Wrzazow, z 1385 r. Wydźga „de Urzazów", wymieniany jest tam jako świadek. Dawniej pisano też Uzarsów. Dziś Usarzów występuje wspólnie z Osinami. W XV w. wieś przypisana parafii Goźlice należy do Zawiszów. Miała 7 łanów kmiecych, karczmy i zagrodników od których dziesięcinę pobierał biskup krakowski. Był też wtedy tu folwark rycerski. Później była własnością różnych rodów szlacheckich. W pierwszych latach ubiegłego wieku należała do Chomętowskich i miała 15 domów, w których mieszkało 85 osób. Franciszek Chomętowski był m.in. posłem na sejm w 1830 r., jego syn Władysław (ps. Kwiryn) był

znanym w swoim czasie pisarzem i wydawcą. W latach 70. XIX wieku Usarzów był własnością Wincentego Bąkiewicza. Następnie kupił tę wieś oraz Rudniki w powiecie opatowskim przybyły z Podlasia Józef Jabłoński, który przekazał Usarzów swojemu synowi Zdzisławowi. Ożenił się on z Marią Szczawińską. Małżonkowie mieli czworo dzieci: Antoniego, Wandę (ukończyła historię), Janinę (zmarła w dzieciństwie na gruźlicę) i Józefa, który zginął w Charkowie jako więzień obozu w Starobielsku. W okresie okupacji niemieckiej usarzowski dwór stał się bezpieczną przystanią dla wysiedleńców z Wielkopolski i Warszawy, a także siedzibą ruchu oporu. Mieszkali tu nie tylko członkowie szeroko rozgałęzianej rodziny Jabłońskich, ale również ludzie obcy, potrzebujący pomocy. Tu mieszkali też spokrewnieni z Jabłońskimi Bojanowscy, uczestnicy czynnej walki zbrojnej z okupantem, m.in. Józef Bojanowski „Walter” legendarny żołnierz Armii Krajowej, dowódca sekcji egzekucyjnej, wykonawca kilku wyroków na wyjątkowo okrutnych Niemcach i zdrajcach m.in. na Lescherze. W Usarzowie do AK należeli obok Bojanowskich również inni mieszkańcy tej wsi i sąsiadującego Gołębiowa: Józef Nogaj ps. „Sosna”, Stefan Strycharz ps. „Tryk”, Władysław Bilski ps. „Tuja”, Borcuch ps. „Bajan”, Mieczysław Stępień ps. „Zwirko”, Ignacy Struski, Jan i Władysław Wamej, Wacław Sahajdek ps. „Tygrys”, Bolesław Gajek, Mieczysław Gajewski ps. „Mieczyk”, Franciszek Woźniak ps. „Chart”, Tadeusz Frańczak ps. „Gołąb”, Franciszek Kęsy. Z dworu usarzowskiego, za sprawą Marii i jej córki Wandy Jabłońskich szła ciągnęła pomoc dla oficerów i żołnierzy Wojska Polskiego internowanych w obozach jenieckich. *„Co tydzień bity był prosiak - wspomina krewny Jerzy Ksawery Zalewski - który w różnych przetworach wysyłany był w paczkach do oficerów i stalagów. Natomiast dla mieszkańców dworu pozostawała często kasza jaglana i ser topiony”.*

W sierpniu 1944 r. Usarzów został zajęty przez wojska radzieckie. Ludność z dworu i wsi została wysiedlona, gdyż Usarzów znalazł się na linii frontu. Następnie mieszkańcy zostali ewakuowani w bezpieczniejszą okolicę. Po rozpoczęciu ofensywy w styczniu 1945 wrócili do wsi i zaczęli powoli odbudowywać zniszczone zagrody. Po wielu latach chłopci doprowadzili swoje gospodarstwa do normalności. Nie wrócili tylko i nie odbudowali dworu Jabłońscy. Ziemia została rozparcelowana, a ich dom stał się mieszkaniem dla służby folwarcznej, której spalił się czworak. Później dwór został rozebrany wraz ze spichlerzem na wtórny budulec. Maria i Wanda Jabłońskie (mężczyźni z tego rodu już nie żyli) zamieszkały w Sandomierzu w skromnym mieszkaniu. Wanda (jako absolwentka historii UJ) została nauczycielką w sandomierskim liceum a później (od 1947 do 1954) kierowniczką Biblioteki Miejskiej w Sandomierzu. O 13 lat przeżyła ją jej matka sędziwa Maria Jabłońska (żyła 90 lat). Obie zostały pochowane w grobowcu rodzinnym w Modliborzycach Opatowskich. Współczesny Usarzów to wieś rolnicza o nastawieniu warzywniczym i ostatnio sadowniczym. Zajmuje około 500 ha i 300 mieszkańców (przed wojną było tu około 200 osób).

WŁOSTÓW

Położona 6 km od Opatowa, przy ważnej i ruchliwej szosie Warszawa - Rzeszów wieś Włostów jest jedną z największych w pow. opatowskim. Zajmuje powierzchnię 907,8 ha. Włostów ma charakter większej osady o rozbudowanym, nieregularnym układzie ulic.

Szkoła Podstawowa we Włostowie

W centralnej części odbiega od wizerunku współczesnej wsi tego regionu, a to przez zachowane pozostałości po parkowo-pałacowym założeniu, a także zabudowania cukrowni oraz osiedla przyfabrycznego utrzymanego w stylu „przemysłowym” z początków XX w. Przemysł rolny rozwijany przez Karskich wpłynął zasadniczo na współczesne oblicze tej miejscowości. Jednak początki Włostowa osadzone są głęboko w przeszłości. Okolice zamieszkane były już w neolicie. Pisana historia miejscowości zaczyna się już w XII w. W średniowieczu leżał przy uczęszczanym trakcie opatowskim i szlaku handlowym do Kijowa i innych wschodnich grodów. Już wtedy był rozległą wsią z polem targowym tzw. targowiskiem. Przez pewien czas konkurował z Opatowem, ale już od XV w. pozostał w tyle i nigdy już nie osiągnął większego znaczenia jako lokalny ośrodek handlowy.

W XIII w. Włostów miał już kościół, ufundowany przez ówczesnego dziedzica wsi Piotra Dunina herbu Łabędź. Po nim właścicielem Włostowa był Bogusław z pobliskiego Karwowa herbu Róża, notabene ojciec sławnego kronikarza, błogostawionego Wincentego Kadłubka, ale nie znamy dokładnie dalszych włodarzy dóbr włostowskich - było ich w historii tej wsi sporo. Na początku XVI w. właścicielką wsi była Dorota Krampska a także Mikołaj Swojski. W 1529 r. występuje np. Pełka, później Jan Zbunk, Zwany herbu Janina. W XVI w. łany włostowski należą do Wojciecha Wielickiego, a także do Hublińskich.

Widok na Szkołę Podstawową we Włostowie od strony boiska sportowego

Natomiast w 1556 r. Włostowem podzieli się stryjeczni bracia, dworzanie królewski Stanisław syn Mikołaja i też Stanisław, ale syn Marcina, Lipniccy. W XVII w. Włostów należy do rodziny Parzniewskich, a następnie do Siemianowskich, po których zostały figury na cmentarzu i przy dawnym szlaku. Pod rokiem 1729 jako właścicielka wsi zapisana jest Barbara Szembekowa, podkomorzyna krakowska, następnie Barbara Naramowska (też dziedziczka Pęcławic). Zaś po niej Włostów i okoliczne dobra należały do Leona Leonarda Worcella z Imersztyna, kuchmistrza koronnego, od którego majątek nabył pierwszy przedstawiciel rodu Karskich, od dawna osiadłych w Sandomierskiem. W 1795 r. Antoni z Karsz Karski, łowczy sandomierski, poseł sandomierski, starosta ulanicki, kupił od Leona Worcella, kuchmistrza królewskiego dobra za 550 tysięcy złotych. Od tej daty rozpoczęła się w tej miejscowości epoka rodu Karskich, którzy stali się z biegiem czasu w XIX w. i I połowie XX w. najzamożniejszą w Sandomierskiem rodziną ziemiańską. Dzięki urodzajnej glebie i dzięki zajęciu się przemysłem rolnym doszli do dużego majątku. Pierwszy z Karskich właściciel dóbr włostowskich (Włostów składał się z: Kossowic, Braniszowic i Strzyżowic) zmarł bezpotomnie i jego majątkiem w 1806 r. podzielili się familianci. Siostra Antonina i dzieci brata Kazimierza.

Następnym właścicielem klucza włostowskiego został Michał Karski, który w 1808 r. kupił te dobra od swego ojca Kazimierza za 463 tys. złotych. W 1845 r. Michał nabył jeszcze wieś Sternalice, a za rok Kurów. Jednak i ten zmarł bez potomka, a majątek zapisał bratankowi Stanisławowi, który przekazał Włostów i Kurów swojemu synowi Michałowi (1863-1928). Wartość majątku oszacowano na 260 tys. rubli srebrnych. Włostów wraz z folwarkiem w sąsiednim Tudorowie (110 ha) miał 2158 hektarów. 77 % tego obszaru stanowiły grunty orne, na których uprawiano przede wszystkim zboża oraz rośliny okopowe. Ważną rośliną w strukturze zasiewów stał się z biegiem czasu burak cukrowy, który w 1928 r. zajmował w tym gospodarstwie 109 ha, a średni plon wynosił 233 q. W 1922 r. w majątku Włostów było 250 sztuk bydła, 35 sztuk trzody chlewnej, przeszło 170 koni roboczych i 80 ze stadniny. Dobra włostowskie Karskich składały się wówczas nie tylko z Włostowa, ale również z folwarków w Kurowie, Pęcławicach, Swojkowie, Ossolinie, Sternalicach, Buczka, Klina i Tudorowa.

Gospodarstwo Michał Karski prowadził wzorowo jak na tamte czasy. Uprawiano bardzo wiele roślin, a to dzięki znakomitym glebom. Poza tym część gruntów była już wtedy

zmeliorowana. Ważnym i ekonomicznie znaczącym składnikiem majątku był przemysł rolny, udział w cukrowni, a także własne zakłady rolne: gorzelnia w Ossolinie, suszarnia chmielu we Włostowie. Niezwykłym wtedy elementem infrastruktury był 7. kilometrowy odcinek kolejki wąskotorowej, którą zbudowano przede wszystkim dla usprawnienia transportu buraków cukrowych. Do tego trzeba dodać również linię telefoniczną. W majątku Włostów zatrudnionych było około 100 stałych i 30 sezonowych pracowników fizycznych oraz kilku umysłowych w administracji. Poziom wynagrodzenia pracowników najemnych był stosunkowo wysoki. Karski uchodził za wymagającego i kontrowersyjnego, ale sprawiedliwego pracodawcę.

W czasie okupacji niemieckiej Karscy współpracowali z ruchem oporu i to stało się powodem do eksmisji tej rodziny z ich domu i majątku w 1942 r. Po kilkusetletnim pobycie we Włostowie opuścili gniazdo rodzinne i rozproszyli się po świecie. W czasie okupacji we Włostowie ruch oporu zaczął się już pod koniec 1939 r. Początkowo w formie trójek ZWZ, a od 1942 r. jako Armia Krajowa AK). W akcji „Burza„ wzięło udział zaledwie 12 żołnierzy dla reszty brakło broni. Włostów, podobnie jak inne przyczółkowe miejscowości przeżył piekło wojny w II połowie 1944 r. i w styczniu 1945 r. 9 VIII 1944 r. do wsi wkroczyli żołnierze radzieccy, ale po zaciętej walce z Niemcami musieli się wycofać. Po obu stronach było dużo poległych. Zginęli również cywile. Na polach zostało 20 zniszczonych czołgów. Z 15 na 16 I 1945 r. ruszyła ofensywa. Później przyszedł nowy ustrój, który zmienił charakter społeczno-gospodarczy tej miejscowości. Majątek Karskich został upaństwowiony. Tamtejszy Włostów miał Szkołę Podstawową, Gminny Ośrodek Kultury, Bibliotekę, remizę OSP, stadion sportowy, Ośrodek Zdrowia, kilka sklepów, piekarnię, Bank Spółdzielczy, Cukrownia Włostów. Udziałowcami tej fabryki byli: Michał Karski (20% udziałów) oraz dyrekcja podostrowieckiej cukrowni Częstocice. Wyłożyli oni na budowę 1,153.630 rubli. Był to wtedy nowoczesny zakład zajmujący 51 ha powierzchni, wyposażony w kotły o ciśnieniu 16 atmosfer na parę przegrzaną, maszyny parowe wentylowe z przeciwcisnieniem o 1,5 atmosfery z generatorem trójfazowym. Cukrownia rozpoczęła pracę w 1913 r. W czasie działań wojennych została poważnie uszkodzona, ale została powtórnie uruchomiona w 1920 r. Na przełomie lat 20. i 30. cukrownia przerabiała ok. pół miliona kwintali buraków z ok. 2360 ha. Produkcja cukru wynosiła ok. 5,5 tys. kwintali. Po II wojnie światowej stara cukrownia upaństwowiona nadal pracowała. W 1989 roku otrzymała osobowość prawną, a organem założycielskim stał się Wojewoda Tarnobrzelski. W 1996 roku w wyniku działania ustawy o regulacji rynku cukru i przekształceniach własnościowych w przemyśle cukrowniczym została przekształcona z Przedsiębiorstwa Państwowego w Jednoosobową Spółkę Skarbu Państwa, a następnie została włączona w tym samym roku do powołanych do życia Spółek Cukrowych, tzw. Holdingów do Lubelsko-Małopolskiej Spółki Cukrowej w Zamościu. Dalszy etap prywatyzacji to lipiec 1998 roku i wejście, w wyniku podwyższenia kapitału, w skład grupy kapitałowej z Cukrownią „Ropczyce” S.A. Ostatecznie jednak cukrownię zlikwidowano i dzisiaj jest w ruinie - w tym również obiekty mogące być zabytkami przemysłu rolnego.

Kościół parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela

Parafia Włostów należy do najstarszych w regionie. Uznaje się, że powstała przed 1153 r. Według niepewnych informacji ks. Jana Wiśniewskiego pierwszy kościół we Włostowie wybudował Piotr Dunin Włast herbu Łabędź, sławny możnowładca śląski, fundator aż 72 świątyń. W XIV w. parafia Włostów miała 24,5 km² powierzchni i należała do najmniejszych jednostek administracji kościelnej w archidiecezji sandomierskiej. Natomiast była stosunkowo ludną, gdyż na jej terytorium mieszkało 480 osób, czyli prawie 15 ludzi na 1 km². Roczny dochód z parafii wyliczono na 14 grzywien. Wtedy to we Włostowie kościół wymurowany był z kamienia. Dziedzicami wsi byli: Pełka, Jan Zbunk i Owon herbu Janina. Chłopi użytkowali 12 łanów kmiecych, z których oddawali dziesięcinę archidiecezji sandomierskiej i miejscowemu plebanowi. Do kościoła natomiast należało wtedy: 4 łany, łąka, staw i 3 karczmy z rolą. Współczesna parafia Włostów gromadzi około 2600 wiernych skupionych w k. 700 rodzin.

Zachowany do dzisiaj kościół włostowski - mimo późniejszej rozbudowy - zawiera średniowieczny trzon. Zapewne wybudowany został w drugiej połowie XIII w., co można wnioskować po późnoromańskim (lub wczesnogotyckim) stylu, a właściwie to przejściowym, od romańskiego do gotyckiego. Widać to wyraźnie w prezbiterium, w jego jednoprzęsłowym sklepieniu krzyżowym, a także w oknach północnej ściany nawy. Pierwszą rozbudowę kościół przeszedł w XIV w. Wtedy też mógł otrzymać wieżę.

Kościół parafialny we Włostowie z lotu ptaka

W pierwszych dwóch dziesiątkach lat XVI w. świątynia została przekształcona, zaś w tym samym stuleciu, w 1586 r. dobudowana została kaplica. Ufundowali ją: ówczesny właściciel dóbr włostowskich Wojciech Wielicki i jego żona z Duninów. Dalsze zmiany w architekturze tego zabytku nastąpiły w XVIII w., a także w następnym, już w czasach Karskich. Włostowski kościół został silnie zniszczony w czasie działań wojennych w II poł.

1944 r. (spalony przez Niemców 6 sierpnia) i w styczniu 1945 r., kiedy to rejon ten znalazł się w ogniu ciężkich walk radzieckoniemieckich. W pierwszych powojennych latach nie nadawał się do użytku. Nabożeństwa odbywały się wtedy w kaplicy grobowej Karskich na cmentarzu. Kościół odbudowany został w latach 1945-1947 staraniem księdza proboszcza Tadeusza Garbacza. W 1974 remontowany z zewnątrz przez księdza Stefana Wilka. Gruntowny remont połączony z malowaniem i konserwacją przeszedł ten zabytek za tego samego proboszcza w latach 1981-1984. W czerwcu 2000 r. staraniem ks. proboszcza Jerzego Siary na placu kościelnym odstonięty został wykonany z brązu przez Stanisława Kowalówkę pomnik papieża Jana Pawła II. Napis z boku cokołu głosi dedykację „*Ojcu Świętemu Janu Pawłowi II, w hołdzie za umocnienie świata i wprowadzenie kościoła w III tysiąclecie, ks. kanonik Jerzy Siara z parafianami*”.

Na dawny cmentarz kościelny dostajemy się z drogi prowadzącej z Włostowa do Kaczyc. Kościół posadowiony jest na lekkim wzniesieniu przy starym trakcie w średniowieczu wiodącym z Sandomierza do Opatowa. Rozległy plac w tej części wsi zwany był pierwotnie Targowiskiem, a więc zapewne odbywała się tu wymiana handlowa. Dawny cmentarz przykościelny - o czym świadczy wmurowana w mur okalający to miejsce tablica ze staropolskim napisem z 1782 r. -

**„ Kto idąc mija Proszę strzymaj swego kroku
Gdysz sam nieujdziesz takiego wyroku
Tych których tu kości przez Jana
Kierzkowskiego zchowane z Miłości
Roku 1782 Dnia Października”**

zamieniony został na plac kościelny. Wiodą nań schodki i ubiegłowieczna bramka kamienna fundowana przez Karskich. Po wewnętrznym obwodzie muru stoją stare, również zabytkowe drzewa. Uwagę wchodzącego przykuwa stojąca na kamiennym postumencie monumentalna postać, wyrzeźbiona w brązie, Jana Pawła II. Pomnik stoi przed prezbiterium. W zewnętrzne ściany świątyni wmurowano kilka epitafiów członków rodziny Karskich. Napisy na kamiennych tablicach przypominają nam, że przez półtora wieku kościołowi mecenasowali Karscy, których doczesne szczątki (choć nie wszystkich) spoczywają w podziemiach tej świątyni. Na ścianie zewnętrznej kaplicy bocznej inskrypcja na kamiennej tablicy głosi, że : **„Tu spoczywają zwłoki śp. Stanisława Karskiego zm. 1890 r. i małżonki jego Jadwigi z książąt Czetwertyńskich zm. 1908. Wdzięczni synowie Włodzimierz i Michał Karscy. Proszę o pobożne westchnienie do Boga za ich duszę”**. Natomiast w ścianie zewnętrznej prezbiterium tkwi tablica przypominająca protoplastę włostowskiej linii Karskich. Napis głosi że : **„Tu spoczywają zwłoki Antoniego Karskiego starosty ulanickiego Łowczego i pośta sandomierskiego ur. 1747, zm. 1803r. i Eufrozyny Zbijewskiej generałowej wojsk konnych, szambelanowej J. Kr. M. ur. 1744 -1820”**, a także epitafium upamiętniające kolejnego właściciela dóbr włostowskich, pośta na sejm Królestwa Polskiego (ur. w 1779 zm. w 1854r.) Michała Rajmunda Karskiego. W ścianie zewnętrznej prezbiterium, tuż za pomnikiem papieża, tablica przypomina pochowanych na cmentarzu parafialnym (gdzie Karscy wybudowali rodową kaplicę grobową) Julię i Michała Karskich. Napis głosi: **„Śp. Michałowi Karskiemu synowi Stanisława i Jadwigi, z Górskich Michałowej Karskiej, córki Konstantego i Julii z książąt Galicyńów ur. 1876, zm. 1903, syn.”**

Przed wejściem do wnętrza kościoła przez boczną kruchtę warto zwrócić uwagę na mały kamienny zegar słoneczny z XVIII w. umieszczony na południowej ścianie nawy. Nad wejściem do kruchtę współczesna tablica z nazwiskami ofiar II wojny światowej z terenu parafii Włostów. Do nawy wchodzimy przez ceglana kruchtę dobudowaną do głównej bryły świątyni w XVIII w. Nakryta jest ona sklepieniem

kolebkowo- krzyżowym. Tu zwraca uwagę kamienny ostrołukowy profil gotycki z poł. XV w. Nawa główna z I poł. XIV w. jest niewielka, nakryta drewnianym, belkowanym stropem pochodzącym z powojennej odbudowy. Nawa przedłużona jest niskim prezbiterium najciekawszym i najstarszym w tym kościele. Tu też zachowały się ślady pierwotnego okienka wczesnogotyckiego, a także urokliwe sklepienie nadające średniowieczny nastrój włostowskiej świątyni i kojarzącej się z błogostawionym Wincentym Kadłubkiem, który w tym kościele miał być ochrzczony tak utrzymuje miejscowa tradycja. Wszak niedaleki Karwów rodowa siedziba kronikarza należy do parafii Włostów. Kadłubkowi też poświęcony jest XIX w. ołtarz boczny w prostokątnej kaplicy, którą dobudowano od północy do nawy głównej w 1586 r. Sklepiona jest kolebką z lunetami. Pod posadzką w podziemiach znajduje się krypta grobowa z pochówkami. W kaplicy zwraca tu uwagę nie tylko dominujący portret w „stylu cysterskim” Wincentego Kadłubka, ale również epitafia i tablice. Na kamiennym nadprożu nad wejściem na ambonę wyryta data 1712 r. Wyżej renesansowa tablica z długą łacińską inskrypcją. Na ścianie kaplicy epitafium poświęcone Antoniemu Karaskiemu (1746-1803) : „Syn Szymona starosty ulanieckiego i Anny Junosza-Piaskowskiej, dziedzic dóbr Włostów i Słoptów Łowczy sandomierski, poseł na Sejm”. Druga tu umieszczona tablica marmurowa przypomina Sabinę z Kaunów Pisulowską. W nawie zachowało się kilka epitafiów także utrwalających dawnych właścicieli Włostowa i okolic.

RUINY PAŁACU KARSKICH

Okazały pałac rodziny Karaskich uchodził w międzywojennej Polsce za najnowocześniejszą i najlepiej utrzymaną rezydencję ziemiańską w Sandomierskiem. W porównaniu z innymi zamkami i pałacami był obiektem stosunkowo młodym, technicznie dobrze zbudowanym i wyposażonym w media techniczne. Karascy pojawili się we Włostowie pod koniec XVIII w. Zastali tu dwór poprzednich właścicieli i dzierżawców rozległych, żyznych włości. W połączeniu ze sprawnym zarządzaniem gospodarowanie dało nowym nabywcom po kilkudziesięciu latach znakomite efekty. Rostała zamożność Karaskich, a więc potrzebna była nowa, bardziej reprezentacyjna siedziba. W poł. XIX w. zbudowano najpierw dużą, utrzymaną w klasycystycznym stylu oficynę. Następnie na starym założeniu dworskim, powstał pałac. Jego inwestorem był zapewne ówczesny właściciel dóbr włostowskich, Stanisław Karaski (1838-1890) bądź jego stryj Michał (1799-1859), który umierając bezpotomnie zapisał majątek bratankowi. Ten w posiadanie Włostowa wszedł w 1854 r.

Przyjmuje się, że pierwszy pałac, a raczej pierwszy etap budowy odbywał się w latach 50. XIX w., a więc rozpoczął go zapewne Michał Karaski, a dokończył Stanisław. Zaangażował on do tej inwestycji sławnego wówczas architekta Henryka Marconiego (1792-1863). Wybitny architekt i budowniczy, autor wielu znakomitych budowli: pałaców, kościołów, był także gorącym patriotą, walczył w powstaniu listopadowym. Miał trzech synów: Karola, Leonarda i Władysława. Posiadając uzdolnienia i zamiłowania artystyczne kontynuowali artystyczne pasje ojca. Szczególnie płodnym artystycznie okazał się Władysław (1848-1915). Jest on autorem kilku liczących się w polskiej architekturze XIX w. budowli m.in. warszawskiego hotelu „Bristol”. On również jest twórcą przebudowy na przełomie XIX i XX w. neorenesansowego pałacu we Włostowie.

Pałac we Włostowie widok obecny

Zleceńdawcą modernizacji był kolejny właściciel klucza włostowskiego Michał Karski. Po zakończeniu tych prac pałac stał się wspaniałą, nowoczesną rezydencją ziemiańską. Miał dostęp do 30 pomieszczeń rozłożonych na dwóch kondygnacjach, a także wszystkie udogodnienia jakie powinien posiadać wygodny dom. Zainstalowano już w nim światło elektryczne, wodociąg i kanalizację, urządzono cztery łazienki, umywalki z zimną i ciepłą wodą w sypialniach, centralę telefoniczną i połączenie ze wszystkimi folwarkami i ze światem. W latach 30-tych doszło jeszcze do centralnego ogrzewania. Sufity ocieplane były korkiem.

Do pałacu wiodło reprezentacyjne wejście przez arkadową fasadę otwartą na gazon kwiatowy i podjazd. Schodami wchodziło się do holu, którego sklepienie wspierało się na kolumnach. Dominowały w nim szerokie marmurowe schody prowadzące na piętro, gdzie mieściły się pokoje dziecięce, pokoje gościnne, apartament zaprzyjaźnionego z tym domem sandomierskiego biskupa Ryxa oraz sypialnie. Na dole natomiast: biuro, 2 pokoje dziecięce, pokój opiekunek, sala bilardowa, salony: czerwony, z którego wychodziło się do kaplicy, zielony, biały, a także balowy z wyjściem na duży taras. Do tego trzeba jeszcze dodać duży na półtora piętra pokój jadalny oraz kredens.

Pałac we Włostowie widok obecny

Karscy doceniali również książkę, stąd ich pałacowy księgozbiór miał wydzielony pokój. Biblioteka pałacowa liczyła około 9 tysięcy tomów w tym sporo starodruków z XVI i XVII w. Tak wygodnie urządzonej siedziby ziemiańska wywoływała w Sandomierskiem zachwyty. Stała się w międzywojniu przystanią dla wielu znakomitych gości. To tu we wrześniu 1919 r. szambelan Michał Karski podejmował wizytatora stolicy apostolskiej Monsignore Rattiego, późniejszego papieża Piusa XI. Wtedy to na zorganizowanym wieczorem przyjęciu było sporo okolicznych ziemian i m.in. przyszły przywódca Powstania Wielkopolskiego generał Józef Dowbór-Muśnicki. Natomiast we wrześniu 1929 r. kolejny i ostatni przed II wojną właściciel dóbr włostowskich Szymon Karski, jako prezes Komitetu Budowy Pomnika Legionistów poległych w bitwie pod Konarami w maju 1915 r. zaprosił do swego pałacu 140 osobową grupę dostojników uczestniczących w odsłonięciu obelisku w Górach Pęczowskich k. Klimontowa. Na bankiecie obecnym był m. in. prezydent RP prof. Ignacy Mościcki, a także kilku ministrów. Włostowski pałac odwiedzali również Stefan Żeromski, który tu nawet pisał fragmenty „Popiołów”, a także Jarosław Iwaszkiewicz. Było więc gniazdo Karskich ważnym ośrodkiem kulturalnym i społecznym dla regionu.

Jesienią 1939 r. 2/3 jak wspomina Juliusz Karski powierzchni pałacowych zajmował sztab Wehrmachtu z generałem Braunem. Jednak to nie przeszkadzało Szymonowi Karskiemu w utrzymywaniu kontaktów z ruchem oporu. W kwietniu 1942 r. Niemcy zorientowali się, że gospodarz związany jest z podziemiem, a majątek włostowski stanowi bazę zaopatrzeniową oddziałów partyzanckich. Aresztowali Szymona Karskiego, a rodzinę jego eksmitowali z pałacu. Majątek zaś przeszedł pod zarządek okupacyjny. Tak się kończyła trwająca prawie 150 lat obecność Karskich we Włostowie. Po wprowadzeniu przez władzę ludową dekretu o reformie rolnej dobra włostowskie przejęło państwo. Losy zniszczonego częściowo w czasie działań frontowych pałacu dopełniły się w pierwszych dziesiątkach powojennych lat. We Włostowie utworzono PGR i pałac służył jako siedziba administracji gospodarstwa. Do pokoi wprowadziło się też około 30 rodzin dawnych pracowników majątku Karskich. Okolice Włostowa bowiem bardzo mocno ucierpiały w wyniku wojennych działań w

tym regionie. W 1945 r. parter pałacowy zamieniony został na szkołę podstawową. Teoretycznie więc zamieszkały i użytkowany pałac powinien przetrwać w dobrym stanie. Stało się jednak inaczej. Ludzie wprowadzili się wraz z żywym inwentarzem.

Oficyna Pałacowa we Włostowie widok obecny

Lokatorzy traktowali pobyt w dawnym pańskim domu jako tymczasowy okres. Nie dbali, więc o tymczasowe lokum, które z biegiem czasu ulegało degradacji estetycznej i technicznej.

Podsycana przez ówczesną propagandę niechęć do tego, co pańskie, powodowała zamierzoną bądź bezwiedną dewastację wspaniałych wnętrz pałacowych. Klasowe uprzedzenia po kilkudziesięciu latach zrobiły swoje. Wtedy, kiedy się opamiętano nie było czego już ratować. Zniszczenia osiągnęły ogromny stan. Piękna ongiś rezydencja zamieniła się w nikłą ruinę, która w okresie wegetacji niknie w dziko pleniącej się i pożerającej ceglane ściany bujnej roślinności. Przy rozsądnym gospodarowaniu użytkowników budowla ta mogłaby służyć społeczeństwu gminy Lipnik do dzisiaj. Wystarczy porównać powojenne dzieje włostowskiej budowli z losami podobnego w charakterze pałacu Karskich w Górkach Klimontowskich czy też Tarnowskich w Dzikowie/Tarnobrzegu.

Brama główna z lwami

OFICYNA PAŁACOWA

W zespole pałacowo-parkowym we Włostowie, starszym od pałacu obiektem jest również w stanie ruiny, ceglano-kamienna oficyna. Usadowiona na skraju pochyłości terenowej od strony kościoła sprawia wrażenie piętrowej, okazałej budowli z ongiś kolumnowym portykiem.

Oficyna przedłuża się na dwie strony kamiennym murem oporowym. Całość tego założenia była podpiwniczona - do dziś zachowały się sklepione piwnice będące zapleczem magazynowym włostowskiego dworu. Od strony dziedzińca pałacowego jest obiektem parterowym. Projektantem tego ciekawego zabytku B utrzymanego w stylu klasycystycznym był Jakub Kubicki, twórca m. in. stołecznego pałacu belwederskiego i kilku innych znanych budowli. Oficyna wraz z pałacem zamykały z dwóch stron dziedzińiec, na którym dominantę stanowił gazon. Ten z punktu widzenia historii architektury zabytek podzielił losy sąsiedniego pałacu. Jest właściwie w końcowym stanie ruiny.

Zbór ariański- lamus widok obecny

WŁOSTÓW – PARK

Otoczający pałac park (wraz z innymi obiektami zabytkowymi w tym kompleksie przyrodniczo - kulturowym Włostowa) podnosi atrakcyjność krajoznawczą tej miejscowości. Dlatego powinien być bardziej chroniony przez mieszkańców.

Obecne założenie parkowe (ok. 10 ha), utrzymane w duchu romantycznym o kierunku krajobrazowym, pochodzi z połowy XIX w., a więc z okresu budowy nowej siedziby włostowskich panów. Zapewne park w tym miejscu istniał wcześniej, czyli już w XVIII w.

Brama wjazdowa do parku

Jednak w obecnym drzewostanie najstarszych okazów drzew (ponad 125 lat), pochodzących z czasów przed budową neorenesansowego pałacu, zachowało się niewiele. Sporo jeszcze rośnie w tym parku drzew z okresu, kiedy park był zakładany. Kompozycja pierwotna jest jeszcze czytelna, choć samosiejki z powojennego półwiecza zrobiły swoje i częściowo zatarty klarowny układ tego miejsca. Starodrzew we włostowskim parku występuje punktowo, grupowo i nieregularnie. W starodrzewie najwięcej jest grabów, w średnim drzewostanie (85-120 lat) najczęściej spotyka się klony, lipy, wiąz i kasztanowce. Młodszy drzewostan (60-80 lat) w północnej części parku składa się przeważnie z klonów i lip, a także samosiejek akacji. Do dawnego założenia parkowego należał również dolny taras ziemny usytuowany poniżej oficyny pałacowej, sąsiaduje przez drogę z placem kościelnym. Usytuowany w pobliżu lamus (ongiś zbór protestancki z XVI w.) świadczy, że tu od wieków zlokalizowana była siedziba dziedziców Włostowa. Na zasoby przyrodnicze Włostowa o charakterze zabytkowym składają się również aleje dojazdowe z głównej szosy Warszawa-Rzeszów do pałacu. Szczególnie urokliwy jest szpaler kasztanowców łączący się z parkiem kamienną bramą, która mimo zniszczeń zachowała klasycystyczną urodę. A bliskie sąsiedztwo z bujną roślinnością wzmacnia romantyczny charakter tego zakątka włostowskiego parku. Na uwagę zasługują też stare drzewa okalające plac kościelny, a także zespół roślinny przed dawną siedzibą cukrowni.

KAPLICA GROBOWA KARSKICH

Na cmentarzu parafialnym we Włostowie zachował się oryginalny zabytek architektury cmentarnej z początku XX w. W założeniu miała to być kaplica grobowa i grobowiec dla wielu pokoleń rodziny Karskich - jest to bowiem budowla okazała, wykonana z rozmachem i oryginalna. Połączenie katakumb z mauzoleum rodowym. Ma coś w swojej architekturze orientu, a także z kręgu piramid. Wzorowano się przy jej projektowaniu na istniejącej w dobrach Karskich w Ossolinie, a wzniesionej w XVII w. Betlejce - podziemnej kaplicy na rodzimym cmentarzu Ossolińskich. Bezpośrednim powodem wybudowania tego niezwykłego na włostowskim cmentarzu grobowca była przedwczesna śmierć w 1903 r. 26-letniej Julii z Górskich Karskiej, żony ówczesnego właściciela Włostowa, Ossolina i Kurowa Michała Karskiego. Architektura tego grobowca zasadza się na znanej w tradycji pogrzebowej idei kurhanu, piramidy, kopca. Włostowski to również rozbudowany kopiec ziemny z wystającą ponad jego szczyt wieżyczką - latarnią.

Kaplica grobowa Karskich

Ziemny nasyp kryje murowane pomieszczenie właściwy grobowiec o rozbudowanej architekturze. Składa się on z dwóch kondygnacji. Na pierwszej, niejako na parterze znajduje się kaplica, miejsce ceremonii pogrzebowych, część grobowa w podziemiu. Do głównej części ołtarzowej prowadzi z zewnątrz arkadowe wejście, na łuku którego zachował się wyryty napis: „**Gdzie Jest Skarb Twój, Tam Jest Serce Twoje**”, a następnie długi stosunkowo korytarz - nawa kolebkowo sklepią, z której wyprowadzona jest wieża na sygnaturkę. Ołtarzowa część kaplicy jest znacznie szersza od korytarza i jest oświetlona dwoma bocznymi oknami. Krzyżowo-żebrowe sklepienie nawiązuje - podobnie jak cały architektoniczny wystrój kaplicy do neogotyku. Wspiera się na kilku kolumnach i półkolumnach. Do części grobowej w podziemiu prowadzi zejście w przedsionek bądź kręte schody z lewego rogu. Dolną kondygnację kaplicy wypełnia kilkanaście niszy grobowych kolebkowo sklepionych w układzie katakumbowym. Do tej pory tylko dwa miejsca zostały wykorzystane. W jednej z nisz pochowana została Julia Karska, a obok spoczął szambelan papieski Michał Karski, który zmarł 6 lipca 1928 r. w wieku 59 lat. W wyniku zmian historycznych po 1945 r. Karscy musieli opuścić Włostów. Tuż po II wojnie światowej - wtedy, kiedy kościół parafialny był zniszczony w wyniku działań wojennych kaplica służyła jako miejsce kultu religijnego. W następnych latach stopniowo niszczała. Odnowiona została w latach 90-tych za ks. Jerzego Siary.

ZACHOINIE

Stara wieś. W czasie działań wojennych 1944 r. kiedy to linia frontu przechodziła przez wieś mieszkańcy zostali wysiedleni, a zabudowania żołnierze radzieccy rozebrali na drewno opałowe. Dziś wieś o charakterze typowo rolniczym, położona na urodzajnych czarnoziemach. Zajmuje ponad 152 ha powierzchni. Z Zachoinia pochodzi ur. w 1940 r. wybitny artysta plastyk Zygmunt Czyż.

ŻURAWNIKI

Jedna z mniejszych wsi gminy Lipnik. Sąsiaduje z Lipnikiem, Leszczkowem, Malicami i Stąbuszowicami. Wieś już istniała w XV w. W 1508 r. pojawiły się w

dokumentach Żurawniki jako własność Mikołaja Kijańskiego dziedzica m.in. Międzygórze. Natomiast w 1578 r. należały do Zborowskich, znanego rodu w Sandomierskiem. Miały wtedy jak to wynika w wykazów podatkowych kilku osadników, 4 i pół łana, 2 zagrodników z rolą, 2 komorników, 3 biednych i 1 rzemieślnika. Później zmieniali się właściciele tej wsi, aż wreszcie związała się z dobrami gołębiowskimi. Statystyka z 1827 r. wykazuje, że Żurawniki miały wtedy 7 domów i 72 mieszkańców. Natomiast pod koniec XIX w. wieś należała do Julii Pomorskiej i składała się nadal z części włościańskiej, do której należało 130 mórg oraz z części dworskiej, mającej prawie 200 mórg. W 11 domach mieszkało 60 osób. Z Żurawnik wywodzi się znany ród Żurawskich. Taki układ utrzymał się w okresie międzywojennym. W domach dworskich mieszkało 54 osoby, natomiast wieś miała 11 domów i prawie 70 mieszkańców. W okresie międzywojennym w Żurawnikach działało prężne koło ZMW RP „Wici”. Aktualnie Żurawniki mają prawie 200 ha powierzchni, a mieszka tu około 60 osób. Mieszkańcy zajmują się przede wszystkim rolnictwem, ale funkcjonował tu kiedyś kamieniołom.

6 . ANALIZA SWOT DLA GMINY LIPNIK ORAZ STAN DZIEDZICTWA KULTUROWEGO NA TERENIE GMINY LIPNIK

Analiza SWOT jest jedną z najpopularniejszych metod badawczych stosowanych do prawidłowego rozpoznania oraz zinterpretowania wpływu określonych czynników zewnętrznych i wewnętrznych na badany obszar. Analizy dokonuje się poprzez:

- diagnozę obszaru w celu określenia jego mocnych i słabych stron,
- diagnozę

Według założeń zawartych w Strategii Rozwoju Gminy Lipnik na lata 2015-2022:

WIZJA

GINA LIPNIK TO W 2022 ROKU OBSZAR NIEZWYKLE INTERESUJĄCY POD WZGLĘDEM HISTORYCZNYM, PRZYRODNICZYM I CHĘTNIE ODWIEDZANY PRZEZ WIELU TURYSTÓW. ATRAKCYJNA DLA PRZEDSIĘBIORCÓW I INWESTORÓW, ZABEZPIECZAJĄCA POTRZEBY EKONOMICZNE, SPOŁECZNE I KULTURALNE MIESZKAŃCÓW, KORZYSTAJĄCA Z NOWOCZESNYCH TECHNOLOGII W ROLNICTWIE ORAZ KULTYWUJĄCA TRADYCJE I ZWYCZAJE. GMINA Z BOGATĄ OFERTĄ DLA MŁODYCH, Z AKTYWNA SPOŁECZNOŚCIĄ, CHĘTNIE PODEJMUJĄCĄ LOKALNE INICJATYWY I OTWARTA NA WSPÓŁPRACĘ MIĘDZYNARODOWĄ.

Powyższa wizja powinna stymulować i inspirować całą społeczność gminy do współpracy i działań na rzecz osiągnięcia wyznaczonych celów. To po co gmina jest i jak zamierza działać by dążyć do osiągnięcia wizji określa się jako misję, można więc powiedzieć, że misja jest określeniem roli gminy w odniesieniu do wizji. Wypracowana przez zespół planistyczny misja przybrała następującą formę:

MISJA

GINA LIPNIK DBA O DOBRO MIESZKAŃCÓW I LOKALNY ROZWÓJ WYKORZYSTUJĄC NOWOCZESNE TECHNOLOGIE, AKTYWNOŚĆ MIESZKAŃCÓW, WSPÓŁPRACĘ LOKALNĄ,

REGIONALNĄ I MIĘDZYNARODOWĄ ORAZ RACJONALNIE GOSPODARUJE POSIADANYMI ZASOBAMI WŁASNYMI I POZYSKANymi Z ZEWNĄTRZ.

Analiza SWOT jest narzędziem służącym do wewnętrznej analizy. Analiza SWOT określa głównie cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne.

Niniejsza analiza SWOT dla terenu gminy Lipnik jest podstawą do określenia celów i kierunków działania Gminy Lipnik w zakresie ochrony zabytków.

MOCNE STRONY GMINY LIPNIK

- Bardzo dobre położenie geograficzne związane z umiejscowieniem na skrzyżowaniu dróg.
- Bogactwo kulturowe, zabytki o wysokich walorach historycznych i kulturowych (m.in. ruiny zamku w Międzygórzu, ruiny pałacu Karskich we Włostowie, Zbór w Ublinku).
- Oznakowanie obiektów zabytkowych oraz ich oznaczenie na wirtualnej mapie zabytków .
- Działalność Gminnego Ośrodka Kultury i Centrum Kształcenia w Lipniku.
- Walory przyrodnicze (wąwozy, sady, winnice).
- Zespół ludowy dla dzieci Świętokrzyskie Uśmiechy działający przy GOK i CK.
- Odbywające się cykliczne imprezy kulturalne m.in. Biesiada Świętojańska oraz Dożynki Gminne.
- Publikacja wirtualnej mapy zabytków.
- Aktywnie działające stowarzyszenia Kół Gospodyń Wiejskich .

SŁABE STRONY GMINY LIPNIK

- Zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych – ruiny.
- Niewystarczające środki z budżetu gminy na ochronę zabytków.
- Niewystarczające wykorzystanie potencjału środowiska kulturowego dla celów społecznych, gospodarczych i turystycznych.

SZANSE DLA GMINY LIPNIK

- Pozyskanie funduszy na prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych ze źródeł zewnętrznych, w tym ze środków Unii Europejskiej.
- Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
- Systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy.

ZAGROŻENIA DLA GMINY LIPNIK

- Rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych.
- Trudne procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej,
- Niszczenie zabytków przez lata zaniedbań.
- Emigracja mieszkańców gminy, szczególnie młodych.

Wykorzystując atuty gminy będzie można uzyskać efekt synergii dający gminie Lipnik możliwość poprawy, zarówno jakości infrastruktury, jak i szeroko rozumianego kapitału ludzkiego oraz wzmocnienie potencjału gospodarczego i rolniczego gminy. Jako jeden z celów strategicznych nr I jest **UNOWOCZEŚNIENIE I TWORZENIE INFRASTRUKTURY SPEŁNIAJĄCEJ OCZEKIWANIA MIESZKAŃCÓW I TURYSTÓW.**

Cel operacyjny I.2 Strategii Rozwoju Gminy Lipnik: **Poprawa estetyki miejscowości i miejsc o szczególnych walorach historyczno-przyrodniczych, stworzenie warunków do relaksu i odpoczynku.**

Jednym z głównych wyznaczników atrakcyjności gminy zarówno dla lokalizacji działalności gospodarczej, odwiedzających turystów, jak i zamieszkania, jest bogata oferta usług społecznych. Zachodzące w gminie i w jej otoczeniu zmiany, postęp naukowo-techniczny, wzrost aspiracji ludności są z jednej strony źródłem nowych potrzeb społecznych, z drugiej implikują nowe sposoby ich zaspokajania.

Uwarunkowania te powodują konieczność działań inwestycyjnych w infrastrukturę, która zapewni wysoką jakość życia zarówno stałym jej mieszkańcom jak i turystom.

Działania:

- ✓ **Odnowienie stawów na terenie Gminy Lipnik,**
- ✓ **Zagospodarowanie terenu: (przy zamku w miejscowości Międzygórz, Zbór Ariański, itp.),**
- ✓ **Zabezpieczenie miejsc pamięci (cmentarzyska, figury przydrożne),**
- ✓ **Zagospodarowanie centrów wsi,**
- ✓ **Wprowadzanie nowych atrakcji dla mieszkańców i turystów,**
- ✓ **Utworzenie miejsc spotkań dla osób starszych i niepełnosprawnych,**
- ✓ **Utworzenie placówek wsparcia dziennego lub całodobowego w zależności od potrzeb,**
- ✓ **Dostosowanie dostępu do obiektów użyteczności publicznej do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo (podjazdy, windy itp.),**
- ✓ **Tworzenie terenów biwakowych i innych miejsc rekreacji np. ścieżek edukacyjnych.**

Cel operacyjny I.3: **Uruchomienie systemu upowszechniania informacji o walorach historyczno-przyrodniczych gminy, tradycjach i atrakcjach.**

Zasoby lokalne, które są bogactwem gminy Lipnik mogą być jednym z ważnych czynników decydujących zarówno o jakości życia, jak i stymulujących rozwój. Celem działań jest poprawa jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich oraz rozwój tożsamości społeczności lokalnych poprzez upowszechnianie informacji i promocję lokalnych walorów. Stworzenie warunków do atrakcyjnego spędzania wolnego czasu, rozwijania pasji, talentów i aktywnych postaw społecznych.

Działania:

- ✓ Konkursy na temat tradycyjnych potraw, konkursy kulinarne,
- ✓ Upowszechnianie informacji o kurhanie prehistorycznym,
- ✓ Prowadzenie portalu turystyczno –informacyjnego,
- ✓ Wydawanie folderów i map turystycznych,
- ✓ Oznaczanie miejsc o znaczeniu historycznym i atrakcyjnych przyrodniczo - tablice informacyjne.

Biorąc pod uwagę powyższe założenia Strategii Rozwoju gmina Lipnik powinna dążyć do tego, aby stała się obszarem atrakcyjnym dla turystów, dla rodzin z małymi dziećmi, dzięki okazaniu swojego dziedzictwa historycznego, niezliczonych walorów przyrodniczych oraz lokalnych wytwórców ekologicznych produktów, itp. Gmina powinna podejmować szereg działań zarówno tych **inwestycyjnych** jak i **nie inwestycyjnych**.

Do takich działań należy zaliczyć działania promujące gminę w tym utworzenie interaktywnej mapy zabytków Gminy Lipnik oraz mapę w wersji papierowej, jaka została wydana w ostatnim czasie.

Ponadto:

- ✓ **Wykonano ekspertyzę konserwatorską wraz z inwentaryzacją architektoniczną oraz dokumentację projektową na rekonstrukcję i adaptację Zboru we Włostowie,**
- ✓ **Wykonano prace porządkowe polegające na koszeniu traw i pielęgnacji drzew na działkach przy Oficynie pałacowej oraz Zborze ariańskim,**
- ✓ **Wykonano interwencyjne prace i remonty przy kapliczkach oraz figurach,**
- ✓ **Zagospodarowano teren przy Ruinach Zamku w Międzygórzu poprzez postawienie altany oraz posadzenie roślin ozdobnych,**
- ✓ **Planuje się przeprowadzenie niezbędnych prac archeologicznych, badawczych przy Ruinach Zamku w Międzygórzu.**

W planach Gminy Lipnik jest powstanie historycznego szlaku innowierców. Odbudowa zbioru ariańskiego we Włostowie wpisana jest w powstanie owego historycznego szlaku innowierców.

Odnowienie budynku we Włostowie to pierwszy krok. Szlak będzie obejmował także Goźlice- kościół w XVI wieku był przekształcony na zbór kalwiński, oraz zbór ariański w Ublinku, który zakupiła i odrestaurowała osoba prywatna.

Działania jakie można podjąć dodatkowo zostały ujęte w poniższej analizie oraz wykazie celów i kierunków działań.

Tabela nr 1.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
- dobrze zachowane zabytki sakralne, - duża ilość stanowisk archeologicznych, - rozwijająca się agroturystyka, - kultywowanie miejscowych tradycji ludowych,	- brak aktualnej waloryzacji obiektów i przestrzeni zabytkowej, - brak aktualnej, ogólnie dostępnej bazy danych obiektów zabytkowych, - niedostateczna ilość wykwalifikowanych służb konserwatorskich, - brak koordynacji przepływu

<ul style="list-style-type: none"> - zabytkowe groby i cmentarze, - dokonane rozpoznanie i ewidencja dóbr kultury, - możliwość pozyskiwania środków finansowych z funduszy zewnętrznych na ochronę dziedzictwa kulturowego. 	<p>informacji,</p> <ul style="list-style-type: none"> - brak studiów krajobrazowych, ekspertyz, - brak strategii w zakresie restrukturyzacji dziedzictwa kulturowego na obszarze samorządów gminnych, - brak świadomości społecznej dotyczącej zasobów dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej, - niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów historycznych, - niedostateczna edukacja z zakresu dziedzictwa kulturowego, - brak integracji środowisk w obszarze dziedzictwa kulturowego, - niedostateczna promocja roli zabytków jako szansy rozwojowej, - niewystarczający udział mediów lokalnych w propagowaniu i promocji zabytków, - zbyt niskie nakłady na wspieranie kultury, - brak współdziałania pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego w promowaniu atrakcyjności kulturowej i turystycznej.
--	--

SZANSE	ZAGROŻENIA
<p>Wśród szans lokalnego dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić:</p> <p>1) wykonanie prac archeologicznych w rejonie ruin po dawnym średniowiecznym zamku w Międzygórzu,</p> <p>2) powstanie historycznego szlaku innowierców,</p> <p>3) wzrost wartości zabytku i lokalnych tradycji jako produktu turystycznego,</p> <p>4) włączanie obiektów zabytkowych w obieg gospodarczy,</p> <p>5) rozwój organizacji pozarządowych,</p> <p>6) rozwój ekologicznych gospodarstw, winnic czy też agroturystyki,</p> <p>7) możliwość pozyskiwania środków finansowych z funduszy europejskich na renowację zabytków i ochronę dziedzictwa kulturowego,</p> <p>8) rosnąca rola samorządu lokalnego,</p>	<p>Wśród zagrożeń lokalnego dziedzictwa kulturowego należy wyróżnić:</p> <p>1) brak spójnego systemu finansowania oraz brak funduszy kierunkowych na organizację zadań opieki nad zabytkami,</p> <p>2) brak spójności przepisów różnych ustaw związanych z ochroną zabytków,</p> <p>3) brak realnych zachęt dla inwestorów prywatnych do inwestowania w zabytki,</p> <p>4) brak środków finansowych właścicieli obiektów na konserwację,</p> <p>5) brak specjalistycznych fakultetów kształcących w zakresie konserwacji zabytków i zarządzania ich zasobem,</p> <p>6) presja inwestycyjna na tereny o walorach kulturowych i przyrodniczo - kulturowych,</p> <p>7) tworzenie strategii, ale brak mechanizmów ich efektywnego wdrażania,</p>
<div style="background-color: #4F81BD; height: 20px; width: 100%;"></div>	<p>8) niestabilność przepisów prawa,</p> <p>9) brak dostępnej i aktualnej bazy danych oraz wytycznych konserwatorskich,</p> <p>10) brak strategii rewitalizacji wsi i małych miasteczek,</p>

11) brak doradztwa dla osób prywatnych inwestujących w obiekty zabytkowe,

12) brak infrastruktury turystycznej przy obiektach zabytkowych i efektywnej ich promocji,

13) globalizacja, brak szacunku dla odrębności narodowej, lokalnej i etnicznej,

Przeprowadzenie prac archeologicznych w rejonie ruin po dawnym średniowiecznym zamku w Międzygórzu.

Powstanie historycznego szlaku innowierców.

Rewitalizacja dawnego parku cukrowniczego we Włostowie

Wykonanie badań georadarem w okolicach ruin zboru i oficyny we Włostowie

7. CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI W GMINIE LIPNIK

Niniejszy Program ma na celu ochronę zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Lipnik. Czynnikiem niezbędnym do zrealizowania tych zamierzeń jest dokonanie zmian w świadomości mieszkańców Gminy:

- wspieranie działań mających na celu zwiększenie odpowiedzialności właścicieli obiektów zabytkowych,
- współpraca z nimi w zakresie opieki nad zabytkami,
- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w promocji Gminy Lipnik,

- aktywne działania na rzecz powstawania projektów i wspieranie wszelkich inicjatyw dotyczących kreowania form opieki nad zabytkami,
- niwelowanie niekorzystnych efektów niewłaściwych wcześniejszych oddziaływań na stan krajobrazu kulturowego i zasoby zabytkowe,
- wykorzystywania funduszy Unii Europejskiej.

Ponadto:

1. Aktualizacja i uzupełnienie Gminnej Ewidencji Zabytków

- dokonywanie przeglądu w terenie z udziałem sołtysów i radnych w każdym sołectwie i weryfikacja rejestru zabytków oraz ewidencji zabytków,
- wykonanie szczegółowej dokumentacji fotograficznej wszystkich istniejących obiektów,
- określenie stanu technicznego obiektów z ewidencji zabytków
- uzupełnienie kart ewidencyjnych w GEZ obiektów o uzyskane dane i dokumentację fotograficzną.

2. Inwentaryzacja obiektów małej infrastruktury sakralnej (kapliczek i krzyży przydrożnych)

- dokonanie przeglądu w terenie z udziałem sołtysów i radnych w każdym sołectwie,
- wykonanie dokumentacji fotograficznej wszystkich istniejących obiektów,
- uzyskanie informacji na temat historii obiektów,
- ustalenie szczegółowej lokalizacji obiektów na działkach gruntowych oraz właścicieli gruntu,
- utworzenie kart ewidencyjnych,
- skierowanie wniosków o wpisanie najciekawszych obiektów do rejestru zabytków,

3. Oznakowanie obiektów zabytkowych i określenie zasad ich udostępniania

- uzupełnienie oznakowania obiektów, które oznakowano wcześniej,
- oznakowanie innych ciekawych obiektów w Gminie,

4. Podejmowanie działań w zakresie odnowy zabytków

5. Inwentaryzacja i zabezpieczenie zabytkowych nagrobków na cmentarzach parafialnych

6. Edukacja i promocja zabytków Gminy Lipnik

- organizacja dni otwartych Gminy Lipnik i udostępnienie materiałów historycznych
- zbieranie materiałów archiwalnych(stare zdjęcia, mapy) dot. Gminy Lipnik

- włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach.

Cele Programu wynikają z dokonanej analizy zasobów zabytkowych. Zabytki mają wartość dzieł sztuki, która zależy od stanu ich zachowania. Tylko dobrze zabezpieczony i zachowany obiekt jest postrzegany jako wartościowy. Zabytek pojmowany w ten sposób oddziałuje na stan gospodarki i przyczynia się do rozwoju regionalnego. W tym rozumieniu zabytek włączony w procesy gospodarcze ma wartość ekonomiczną.

CEL STRATEGICZNY KSZTAŁTOWANIE KULTUROWEGO OBRAZU GMINY LIPNIK

Wieloletnie zaniedbania w sferze opieki nad zabytkami oraz niekorzystne procesy zachodzące w sferze przestrzennej, społecznej i ekonomicznej przyczyniają się do niszczenia dziedzictwa kulturowego, przestrzeni przyrodniczo – kulturowych i tradycji.

Szczególnie wyraźnie te zjawiska społeczne ujawniły się w czasie powojennym w miejscowości Włostów, gdzie zniszczony został jeden z najciekawszych zespołów ziemiańskich w Sandomierskiem. Skuteczne przeciwdziałanie tym procesom wymaga organizacji sprawnego systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym. Niezbędne jest tworzenie nowoczesnych struktur i sprawnych systemów zarządzania zabytkami oraz promocja zabytków.

Dla kształtowania kulturowego obrazu Gminy konieczne jest stworzenie warunków do włączenia zabytków w procesy gospodarcze. Można to osiągnąć na drodze integracji działań społeczno- gospodarczych na rzecz zabytków, wykorzystania zabytków dla celów gospodarczych oraz kształtowania krajobrazów kulturowych z poszanowaniem zabytków i tradycji miejsca. Zbiory zabytków przy właściwej ekspozycji i odpowiednich warunkach udostępniania również mogą stanowić ważny element rozwoju gospodarczego. Dla tego celu strategicznego sformułowano następujące cele operacyjne:

- ✓ Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych Gminy Lipnik,
- ✓ Budowa systemu zarządzania zabytkami gminy,
- ✓ Przestrzenno – gospodarcza rola dziedzictwa kulturowego,
- ✓ Społeczno – gospodarcza rola dziedzictwa kulturowego, - Krajobraz kulturowy w powiązaniu z układami urbanistycznymi,
- ✓ Dziedzictwo kulturowe jako aktywny czynnik rozwoju lokalnego.

CEL OPERACYJNY BUDOWA SYSTEMU ZARZĄDZANIA ZABYTKAMI GMINY

Skuteczne zarządzanie zabytkami powinno służyć włączeniu ich w procesy gospodarcze przy pełnym zachowaniu ich walorów i wartości zabytkowej. Proces ten wymaga także tworzenia stosownych struktur organizacyjno- technicznych. Niezbędne są organizacja i udostępnianie bazy danych o zabytkach oraz właściwy monitoring przemian, jakim one podlegają. W procesie zarządzania zasobem kulturowym należy korzystać również z metod nowoczesnego marketingu, tworząc markowe produkty kulturowe. Ten cel operacyjny będzie realizowany za pomocą następujących kierunków działań:

- **tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami** podstawą skutecznego zarządzania zabytkami jest wiedza o zasobach i stanie ich zachowania, sposobach ochrony, formach własności oraz przemianach, którym podlegają

- **zarządzanie zabytkami** - kształtowanie kulturowego obrazu wymaga zastosowania i usprawnienia oddziaływania narzędzi prawnych i ekonomicznych na zachodzące procesy gospodarcze,
- **marketing markowych produktów kulturowych i kulturowo - gospodarczych** – efektywna, nowoczesna opieka nad zabytkami wymaga podejmowania profesjonalnych działań marketingowych zgodnych z wymogami współczesnego rynku. Profesjonalny marketing powinien również dotyczyć oferty gospodarczej uwzględniającej opiekę nad zabytkami.

CEL OPERACYJNY DZIEDICTWO KULTUROWE JAKO AKTYWNY CZYNNIK ROZWOJU LOKALNEGO

Utrwalanie i zachowanie dziedzictwa kulturowego jako aktywnego czynnika rozwoju lokalnego poprzez promocję, edukację i popularyzację powinno być realizowane przez instytucje kultury, samorządy wszystkich szczebli i organizacje pozarządowe.

Przyspieszony rozwój społeczno- gospodarczy oraz włączenie się Polski w struktury Unii Europejskiej - oprócz czynników pozytywnych, przynosi także potencjalne zagrożenia. Szczególnie niebezpieczne jest bezkrytyczne przejmowanie obcych wzorców oraz zagrożenia utratą tożsamości kulturowej. By im przeciwdziałać, należy podjąć stosowne działania edukacyjne i popularyzatorskie, aby ochrona wartości kulturowych nie musiała być wymuszana nakazami administracyjnymi, ale była procesem naturalnym. Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

- **podejmowanie działań zwiększających stopień rozpoznania walorów dziedzictwa kulturowego**, jako podstawy do wszelkiego rodzaju zamierzeń,
- **szeroka wiedza na temat własnej kultury, tradycji i historii zwiększa świadomość oraz potrzebę ochrony dowodów przeszłości**,
- upowszechnianie osiągnięć miejscowych jednostek kultury** – udział w życiu kulturalnym sprzyja upowszechnianiu wiedzy i świadomości społecznej na temat dziedzictwa kulturowego.

CEL STRATEGICZNY KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDICTWA KULTUROWEGO

Szacunek dla zabytków, historii i tradycji jest nierozzerwalnie związany z wiedzą i identyfikacją z lokalnym środowiskiem.

Wysoka świadomość społeczna o wartościach zabytków i tradycji pozwoli zachować je dla przyszłych pokoleń i zapewni kształtowanie lokalnego obrazu kulturowego według zasad zrównoważonego rozwoju. Osiągnięcie tego celu wymaga propagowania wiedzy o zabytkach oraz aktywizacji społeczeństwa na rzecz opieki nad zabytkami. Cele te można osiągnąć przez działania edukacyjne, popularyzację i promocję wiedzy o zabytkach, a także wspieranie działań zachęcających do działania na rzecz ochrony zabytków. Dla drugiego celu strategicznego sformułowano cele operacyjne:

- **Propagowanie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami w gminie Lipnik,**
- **Społeczno- edukacyjna rola dziedzictwa kulturowego w programach szkolnych i pozaszkolnych działaniach instytucji i placówek kulturalno- oświatowych oraz mediów, szczególnie lokalnych.**

CEL OPERACYJNY PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Skuteczna opieka nad zabytkami wymaga rzetelnej wiedzy o historii i zabytkach. Do realizacji tego celu przyjęto następujące kierunki działań:

- **Wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa** - zmiana sposobu traktowania zabytków oraz włączenie ich w procesy gospodarcze wymagają poszerzenia wiedzy na ten temat wśród społeczeństwa, szczególnie wśród dzieci i młodzieży oraz osób uczestniczących w przemianach obejmujących zabytki,
- **Popularyzacja i promocja zabytków i wiedzy o zabytkach,**
- **Stymulowanie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji** - wspieranie rozwoju lokalnych form wyrazu kulturowego wynikających z inicjatywy społeczności oraz instytucji pozarządowych.

8. WDRAŻANIE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

INSTRUMENTY WDRAŻANIA I MONITORING PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Po przyjęciu przez Radę Gminy Lipnik Programu Opieki nad Zabytkami w Gminie Lipnik na lata 2022- 2025 planuje się następujące działania:

- 1) opublikowanie Programu na stronie internetowej Gminy Lipnik,
- 2) sukcesywne uaktualnianie i uzupełnianie Programu w związku ze zmieniającymi się uwarunkowaniami prawnymi, kulturowymi i społecznymi, a także związku z uzasadnionymi wnioskami samorządów lokalnych i innych podmiotów.

Przyjmuje się, że zadania określone w Programie będą realizowane poprzez:

- 1) **dofinansowywanie zadań realizowanych przez instytucje kultury prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego,**
- 2) **wspieranie organizacji i osób prywatnych w staraniach o środki finansowe ze źródeł zewnętrznych,**
- 3) **dotacje na prace remontowe i konserwatorskie w obiektach zabytkowych,**
- 4) **wspieranie działalności promocyjnej i edukacyjnej.**

Powodzenie realizacji Programu będzie wymagało współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za poszczególne zadania, w tym m.in.: właścicieli prywatnych, władz lokalnych samorządów terytorialnych, służb wojewódzkiego konserwatora zabytków, organizacji pozarządowych. W ramach wyznaczonych celów i kierunków działań zostały określone rodzaje zadań. Dla każdej grupy zadań zostały wyznaczone podmioty odpowiedzialne za realizację poszczególnych typów projektów oraz potencjalne źródła finansowania.

Wdrażanie Programu będzie odbywać się przy pomocy właścicieli przedsiębiorstw prywatnych, organizacji pozarządowych, jednostek samorządowych i instytucji, dla których opieka nad zabytkami jest działalnością statutową.

Podjęmowane działania w zakresie opieki nad zabytkami powinny mieć charakter kompleksowy – począwszy od planowania poprzez procedury inwestycyjne, a skończywszy na działaniach bezpośrednich.

Efektom włączenia zabytków w procesy gospodarcze będzie poprawa stanu zachowania zabytków, co doprowadzi do poprawy wizerunku lokalnej przestrzeni kulturowej, powstania produktów turystycznych i kulturowych oraz ożywienia gospodarczego i podniesienia jakości życia mieszkańców. Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

- **Integracja działań społeczno- gospodarczych na rzecz opieki nad zabytkami** – działania w tym zakresie wymagają współpracy całego społeczeństwa, różnych instytucji, a także wykorzystania możliwości jakie daje np. partnerstwo publiczno-prywatne oraz aktywizacja różnych środowisk (osoby prywatne, instytucje, organizacje, osoby bezrobotne) oraz wspieranie inicjatyw wykorzystujących tradycyjne formy działalności gospodarczej, np. rolnictwo ekologiczne i tradycyjne przetwórstwo, reaktywacja ginących zawodów. Osiągnięciu tego celu może służyć również zwiększenie możliwości zatrudnienia w wyniku różnych form aktywnego pośrednictwa pracy, w tym przekwalifikowanie, tworzenie sprzyjających warunków do zatrudnienia w sektorze usług kulturowych i turystycznych wykorzystujących zasoby zabytkowe i miejscowe tradycje, rozwój infrastruktury turystycznej, oraz innych form zachęty przyczyniających się do podejmowania i rozwijania działalności pozarolniczej wykorzystującej miejscowe tradycje oraz stosowanie zachęt do zabudowy i zagospodarowania terenu nawiązujących do form tradycyjnych,
- **Konserwacja i adaptacja zabytków** - użytkowanie oraz opieka nad zabytkami wymaga właściwej modernizacji i szeroko pojętej konserwacji obiektów i obszarów zabytkowych. Z punktu widzenia opieki nad zabytkami ważne jest również stosowanie właściwych systemów zabezpieczeń obiektów przed zniszczeniem lub kradzieżą, renowacja i konserwacja małej architektury, w tym sakralnej, oraz miejsc pamięci, działania i inwestycje wynikające z przepisów przeciwpożarowych, zapobiegania klęskom żywiołowym oraz zabezpieczeń przeciwwłamaniowych, zabezpieczenie zabytków ruchomych i nieruchomych przed zniszczeniem oraz zabezpieczenie zabytków archeologicznych przed zagrożeniami naturalnymi oraz na wypadek eksploatacji rabunkowej.,
- **Kształtowanie obszarów zabytkowych i krajobrazów kulturowych** - obiekty zabytkowe oraz krajobrazy kulturowe wymagają szczególnego poszanowania w procesach urbanistycznych i inwestycyjnych. Do zachowania ich historycznych cech niezbędna jest konserwacja, rewitalizacja, renowacja, rewaloryzacja, zachowanie, ekspozycja zabytkowych: centrów miast i wsi, terenów zieleni, cmentarzy, parków, obiektów archeologicznych mających własną formę przestrzenną, sukcesywna iluminacja zabytków, gospodarowanie z uwzględnieniem obowiązujących standardów ochrony środowiska i bezpieczeństwa publicznego przez spowalnianie lub eliminację ruchu samochodowego z centrów miast i wsi, zapewnienie racjonalnej gospodarki odpadami, budowę sieci kanalizacyjnych, modernizację sieci energetycznej i telekomunikacji informatycznej, poprawę infrastruktury drogowej, ochronę wód powierzchniowych i podziemnych, ochrona

bioróżnorodności i urozmaiconego krajobrazu, a także tworzenie parków kulturowych w celu ochrony kulturowych krajobrazów historycznych,

- **wspieranie inicjatyw gmin dla tworzenia parków kulturowych** argumentem w procesie zachęcania gminnych władz samorządowych do tworzenia parków kulturowych będzie uświadomienie korzyści wynikających z tych działań. Jeżeli utworzenie parku przyczyni się do poprawy warunków życia lokalnej społeczności i pozwoli im czerpać wymierne korzyści z istnienia parku, zainicjuje to w lokalnej społeczności potrzebę dbania i ochrony elementów tego parku,
- **wspieranie inicjatyw tworzenia gospodarstw agroturystycznych** – agroturystyka (szczególnie w dolinie Opatówki) zmusza do dbania o lokalne atrakcje, w tym dziedzictwo kulturowe zasoby przyrodnicze). Propagowanie informacji o warunkach tworzenia gospodarstw agroturystycznych oraz możliwościach rozwoju i korzyściach jakie daje taki rodzaj działalności zachęci rolników do podjęcia takiego wyzwania,

CEL OPERACYJNY SPOŁECZNO- GOSPODARCZY ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Realizację celu stanowią będzie zespół działań zwiększających koncentrację środków finansowych na poprawie stanu zachowania obiektów zabytkowych. Działania te w efekcie doprowadzą do poprawy warunków życia mieszkańców, będą sprzyjać rozwojowi oraz stymulować będzie wzrost atrakcyjności turystycznej Gminy.

Temu celowi będą służyły następujące kierunki działań:

- **Ożywianie centrów historycznych lokalnych miejscowości** – należy dążyć do eliminacji funkcji niepożądanych (niewłaściwego wykorzystania zabytku lub zupełnego braku opieki nad zabytkiem) i zastępowanie ich funkcjami sprzyjającymi rozwojowi lokalnemu oraz ochronie zabytku (handel, kultura, usługi). Ekspozowanie dziedzictwa kulturowego jest niezbędne do zapoznania szerokich kręgów społecznych z cennymi walorami kulturowymi, a także do uświadomienia lokalnym społecznościom wartości dóbr, z którymi obcuja na co dzień, a które pozwolą im na osiągnięcie wymiernych korzyści dzięki właściwemu wykorzystaniu zabytków. Pożądane jest też usprawnianie układów komunikacyjnych, w celu poprawy dostępności do turystycznie atrakcyjnych obiektów co nada im nowe funkcje,
- **Ochrona skali i charakteru zabudowy wiejskiej** – cel ten należy realizować poprzez dążenie do zapobiegania rozproszaniu zabudowy wiejskiej, eliminację ruchu tranzytowego z obszarów wsi, zagęszczanie zabudowy w centrum wsi oraz projektowanie nowych siedlisk na terenach o większej intensywności zaludnienia. Zabytkowe obiekty umiejscowione na wsi (stare domy, młyny, cegielnie) stanowią cenne źródło wiedzy o życiu przodków, kulturze i tradycjach oraz technikach pracy. Obiektom nieczynnym ze względu na utratę dotychczasowej funkcji, należy znaleźć nową, tak aby obiekt mógł nadal istnieć, utrzymując rolę dominanty m.in. włostowski zespół parkowo - pałacowej wśród zabudowy mieszkalnej,
- **Umacnianie tradycyjnych form działalności gospodarczej**, charakterystycznych dla obszarów wiejskich - należy dążyć do umacniania tradycyjnych form działalności gospodarczej charakterystycznych dla wsi (drobne usługi i drobna wytwórczość), rozszerzając ich zakres o szeroko pojęte usługi turystyczne,

- **Inicjowanie współpracy lokalnych społeczności, władz samorządowych, służb konserwatorskich i inwestorów** – wszelkie działania powinny opierać się na współpracy lokalnych społeczności, władz samorządowych, służb konserwatorskich i inwestorów. Celowi temu będzie sprzyjać tworzenie dogodnych warunków do inwestowania w dziedzictwo kulturalne, aktywizowanie lokalnych społeczności i wzmacnianie ich własnych tożsamości poprzez szeroko pojętą działalność kulturalną (wszelkiego rodzaju imprezy, w tym sportowe), popularyzatorską oraz oświatową (przywracania zawodów, które zanikły).

9. KSZTAŁTOWANIE POZYTYWNYCH POSTAW SPOŁECZEŃSTWA WOBEC DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

CEL OPERACYJNY PROPAGOWANIE WIEDZY O ZABYTKACH ORAZ SPOSOBACH OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja tego celu wymaga podjęcia działań na rzecz edukacji o szeroko rozumianym dziedzictwie kulturowym oraz popularyzacji i promocji wiedzy o zabytkach. Efektem realizacji celu będą działania edukacyjne adresowane przede wszystkim do uczniów, wzbogacenie wiedzy o zabytkach i ich wartości oraz sposobach postępowania z zabytkami w celu ich zachowania, adaptacji, właściwego eksponowania itd.

Do realizacji tego celu przyjęto następujące kierunki działań:

- **Wzmocnienie edukacji na rzecz kulturowego dziedzictwa** - wymaga to wprowadzenia atrakcyjnych form edukacji na wszystkich szczeblach szkolnictwa, realizacji programów edukacyjnych rozwijających świadomość historyczną i znajomość lokalnej historii, doskonalenia nauczycieli w tym zakresie, wprowadzenia zajęć rozwijających zainteresowania, promowania lokalnych form kulturowych opartych na działalności społecznej, np. w formach: warsztatów, konkursów itp. Spotkania z twórcami regionalistami (m.in. w Szkole Podstawowej we Włostowie i Lipniku oraz w Gminnym Ośrodku Kultury).
- **Popularyzacja i promocja zabytków oraz wiedzy o nich** - do upowszechniania wiedzy o zabytkach wśród społeczeństwa niezbędne jest dotarcie z podstawową informacją o nich do szerokiego kręgu odbiorców, a mogą temu służyć dostępne materiały promocyjne i opracowania tematyczne, popularyzacja twórczości ludowej, organizacja wystaw, konkursów, przeglądów – program zakłada, że w każdym numerze gminnego czasopisma społeczno – kulturalnego dominować będą teksty i materiał ilustracyjny nawiązujące do lokalnego dziedzictwa kulturalnego, szczególnie do zasobów folkloru słownego gminy Lipnik.
- **Stymulowanie rozwoju lokalnych form kulturowej ekspresji** - realizowane poprzez ich promowanie, a także finansowe wspieranie ich działań w różnych formach kulturalnych przeglądów, konkursów itp.

CEL OPERACYJNY SPOŁECZNO- EDUKACYJNA ROLA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Efektom realizacji celu będzie wzrost zainteresowania historią, tradycją i zabytkami wśród lokalnej społeczności, podniesienie aktywności społecznej w dziedzinie opieki nad zabytkami. Celowi temu służyć będą następujące kierunki działań:

Wspieranie działań na rzecz poznania dziedzictwa kulturowego regionu – skuteczna opieka nad zabytkami musi być poparta akceptacją społeczną. Wymaga to kształtowania świadomości społecznej w duchu przywiązania do tradycji i historii, lokalnych obrzędów i zwyczajów, a także poszanowania dla zabytków. Ważne wyeksponowanie i nagradzanie pozytywnych postaw obywatelskich wobec dziedzictwa kulturowego,

Promowanie przykładów dobrych praktyk w sferze opieki nad zabytkami – wiele osób bezinteresownie wspiera opiekę nad zabytkami. Osoby takie należy uhonorować, nagrodzić i przedstawić jako wzór do naśladowania.

10. MOŻLIWOŚCI FINANSOWANIA INWESTYCJI W DZIEDZINIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI I ICH KONSERWACJI

MECHANIZMY FINANSOWANIA OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z BUDŻETU UNII EUROPEJSKIEJ

Podstawę przekazywania środków finansowych Unii Europejskiej na rzecz kultury stanowi Traktat Amsterdamski. Zgodnie z nim kultura przyczynia się do rozkwitu kultur państw członkowskich z poszanowaniem ich narodowej i regionalnej różnorodności, jednocześnie promując wspólne dziedzictwo kulturowe Europy. Unia Europejska zachęca do współpracy między państwami, a w sytuacjach koniecznych wspiera i uzupełnia działania prowadzone przez poszczególne kraje. Działania te obejmują zarówno podnoszenie poziomu wiedzy w zakresie kultury i historii narodów europejskich, jak i zachowanie oraz ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim.

Finansowanie kultury ze środków funduszy strukturalnych jest uwarunkowane wykazaniem jej wpływu na rozwój społeczno- ekonomiczny regionów. Celem zatem nie będzie rewaloryzacja zabytków, ale skutek, jaki przyniesie dla pobudzenia regionalnej gospodarki, tworzenia miejsc pracy, poprawy atrakcyjności regionów. Warunkiem koniecznym wykorzystania środków funduszy strukturalnych do realizacji projektów związanych z opieką nad zabytkami jest uwzględnienie tych działań w planie strategicznym rozwoju regionu.

Finansowanie zadań ochrony i opieki nad zabytkami na terenie Gminy może być realizowane z uwzględnieniem środków:

1. Krajowych: dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego; dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków; dotacje Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji; dotacje gminne; dotacje wojewódzkie i powiatowe programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
2. Zagranicznych (środki Unii Europejskiej i inne środki pomocowe);
3. Niepublicznych (środki prywatne osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych).

1. Dotacje krajowe

Sprawy związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. W sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie, którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych.

W wyjątkowych wypadkach dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i §1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Program „Dziedzictwo Kulturowe”

Celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program składa się z następujących priorytetów:

1. Ochrona zabytków;
2. Wspieranie działań muzealnych;
3. Kultura ludowa;
4. Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą;
5. Ochrona zabytków archeologicznych.

Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich. W ramach tego programu kwalifikowane są następujące zadania:

- ✓ ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego;
- ✓ budowa, rozbudowa i przebudowa infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych;
- ✓ rozwój infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury; międzynarodowe przedsięwzięcia kulturalne; rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

2. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej. Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020

W ramach programu wyodrębniono oś priorytetową 4: Dziedzictwo naturalne i kulturowe. Priorytet inwestycyjny 6c: zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Zakłada realizację inwestycji dotyczących wzmocnienia potencjału województwa w kontekście ochrony i rozwoju dziedzictwa kulturowego i naturalnego. Województwo Świętokrzyskie jest regionem, w którym w dziedzictwie kultury upatruje się istotny czynnik wpływający na rozwój społeczno-gospodarczy, jak również w zakresie budowania tożsamości kulturowej. Typy przedsięwzięć:

- ✓ Wsparcie uzyskują przedsięwzięcia dotyczące:
- ✓ zachowania i zabezpieczenia obiektów dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych dla celów rozwoju społeczno-gospodarczego, dostosowania obiektów dziedzictwa kulturowego do funkcji turystycznych lub kulturalnych;
- ✓ promocji dziedzictwa kulturowego regionu wraz z tworzeniem i promocją produktów tradycyjnych i regionalnych oraz kompleksowych produktów turystycznych (w tym tworzenie szlaków kulturalnych). Działania informacyjno - promocyjne będą wspierane jedynie jako element szerszego działania w ramach projektu;
- ✓ organizacji wydarzeń kulturalnych;
- ✓ rozwoju zasobów kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, kulturowego (w tym poprawy jakości funkcjonowania instytucji kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, kulturowego), przebudowy i renowacji instytucji kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, kulturowego oraz konserwacji i restauracji obiektów zabytkowych wraz z dostosowaniem do prowadzenia działalności kulturalnej, w tym działalności gospodarczej;
- ✓ zakupu wyposażenia oraz konserwacji muzealiów, materiałów archiwalnych starodruków itp.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (2014-2020)

W ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko wyodrębniono: Oś priorytetową VI: Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego.

Priorytet Inwestycyjny 6.3: Ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego

Jego celem jest zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz rozwój zasobów kultury dla obecnych i przyszłych pokoleń. W związku z tym priorytetem wsparciem objęte będą kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ogólnopolskim i światowym, a także projekty dotyczące rozwoju zasobów kultury jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury pełniących rolę kulturotwórczą i rolę ośrodków życia kulturalnego w wielu miastach Polski.

ŹRÓDŁA I ZASADY FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami podmiot dysponujący tytułem prawnym do zabytku (prawo własności, użytkowanie wieczyste, trwałe zarząd, ograniczone prawo rzeczowe, stosunek zobowiązaniowy) finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. Finansowanie opieki nad zabytkiem, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego jest jej zadaniem własnym. Natomiast jednostki organizacyjne zaliczane do sektora finansów publicznych finansują opiekę nad zabytkiem ze środków przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetu lub bądź jednostek samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

Podmiot, który zamierza finansować zadania wynikające z opieki nad zabytkiem nieruchomości wpisany do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, pokrywa koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji (jeżeli są one niezbędne). Podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru, albo posiadający taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie zadań wynikających z opieki nad zabytkiem (ze środków będących w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewody za pośrednictwem wojewódzkiego konserwatora zabytków). Dotacje na dofinansowanie zadań wynikających z opieki nad zabytkiem wpisany do rejestru mogą być również udzielane przez organ stanowiący gminy, powiatu lub województwa na zasadach określonych w podjętej przez ten organ w stosownej uchwale.

Źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami można ogólnie podzielić na:

- 1) środki publiczne pochodzące z:
  - a) budżetu państwa:
    - dotacje celowe będące w dyspozycji Ministra Kultury (m.in. programy operacyjne),
    - dotacje celowe będące w dyspozycji wojewody,
    - dotacje będące w dyspozycji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (dotacje z Funduszu Kościelnego na remont obiektów sakralnych),
    - wieloletnich instrumentów planowania finansowego,
    - gospodarki pozabudżetowej,
    - budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego,
- 2) środki prywatne:

a) partnerstwo publiczno- prywatne,

b) pomoc publiczna.

ŚRODKI PUBLICZNE

BUDŻET PAŃSTWA

Finansowanie środkami publicznymi zadań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami realizowane jest na wszystkich szczeblach administracji publicznej. Źródłem finansowania zadań są środki planowane w rocznych ustawach budżetowych. Składają się na nie zarówno środki własne, jak i pochodzące z zagranicy (w tym z Unii Europejskiej). Środkami przeznaczonymi na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego dysponują ministrowie i wojewodowie, przy czym gros środków pozostaje w dyspozycji ministra właściwego do spraw kultury. Polskie prawo nie określa procentowego limitu wydatków budżetu na rzecz kultury, w tym ochrony i opieki nad zabytkami. Tylko w drodze wyjątku przepisy szczególne mogą wskazywać rodzaj i wielkość uzależnienia planowanego wydatku. Obowiązujące prawo nie przewiduje także powiązań pomiędzy splotem źródła dochodów budżetowych, a wysokością określonego wydatku. Bezpośrednie powiązania konkretnych środków budżetowych z konkretnymi wydatkami mogą mieć jedynie charakter funkcjonalny i dotyczą opracowywanych tzw. harmonogramów rocznych dochodów i wydatków. Wydatki z budżetu państwa na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować:

1. bezpośrednio wydatki na zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek budżetowych,
2. wydatki w formie dotacji dla:
  - jednostek samorządu terytorialnego,
  - innych jednostek sektora finansów publicznych,
  - jednostek spoza sektora finansów publicznych (osób fizycznych, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych).

Dotacje z budżetu państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami mogą mieć charakter dotacji celowych, dotacji przedmiotowych i dotacji podmiotowych.

Dotacje celowe z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, mogą być udzielone przez Ministra Kultury (za środków finansowych z części budżetu państwa) i przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda). Podstawę prawną dla tego rodzaju działań stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (rozdział 7. Zasady finansowania opieki nad zabytkami) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2017 poz. 1674).

Dotacje celowe ze środków budżetu państwa, w części której dysponentem jest wojewoda, na dofinansowanie lub sfinansowanie zadań publicznych w zakresie ochrony dóbr kultury, zlecanych organizacjom pozarządowym oraz osobom prawnym i

jednostkom organizacyjnym prowadzącym działalność pożytku publicznego są udzielane w drodze otwartego konkursu ofert.

DOTACJE Z FUNDUSZU KOŚCIELNEGO NA REMONT OBIEKTÓW SAKRALNYCH

Wnioski o przyznanie dotacji o częściowe dofinansowanie prac przy zabytkowych kościołach, w tym prac remontowych (oraz obiektów innych niż kościoły, obiektów w zespołach sakralnych, na cele związane z działalnością społeczną czy oświatową) składa dana parafia do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych Wydział Funduszu Kościelnego w Warszawie.

WIELOLETNIE INSTRUMENTY PLANOWANIA FINANSOWEGO

Obok instrumentu finansowania ochrony i opieki nad zabytkami, jakim jest budżet państwa, istnieją jeszcze wieloletnie instrumenty planowania finansowego. Planowanie takie w zakresie wydatków bieżących (niemajątkowych) jest możliwe przez dołączenie do ustawy budżetowej programów wieloletnich ustanawianych przez Radę Ministrów, co pozwoli na planowanie w kolejnych ustawach budżetowych wydatków na dany program w kwotach ustalonych w zestawieniu wieloletnim dołączonym do ustawy budżetowej.

GOSPODARKA POZABUDŻETOWA

Przekazywanie publicznych środków na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami może się również odbywać w ramach gospodarki pozabudżetowej. Gospodarka pozabudżetowa oznacza realizację zadań publicznych nie przez jednostki budżetowe (których dochody i wydatki w całości obejmowane są budżetem państwa), ale przez:

- zakłady budżetowe,
- gospodarstwa pomocnicze (przy jednostkach budżetowych),
- rachunki środków specjalnych (jednostek budżetowych),
- fundusze celowe np. Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa.

W takich konstrukcjach finansowych istnieje uzależnienie wydatków od pozyskiwanych dochodów oraz bezpośrednie powiązanie wpływających dochodów z określonymi wydatkami.

BUDŻETOWE WYDATKI JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

Państwowe wydatki na ochronę i opiekę nad zabytkami realizowane są również w ramach budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego, przede wszystkim województw i gmin. Samorzady dysponują wieloletnimi instrumentami planowania finansowego. Analogicznie jak budżet państwowy samorzady mogą realizować wydatki budżetowe w tej sferze również przez: samorządowe osoby prawne, gospodarkę pozabudżetową, środki specjalne samorządowych jednostek budżetowych. Dodatkowo (w przeciwieństwie do budżetu państwa) jednostki samorządów terytorialnych mogą tworzyć fundacje, których zadaniem może być ochrona i opieka nad zabytkami. Wydatki samorządów na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować bezpośrednie wydatki na: zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek organizacyjnych oraz wydatki w formie dotacji.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego stanowią podstawę do ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe, placówki doskonalenia zawodowego nauczycieli szkół artystycznych oraz podmioty gospodarcze. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza m.in. programy: Spośród programów, szczególnie ważne dla jednostek samorządu terytorialnego są programy operacyjne umożliwiające ubieganie się o środki finansowe na ochronę i zabezpieczenie zabytków:

1. Dziedzictwo kulturowe,
2. Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego,
3. Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury,
4. Rozwój inicjatyw lokalnych,
5. Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

ŚRODKI PRYWATNE

Sektor prywatny jest wykorzystanym źródłem współfinansowania przedsięwzięć z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami. Do takiej formy współfinansowania może być wykorzystany instrument prawny nazywany partnerstwem publiczno - prywatnym i pomocą publiczną. **Partnerstwo publiczno - prywatne** jest formą długoterminowej współpracy sektora prywatnego i publicznego przy przedsięwzięciach mających na celu realizację zadań publicznych.

Celem współpracy jest osiągnięcie obopólnych korzyści zarówno w wymiarze celów społecznych, jak i komercyjnych danego przedsięwzięcia.

Pomoc publiczna jest formą wsparcia udzielanego przedsiębiorstwu, o ile jednocześnie spełnione są następujące warunki:

1. jest przyznawane przez państwo (na wszystkich poziomach: centralnym, regionalnym, lokalnym) lub pochodzi ze środków państwowych,
2. udzielane jest na warunkach korzystniejszych niż oferowane na rynku,
3. ma charakter selektywny (uprzywilejowuje określone przedsiębiorstwo lub przedsiębiorstwa albo określone zadania), grozi zakłóceniem lub zakłóca konkurencję oraz wpływa na wymianę handlową między Państwami Członkowskimi Unii Europejskiej.

ZASADY FINANSOWANIA OPIEKI NAD ZABYTKAMI

W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w

podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, tj.

„Dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7-15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru jest zadaniem z zakresu administracji publicznej.

Studium Uwarunkowań i Kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipnik zostało przyjęte Uchwałą nr XXVIII/225/2012 Rady Gminy w Lipniku z dnia 19 grudnia 2012 r. w sprawie: uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipnik.

Założeniem gminnej polityki przestrzennej w zakresie zagospodarowania zasobami dziedzictwa kulturowego jest utrwalanie jej tożsamości i odrębności kulturowej oraz ochrona i rehabilitacja ukształtowanych zespołów zabytkowych lub pojedynczych obiektów.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- dobra kultury powinny być chronione,
- organy rządowe i samorządowe są zobowiązane do zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury,
- obowiązkiem właścicieli i użytkowników jest utrzymanie należących do nich dóbr kultury we właściwym stanie.

Ponadto polityka przestrzenna to:

- podejmowanie działań mających na celu przeciwdziałaniu rozproszeniu zabudowy,
- przestrzeganie zakazów i nakazów obowiązujących
- w strefach ochrony konserwatorskiej,
- dopasowanie współczesnych programów mieszkalno- usługowych do historycznej funkcji obiektów i zespołów zabytkowych, poprzez adaptację, rozbudowę i przebudowę. Dobrem kultury w rozumieniu ustawy jest każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego ze względu na jego wartość historyczną, naukową lub artystyczną.

Celem ochrony dóbr kultury jest ich zachowanie, należyte utrzymanie oraz społecznie celowe wykorzystanie i udostępnienie dla celów naukowych, dydaktycznych i wychowawczych, tak aby służyły nauce oraz popularyzacji wiedzy i sztuki, stanowiły trwałe elementy rozwoju kultury i były czynnym składnikiem życia współczesnego społeczeństwa.

Ochrona dóbr kultury polega na zabezpieczeniu ich przed zniszczeniem, uszkodzeniem, dewastacją, zaginięciem lub wywozem za granicę, na zapewnieniu im warunków trwałego zachowania, na opracowaniu dokumentacji naukowej, ewidencji i rejestracji oraz na ich konserwacji, restauracji lub odbudowie, opartych na zasadach naukowych.

Ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy należy w szczególności do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej precyzuje art. 4 Ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”.

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w artykule 22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”. Natomiast punkt 5 określa zakres gminnej ewidencji:

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa definiuje w art. 3 (pkt. 1, 2 i 4) m.in. pojęcie zabytku, zabytku nieruchomego i zabytku archeologicznego – nieruchomego i ruchomego w sposób następujący:

1. zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
2. zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
3. zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;

Zakres informacji o zabytkach nieruchomych, zawartych w karcie adresowej określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. nr 113, poz. 661).

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Lipnik została sporządzona w 2012 r. Zaktualizowana została w 2022 r. Zawiera łącznie 22 obiekty. Występujące w niej obiekty wpisane są do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego oraz obiekty

znajdujące się na kartach adresowych GEZ (niefiguruje w rejestrze). Wśród obiektów w GEZ występują obiekty o funkcji sakralnej oraz obronnej.

Budynki, które zostały ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków są w różnym stanie technicznym. W dobrym stanie jest np. odremontowany całkowicie budynek Szkoły w Lipniku- obecnie Posterunek Policji. W złym stanie technicznym zakwalifikowane jako trwała ruina są np. Ruiny Zamku w Międzygórzu.

Do Gminnej Ewidencji Zabytków jest wpisanych 22 zabytki budownictwa i architektury. Sołectwami, w których jest ich najwięcej są Włostów i Malice Kościelne.

Liczba zabytków wpisana do Gminnej Ewidencji Zabytków w poszczególnych sołectwach:

Tabela nr 2.

LICZBA ZABYTKÓW WPISANA DO GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW W POSZCZEGÓLNYCH SOŁECTWACH		
1.	Adamów	0
2.	Grocholice	0
3.	Gołębiów	0
4.	Kaczyce	0
5.	Kurów	1
6.	Leszczków	2
7.	Lipnik	1
8.	Łownica	0
9.	Malice Kościelne	4
10.	Małżyn	0
11.	Męczennice	0
12.	Międzygórz	2
13.	Słabuszewice	0
14.	Słoptów	0
15.	Sternalice	0
16.	Studzianki	0
17.	Swojków	0
18.	Włostów	9
19.	Ublinek	3
20.	Usarzów	0
21.	Zachoinie	0
22.	Żurawniki	0
	Razem	22

W ostatnich latach poczyniono szereg zadań prewencyjnych celem zabezpieczenia zabytków. Działania te polegały na wykonaniu prac porządkowych, koszeniu traw, pielęgnacji drzew wokół najbardziej narażonych obiektów. Dużym

przedsięwzięciem było zagospodarowanie terenu wokół Zamku w Międzygórze. Utworzono tam rekreacyjny teren zielony, alejki, ścieżki, altanę oraz parking dla samochodów. Ponadto remontowano przydrożne figurki, pomniki i krzyże.

Na terenie Gminy rośnie liczba obiektów, które wymagają natychmiastowej opieki. W ostatnich latach coraz bardziej narażone na działania czynników atmosferycznych oraz czasu stają się budynki oraz sam park znajdujące się w zespole pałacowo- parkowym we Włostowie. Są to obiekty dość duże, potrzebujące dużych nakładów finansowych ze środków zewnętrznych. W większości przypadków należy mówić tu o działaniach długofalowych. Takim zadaniem są próby zagospodarowania Ruin Zboru Ariańskiego – lamusa we Włostowie czy też udostępnienie dla turystów Zboru w Ublinku, który jest własnością prywatną.

REJEST ZABYTKÓW GMINY LIPNIK

Tabela nr 3.

NUMER REJESTRU	WPIS DO REJESTRU			PRZEDMIOT OCHRONY	ZAKRES OCHRONY	MIEJSCE POŁOŻENIA ZABYTKU	
	ORGAN	DATA wpisu	Numer rej.			ADRES	GMINA
1				Szkoła		27-540 Lipnik	Lipnik
2	WKZ w Tarnobrzegu	30.07.1982r.	A.552/1- 2	Kościół parafialny pod wezwaniem świętego Jana Chrzciciela w miejscowości Włostów	Obiekt powyższy uznany jest za zabytek prawomocną decyzją z dnia 02.10.1956 r. Lp.232	27-545 Włostów 100	Lipnik
3	WKZ w Tarnobrzegu	14.06.1988r.	A.523	Cmentarz parafialny w miejscowości Włostów (kaplica rodziny Karskich, kolumna z figurą Matki Boskiej, ogrodzenie z bramą)	Cmentarz wpisuje się do rejestru zabytków na podstawie decyzji wydanej w dniu 24.04.1987r. przez KE MKiS d/s cmentarzy zabytków w Polsce	27-545 Włostów 100	Lipnik
4	WKZ w Kielcach	01.03.1967r.	A.524/1- 6	Lamus „Zbór ariański”	Zespół powyższy uznany jest za zabytek prawomocnymi decyzjami: lamus 01.09.1947r. r Lp.44	27-545 Włostów	Lipnik

5	WKZ w Kielcach	14.06.1977r.	A.520	Ruiny zamku w Międzygórzu	Obiekt pochodzący z XVI w. został uznany za zabytek prawomocną decyzją WKZ w Kielcach z dnia 31.12.1971r. Nr.21	27-641 Obrazów	Lipnik
6	WKZ w Tarnobrzegu	08.02.1978r.	A.524/1-6	Pałac (ruina)	Zespół pałacowy pochodzący z w. XVIII/XIX został uznany za zabytek prawomocną decyzją WKZ w Kielcach z dn. 01.03.1967r. Nr 87	27-545 Włostów	Lipnik
7	WKZ w Tarnobrzegu	08.02.1978r.	A.524/1-6	Brama pałacowa z lwami	Zespół pałacowy pochodzący z w. XVIII/XIX został uznany za zabytek prawomocną decyzją WKZ w Kielcach z dn. 01.03.1967r. Nr 87	27-545 Włostów	Lipnik
8	WKZ w Tarnobrzegu	08.02.1978r.	A.524/1-6	Oficyna pałacowa	Zespół pałacowy pochodzący z w. XVIII/XIX został uznany za zabytek prawomocną decyzją WKZ w Kielcach z dn. 01.03.1967r.-Nr 87	27-545 Włostów	Lipnik
9	WKZ w Tarnobrzegu	01.03.1993r.	A.516	Cmentarz z I wojny światowej w miejscowości Kurów	Cmentarz ten o nieczytelnych mogiłach, porośnięty drzewami stanowi świadectwo historii i element krajobrazu kulturowego	Kurów, 27-540 Lipnik	Lipnik
10	WUZ w Tarnobrzegu	27.07.1988r.	A.521/1-3	Dawny zbór w miejscowości Ublinek (zbór, pozostałości stawów, relikty murowanych obiektów folwarcznych)	Obiekt powyższy uznany został za zabytek prawomocną decyzją Nr. 205 z 1956r.	Ublinek 15, 27-545 Włostów	Lipnik
11	WKZ w Kielcach	01.03.1967r.	A.517	Bramka na cmentarz kościelny w miejscowości Malice Kościelne	Bramka zbudowana w XVIII w. posiada bogato rozczłonowaną formę architektoniczną zdobioną	Malice Kościelne 58, 27-540 Lipnik	Lipnik

					kamiennym detalem		
12				Park podworski		Leszczków, 27-545 Włostów	Lipnik
13	WKZ w Tarnobrzegu	13.04.1988r.	A.519	Cmentarz parafialny stary w miejscowości Malice obecnie (Malice Kościelne)	Cmentarz wpisuje się do rejestru zabytków na podstawie decyzji wydanej w dniu 24.04.1978r. przez K.E. MKiS d/s cmentarzy zabytkowych w Polsce	Malice Kościelne 58, 27-540 Lipnik	Lipnik
14	WKZ w Tarnobrzegu	13.06.1988r.	A.518	Cmentarz parafialny nowy w miejscowości Malice obecnie (Malice Kościelne)	Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki, nowy, położony w Malicach gm. Lipnik	Malice Kościelne 58, 27-540 Lipnik	Lipnik
15	WKZ w Tarnobrzegu	08.02.1978r.	A.524/1-6	Park w miejscowości Włostów	Zespół pałacowy pochodzący z w. XVIII/XIX został uznany za zabytek prawomocną decyzją WKZ w Kielcach z dnia 01.03.1967r. nr. 87	25-545 Włostów	Lipnik
16	WKZ w Kielcach	20.05.1966r.	A.522/1-2	Ogrodzenie kościoła parafialnego w miejscowości Włostów	Obiekt powyższy uznany jest za zabytek prawomocną decyzją z dnia 02.10.1956r. Lp. 232	27-545 Włostów	Lipnik
17		12.03.1990	Nr rejestru 452/A	Kurhan pradziejowy		Leszczków 27-545 Lipnik	Lipnik

Zachowane obiekty zabytkowe znajdujące się na terenie gminy Lipnik pochodzą z kilku okresów historycznych. Do najstarszych zabytków zaliczyć należy kościół we Włostowie pochodzący z 1 poł. XIV w., ruiny zamku w Międzygórzu z 2 poł. XVI w. i zespół dworski ze zborem ariańskim w Ublinku z XVI w. Kolejną grupą zabytków są zespoły pałacowo-parkowe z XIX w. we Włostowie rodziny Karskich, w Stabuszewicach rodziny Cichockich i w Lipniku rodziny Łaskich. Obiekty te uzupełniają zabytki sepulkralne – cmentarze parafialne w Malicach Kościelnych i we Włostowie z kaplicą grobową rodziny Karskich oraz cmentarze i mogiły wojenne z I i II wojny światowej.

W stosunku do dwóch obiektów wpisanych do rejestru zabytków zostały prawnie ustanowione strefy ochrony konserwatorskiej:

- zbór ariański w Ublinku:

o strefa „A” ochrony konserwatorskiej

o strefa „B” ochrony konserwatorskiej

o strefa „W” ochrony konserwatorskiej

o strefa „E + K” ochrony konserwatorskiej

- zespół pałacowy we Włostowie:
- o granica ochrony zabytkowego założenia
- o granica ochrony zewnętrznych powiązań widokowych
- o granica ochrony ekologicznej.

PRZYRODNICZE WALORY KULTUROWE

Parki podworskie- pomnikowe drzewa

- Włostów- Park wokół pałacu
- Włostów- park przy dawnej cukrowni
- Słabuszewice- park podworski (resztki)
- Leszczków- park podworski (resztki)
- Kurów- park podworski (resztki niktę- znajduje się krzyż kamienny przydrożny)
- Gołębiów- park podworski (miejsce z niktymi resztkami- znakuje figura M. Boskiej na wysepce stawu dworskiego)

Park podworski w Słabuszewicach

Park razem z dworem pochodzący z XIX w., położony jest przy drodze ze Słabuszewic do Gołębiowa. Znajduje się na wzniesieniu górującym nad drogą. Działka o nr ewid. 132/2 i powierzchni 0,5 ha. Opis: wartość założenia – obiekt cenny, park historyczny zachowany w niezmiennych granicach. Stan drzewostanu – dobry, głównie powojenny – krzewy, lipy drobnolistne (o charakterze pomnikowym), sosny, kasztanowce, orzechy włoskie, bez, grupy i pojedyncze drzewa, starodrzew nieliczny – pozostałość dawnego sadu dworskiego. Pozostałości: budynek dawnego dworu, dawny budynek mieszkalny, dwa budynki gospodarcze, częściowo zasypana piwnica ziemna, mur oporowy z kamienia łamanego od strony drogi, sztucznie formowane skarpy ziemne oraz fragmenty dawnego podjazdu. Park po 1945 r. był użytkowany jako zieleń rekreacyjna, ozdobna i częściowo ogrodnicza towarzysząca szkole podstawowej mieszczącej się w budynku dawnego dworu. Obecnie całość gmina sprzedała osobie prywatnej. Wnioski konserwatorskie: wykonać inwentaryzację parku, opracować i zrealizować projekt zagospodarowania zieleni w oparciu o układ historyczny w nawiązaniu do obecnej funkcji parku oraz wykonać konserwację drzewostanu.

Park podworski w Leszczkowie

Park pochodzący z XVIII w., razem z dworem (nieistniejącym obecnie) położony jest w północno-wschodniej części wsi, na szczycie wzgórza. Działka o nr ewid. 674/1 i powierzchni 2,05 ha. Opis: wartość założenia – niska, resztki zadrzewienia (2 dęby i 1 lipa), park został zdewastowany i stracił walory krajobrazowe, pozostała aleja (droga prowadząca do parku od strony południowej) obsadzona kasztanowcami. Wnioski konserwatorskie: pozostałe drzewa należy poddać zabiegom konserwacyjnym i chronić jako zieleń historyczną.

Na terenie gminy znajdują się mogiły wojenne – głównie z 1944-45 r. z okresu walk na przyczółku sandomiersko-baranowskim, oraz 1 związana z I wojną światową.

WŁOSTÓW

- Włostów- Cmentarz parafialny, Obelisk kamienny (przeniesiony) z napisami "Pamięci Józefa Stępnia Bojownika POW Zamordowanego przez okupantów austrijackich "- 1918 r.
- Tablica z nazwiskami ofiar II wojny światowej na ścianie kościoła przed wejściem do kościoła parafialnego.
- Pomnik przed murem kościelnym we Włostowie (poświęcony ofiarom II wojny światowej, min. Pracownikom cukrowni Włostów)
- Szkoła Podstawowa - tablica pamiątkowa z nazwiskami uczestników: tajnego nauczania.

LIPNIK

- Stary budynek Szkoły. Na ścianie szczytowej tablica upamiętniająca rozstrzelanych Polaków w Lipniku podczas II wojny światowej (z wykazem nazwisk)
- Kościół- kaplica – tablica z nazwiskami ofiar II wojny światowej z terenu Gminy Lipnik
- Plac Czynu Niepodległościowego z pomnikiem ppłk. Antoniego Jabłońskiego (realizacja Józef Opala)
- Korytarz Zespołu Szkolno- Przedszkolnego w Lipniku- tablica pamiątkowa z nazwiskami uczestników tajnego nauczania
- Zewnętrzna ściana (frontowa) budynku Zespołu Szkolno- Przedszkolnego w Lipniku. Tablica (epitafium) pamiątkowa patrona szkoły prof. Józefa Mikułowskiego- Pomorskiego.

MALICE

- Tablice wmurowane w ścianę wewnętrzną muru okalającego plac kościelny- nazwiska ofiar II wojny światowej i uczestników ruchu oporu z parafii w Malicach
- Dawny plac dworski. Obelisk upamiętniający prof. Józefa Mikułowskiego- Pomorskiego

KURÓW

- Pomnik rodziny, która zginęła w czasie bombardowania wsi

GOŁĘBIÓW

Las – mogiła partyzancka

MIĘDZYGÓRZ

- Pomnik poległych partyzantów w bitwie pod Pielaszowem (1944r.)- Wesołówką

Gołębiów:

1) mogiła wojenna - cmentarz dawny, bezwyznaniowy, pow. 0,1 ha, nieczynny. Jest to mogiła żołnierza prawdopodobnie Armii Czerwonej z 1945 r. Położona na północny- zachód od wsi, na pograniczu ze wsią Lipnik, cmentarz ma nieczytelny układ, jest całkowicie zniszczony.

2) mogiła wojenna - założona w 1945 r., bezwyznaniowa, pow. 0,1 ha, nieczynna. Cmentarz stanowią groby żołnierzy Armii Radzieckiej. Położona przy drodze polnej na skraju wsi. 35 Charakter rozplanowania – pojedyncza mogiła z betonowym

pomnikiem w kształcie ostrosłupa, zachowała się tylko podstawa cokołu, mogiła jest nieczytelna.

Leszczków:

3) cmentarz wojenny - założony w 1914 r., bezwyznaniowy, pow. 0,2 ha. Pogrzebani na nim zostali żołnierze armii rosyjskiej, niemieckiej i austro-węgierskiej. Położony przy drodze z Lipnika do Leszczkowa, naprzeciw przydrożnego krzyża. Charakter rozplanowania jest nieczytelny, cmentarz został całkowicie zniszczony i zaorany.

Włostów:

4) mogiła wojenna – cmentarz bezwyznaniowy, pow. 0,02 ha, nieczynny. Położony w przypałacowym parku, z tyłu pałacu w południowo-zachodnim narożniku, jest to mogiła zbiorowa 100 żołnierzy niemieckich z 1945 r. poległych koło Sandomierza. Układ mogiły jest nieczytelny.

Kurów

- cmentarz wojenny nr rej.: 484 (t.) z 01.03.1993 **A.516**

Malice Kościelne

- bramka na cmentarz kościelny, nr rej.: 48 z 01.03.1967 **A.517**

- cmentarz par. „nowy”, nr rej.: 328 (t.) z 13.06.1988 **A.518**

- cmentarz par. „stary”, nr rej.: 329 (t.) z 13.04.1988 **A.519**

Międzygórz

- pozostałości zamku, nr rej.: 21 z 31.03.1971 oraz 133 (t.) z 14.06.1977 **A.520**

Ublinek

- pozostałości zespołu dworskiego, nr rej.: 214 (t.) z 27.07.1988: **A.521/1-3**

- zbór ariański, nr rej.: 205 z 1.10.1956 oraz 38 z 31.03.1971

- pozostałości stawów,

- relikty murowanych obiektów folwarcznych.

Włostów

- zespół kościoła par. pw. św. Jana Chrzciciela: **A.522/1-2**

- kościół, nr rej.: 232 z 02.10.1956 oraz 39 z 20.05.1966 i 223 (t.) z 30.07.1982

- ogrodzenie, nr rej.: 39 z 20.05.1966

- cmentarz par., nr rej.: 351 (t.) z 14.06.1988 **A.523**

- zespół pałacowy: nr rej.: 87 z 01.03.1967 oraz 225 (t.) z 08.02.1978 i 15.04.1985: **A.524/1-6**

- pałac (ruina), nr rej.: 299 z 26.10.1956
- oficyna pałacowa (ruina),
- lamus (ruina), nr rej. 44 z 01.09.1947
- brama główna z lwami
- brama w parku
- park, nr rej.: 687 z 19.12.1957

Na terenie gminy znajduje się 17 miejsc pamięci narodowej upamiętniających wydarzenia związane z okresem I i II wojny światowej. Miejsca te znajdują się pod opieką Urzędu Gminy w Lipniku.

Lipnik:

- tablica pamięci na ścianie kaplicy w Lipniku z 1998 r.;

- tablica pamięci na ścianie kaplicy w Lipniku z 1999 r.;

- tablica zamontowana na ścianie zewnętrznej budynku przedszkola, pamięci 20 Polaków rozstrzelanych w tym miejscu przez hitlerowców 12.01.1944 r.;

- mogiła z 1945 r. w formie płyty z tablicą, ogrodzona łańcuchem na metalowych słupkach, pamięci jeńców, żołnierzy AK rozstrzelanych w okresie II wojny światowej (położona na skraju małego dębowego lasu);

Usarzów:

- tablica pamięci nauczycieli tajnego nauczania, na ścianie budynku szkoły podstawowej z 1995r.;

- tablica Katyńska pamięci pomordowanych przez NKWD w 1940 r. w Ostaszkanie, na ścianie budynku szkoły podstawowej, z 1995 r.;

Międzygórz:

- tablica pamięci 60 żołnierzy I batalionu 2 Pułku Piechoty Legionów AK poległych 30.07.1944 r. w czasie akcji „Burza”, umieszczona na krzyżu metalowym;

Kurów:

- krzyż metalowy z tablicą pamiątkową na miejscu zniszczonego cmentarza wojennego z I wojny światowej, przy drodze z Kurowa do Zachoinia z 1995 r.;

Leszczków:

- płyta z lastryka i krzyż metalowy z tablicą pamiątkową ogrodzony siatką na miejscu zniszczonego cmentarza wojennego żołnierzy 66 Pułku Tulskiego z okresu I wojny światowej z 1996-97 r.;

Gołębiów:

- betonowa kopuła z tablicą pamiątkową na mogile żołnierzy Armii Radzieckiej z 1944 r., poległych w czasie walk na przyczółku sandomierskim, położona przy drodze polnej na skraju wsi; 36

- krzyż metalowy z tablicą pamiątkową na miejscu zniszczonego cmentarza wojennego żołnierzy niemieckich z 1944 r., położony w centrum wsi;

Malice:

- płyta lastrykowa z krzyżem i tablicą pamiątkową na cmentarzu parafialnym na mogile 8 niezidentyfikowanych żołnierzy AK z okresu II wojny światowej;

- płyta lastrykowa z metalowym krzyżem i tablicą pamiątkową na cmentarzu parafialnym na mogile 2 żołnierzy z Sandomierza, którzy zginęli w Leszczkowie w 1945 r. przy rozminowywaniu terenu;

- tablica zamontowana na murze otaczającym plac przykościelny pamięci dr Józefa Świeżyńskiego, I premiera II Rzeczypospolitej pochowanego w Malicach w 1948 r. z 1995 r.;

- tablica zamontowana na murze otaczającym plac przykościelny wdzięczności nauczycielom tajnego nauczania Marii Rogowskiej z Malic i Jana Sztudyngera, którzy w latach 1939-1945 nauczali konspiracyjnie wiejskie dzieci z 1995 r.;

- tablica Katyńska zamontowana na murze otaczającym plac przykościelny pamięci kpt. Macieja Pomorskiego z Leszczkowa i por. Jana Lasoty z Leszczkowa, oficerom WP zamordowanych przez NKWD w 1940r. z 1995 r.;

Włostów:
- tablica zamontowana na ścianie korytarza w budynku szkoły podstawowej we Włostowie wdzięczności nauczycielom tajnego nauczania z 1998 r.

ZABYTKI MAŁEJ ARCHITEKTURY SAKRALNEJ NIEWPISANE DO REJESTRU

Na terenie gminy zlokalizowana jest duża ilość obiektów małej architektury będącej pamiątką dziedzictwa kulturowego i społecznego. Do obiektów tych zaliczyć należy pomniki, tablic pamiątkowe, kapliczki, figury i krzyże przydrożne.

Włostów:

- kolumna z piaskowca z 1918 r. przy drodze krajowej nr 9, upamiętniająca pobyt we Włostowie nuncjusza apostolskiego **A. Rattiego**, późniejszego papieża Piusa XI; na

froncie cokołu kolumny umieszczona jest płyta z brązu z papieskimi symbolami, a na tylnej stronie cokołu napis "Dla uczczenia pamięci pobytu we Włostowie Ojca Św. Piusa XI, jako nuncjusza apostolskiego, w roku 1918, Michał Karski postawił". **Położenie: 50° 44'57"N 21°26'52"E**

- **kamienny krzyż na rozbudowanym postumencie upamiętniający zniesienie pańszczyzny w Królestwie Polskim, przy skrzyżowaniu drogi do Goźlic; 50 ° 45'03"N 21 °26'42"E**

- **pomnik Wincentego Kadłubka z 1909 r.; 50 ° 45'42" W 21 ° 28'58 " E.** Przed wjazdem do Włostowa od strony Opatowa, po prawej stronie drogi (w polu) stoi figura bł. Wincentego Kadłubka. Wykonano ją z piaskowca i posadowiono na wysokim cokole. Z napisów na cokole można się dowiedzieć, że pomnik ten ufundował w 1909 roku Michał Karski oraz, że "ten tylko wielkim być może, kto pokornym być umie".

- **kolumna kamienna z figurą św. Jana, ustawiona na placu obok kościoła 50°44'47"N 21°26'31"E**. Na placu opodal kościoła pw. św. Jana Chrzciciela we Włostowie stoi figura św. Jana Nepomucena z 2000 roku. Posadowiona jest na wysokiej kolumnie z kapitelem, prawdopodobnie jest ona dużo starsza od samej figury. U jej stóp znajduje się pamiątkowa tablica z napisem: "Jubileum 2000. Figura wzniesiona przez parafian staraniem ks. proboszcza Jerzego Siary".

- **krzyż przydrożny, 50° 44'57"N 21° 26'51"E.** przy drodze krajowej Opatów - Sandomierz we Włostowie stoi kamienny krzyż z 1908 roku, ufundowany przez ówczesnego dziedzica Włostowa Michała Karskiego ku czci jego rodziców. Na krzyżu znajduje się napis - "Dla uczczenia Ś.P. rodziców swoich Stanisława i Jadwigi z X.X. Czetwertyńskich Karskich wdzięczny syn Michał postawił". Krzyż stoi po przeciwnej stronie drogi, na wprost kolumny poświęconej Piusowi XI, której fundatorem również był Karski.

- **przydrożna pieta 50°44'25"N 21 ° 27'34"E.** Przy wyjeździe z Włostowa w kierunku Lipnika, nieopodal głównej drogi, znajduje się kamienny krzyż opleciony pędem winorośli. Można podziwiać pod nim XVIII-wieczną pietę - Matkę Boską trzymającą na rękach martwego Chrystusa. Fundatorką tej okazałej ludowej rzeźby była Anna z Uniechowa Siemianowska, żona Franciszka Siemianowskiego.

Kurów:

– **krzyż kamienny przy drodze dojazdowej na teren dawnego folwarku; 50°43'05"N 21°19'28"E.** W XIX wieku dobra ziemskie w Kurowie należały do rodziny Ledóchowskich, które odkupił Stanisław Karski. Swój majątek podzielił pomiędzy dwóch synów i odtąd folwark Kurów został własnością Michała Karskiego oraz wchodził w skład dużych dóbr ziemskich włostowsko-kurowskich, aż do reformy rolnej w 1944 roku. Był tu też dwór, po którym niestety nie ma już dzisiaj śladu. Rodzinę tę upamiętnia kamienny krzyż - ufundowany przez Julię z Górskich Karską i Michała Karskiego - stojący w miejscu drogi prowadzącej kiedyś do dworu. Krzyż pochodzi najprawdopodobniej z pierwszych lat XX wieku.

Gołębiów: 50°43'34"N 21°31'28"E

- **figura Matki Boskiej XX w.** nr ewid. 369.
- **kamienne figury na postumencie;** nr ewid. 170.

Leszczków: 50°44'27"N 21°29'05"E

– **kamienna figura Matki Boskiej na postumencie z 1901 r. usytuowana nad stawem,** nr ewid. 334.

– kamienny krzyż przydrożny na skrzyżowaniu z drogą prowadzącą do dawnego dworu; nr ewid. 674/3.

Łownica: 50°42'16"N 21°25'40"E

– krzyż kamienny na postumencie upamiętniający wydarzenie z I wojny światowej; nr ewid. 297.

Malżyn: 50°43'17"N 21°26'29"E,

– kamienny krzyż na wysokim postumencie z 1879 r.; nr. ewid. 93/2.

Sternalice: 50°41'56"N 21°30'05"E

– kamienny krzyż stojący obok starego cmentarza cholerycznego w miejscu zwanym **Bożą Męką**; nr ewid. 120/2.

Słabuszewice: 50°45'21"N 21°32'44"E

– kamienna figura św. Jana Nepomucena na postumencie (przy granicy z Malicami Kościelnymi); nr ewid. 365/2.

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

Na obszarze gminy odkryto ponad 1000 stanowisk archeologicznych, na których spotykany jest materiał pochodzący z różnych okresów pradziejów od paleolitu poprzez wczesny neolit, średniowiecze po okres nowożytny. Posiadają one zróżnicowaną wartość poznawczą. Większość z nich to ślady osadnictwa i niewielkie osady.

Część z nich jest znacznie zniszczona przez erozję, jary i drogi polne oraz prace polowe. Wszystkie stanowiska wymagają podjęcia działań ratowniczych zanim nie zostaną całkowicie zniszczone. Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP) jest ogólnopolskim programem badawczo- konserwatorskim, prowadzonym od 1978 roku. Jego celem jest rozpoznanie metodą badań powierzchniowych i w kwerendzie źródłowej, stanowisk archeologicznych na terenie całego kraju oraz budowa archiwum informacji o stanowiskach archeologicznych rozpoznanych tą metodą. Dla potrzeb AZP obszar kraju został podzielony na prostokątne obszary o powierzchni 37,5 km² oznaczane liczbami arabskimi w systemie nr pasa - nr słupa. Dokumentacja z badań AZP w formie sprawozdania tekstowego z badań na obszarze oraz załączonych Kart Ewidencji Stanowisk Archeologicznych sporządzonych dla każdego stanowiska, jest przechowywana w oddziałach Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków a kopia tych materiałów jest dostępna w Dziale Archeologii Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków.

Rezultaty badań AZP są podstawowym narzędziem służb ochrony zabytków w formułowaniu wytycznych dla władz gmin przy ustalaniu planów zagospodarowania przestrzennego i ustalaniu stref ochrony konserwatorskiej. Są również podstawą do wnioskowania o podjęciu badań ratowniczych lub nadzoru konserwatorskiego w przypadku planowanej inwestycji. Uwzględnienie rezultatów badań AZP jest również ważnym elementem w procesie planowania inwestycji przez różne podmioty gospodarcze. Koszty wiążące się z koniecznością prowadzenia badań archeologicznych mają, bowiem zasadniczy wpływ na ostateczne ustalenie lokalizacji i budżetu przedsięwzięcia.

**STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NA TERENIE GMINY
LIPNIK (14.09.2016 r.)**

Tabela nr 4.

OBSZAR AZP/NR ST	POWIAT	GMINA	MIEJSCOWOŚĆ	OKREŚLENIE OBIEKTU	NR REJ C	NR REJ Aa	DATA WPISU (ostatniej decyzji)
88-71/1	opatowski	Lipnik	Leszczków	Kurhan pradziejowy	425/A (t.)		12.03.1990

Stanowiska archeologiczne na obszarze gminy Lipnik rozmieszczone są na 6 sekcjach AZP: 87-71, 88-70, 88-71, 88-72, 89-70 i 89-71, których karty ewidencji stanowiska archeologicznego znajdują się w siedzibie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach Delegatura w Sandomierzu.

Poniższe tabele przedstawiają najważniejsze stanowiska archeologiczne na terenie gminy.

Wykaz najważniejszych stanowisk archeologicznych

Tabela nr 5.

Lp.	Nazwa stanowiska	Nr na obszarze	Nr AZP	Funkcja i chronologia stanowiska
1.	Gołębiów 6	17	88-71	ślad osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych ślad osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych
2.	Gołębiów 11	22	88-71	osada: stanowiska z materiałem krzemionym kulturowo nieokreślonym ślad osadniczy: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński osada: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
3.	Gołębiów 13	24	88-71	osada: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński
4.	Gołębiów 14	25	88-71	ślad osadniczy: neolit – kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej ślad osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych osada: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński ślad osadniczy: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
5.	Gołębiów 16	29	88-71	ślad osadniczy: epoka brązu – II okres – kultura łużycka osada: wczesne średniowiecze
6.	Gołębiów 22	49	88-71	osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
7.	Gołębiów 23	50	88-71	osada: wczesne średniowiecze ślad osadniczy: materiały ceramiczne niedatowane

8.	Gołębiów 24	51	88-71	osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych osada: epoka brązu – II okres – kultura łużycko-pomorska osada: wczesne średniowiecze
9.	Gołębiów 31	185	88-71	osada?: neolit – kultura ceramiki wstęgowej rytej ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
10.	Kaczyce 4	197	88-70	O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XIV-XV w.
11.	Kaczyce 21	214	88-70	osada: epoka brązu – I okres – kultury postsznurowe O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XIV w. śląd osadniczy: materiały ceramiczne i krzemienne nieokreślone chronologicznie i kulturowo
12.	Kaczyce 23	216	88-70	O: kultura pomorska O: wczesne średniowiecze i średniowiecze X-XII/XIII w. śląd osadniczy: materiały ceramiczne i krzemienne nieokreślone chronologicznie i kulturowo
13.	Kaczyce 24	217	88-70	O: kultura pomorska O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XII-XIV w.
14.	Kaczyce 32	225	88-70	śląd osadniczy: epoka brązu – I okres – kultury postsznurowe śląd osadniczy: epoka brązu – III-V okres – kultura łużycka O: kultura przeworska MOPr A2 – OWR B ślad osadniczy: wczesne średniowiecze i średniowiecze XII-XIV w. ślad osadniczy: materiały ceramiczne i krzemienne nieokreślone chronologicznie i kulturowo
15.	Kaczyce 35	228	88-70	O: epoka brązu – III-V okres – kultura łużycka O: kultura pomorska O: kultura przeworska MOPr śląd osadniczy: materiały ceramiczne i krzemienne nieokreślone chronologicznie i kulturowo osada: wczesne średniowiecze i średniowiecze X-XIV w.
16.	Kolonia Słoptów 1	92	89-70	śląd osadniczy: epoka brązu – kultura mierzanowicka ślad osadniczy: epoka żelaza – wczesne średniowiecze ślad osadniczy: neolit – kultura ceramiki wstęgowej rytej
17.	Kolonia Słoptów 2	96	89-70	osada?: neolit – bez określenia kultury

18.	Kolonia Stoptów 6	100	89-70	osada: neolit – kultura pucharów lejkowatych osada: epoka brązu – kultura łużycka
19.	Kolonia Stoptów 8	102	89-70	osada: neolit – bez określenia kultury osada: epoka brązu – kultura mierzanowicka osada: epoka brązu – kultura łużycka ślad osadniczy: epoka żelaza – OWR – kultura przeworska osada: epoka żelaza – wczesne średniowiecze
20.	Kurów 5	64	88-71	osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych osada: epoka brązu - I okres – kultura Chłopice-Vesele osada: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński osada: wczesne średniowiecze
21.	Kurów 7	66	88-71	osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych
22.	Kurów 9	68	88-71	ślad osadniczy: neolit – stanowiska nieokreślone kulturowo cmentarzysko?: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński osada?: wczesne średniowiecze
23.	Kurów 11	70	88-71	osada: neolit – kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej osada: neolit – kultura pucharów lejkowatych ślad osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych
24.	Kurów 17	12	89-71	O: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe ślad osadniczy: okres lateński – okres wpływów rzymskich – kultura przeworska ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
25.	Kurów 29	90	89-71	O: wczesne średniowiecze
26.	Kurów 32	93	89-71	O: wczesne średniowiecze
27.	Kurów 39	361	89-71	O: okres lateński – okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
28.	Kurów 40	374	89-71	O: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe
29.	Leszczków 1	1	88-71	osada: neolit – cykl kultur lendzielsko-polgarskich osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych kopiec: materiały niedatowane
30.	Leszczków 7	166	88-71	ślad osadniczy: neolit – stanowiska nieokreślone kulturowo

31.	Leszczków 9	171	88-71	śląd osadniczy: neolit – stanowiska nieokreślone kulturowo ślad osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych osada: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński śląd osadniczy: wczesne średniowiecze
32.	Leszczków 11	217	88-71	śląd osadniczy: wczesne średniowiecze
33.	Leszczków 28	237	88-71	śląd osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych
34.	Leszczków 29	238	88-71	śląd osadniczy: neolit – stanowiska nieokreślone kulturowo ślad osadniczy: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński

35.	Leszczków 30	239	88-71	śląd osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych osada: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński osada: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska ślad osadniczy: wczesne średniowiecze śląd osadniczy: materiały ceramiczne niedatowane
36.	Lipnik 3	182	88-71	śląd osadniczy: stanowiska z materiałem krzemionym kulturowo nieokreślonym osada: wczesne średniowiecze
37.	Lipnik 5	184	88-71	śląd osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych osada: wczesne średniowiecze
38.	Lipnik 8	190	88-71	osada: wczesne średniowiecze
39.	Lipnik 29	214	88-71	osada: wczesne średniowiecze
40.	Łownica 6	54	89-70	śląd osadniczy: starożytne nieokreślone
41.	Łownica 8	103	89-70	osada?: epoka żelaza – MOPR – kultura przeworska
42.	Łownica 9	104	89-70	osada: epoka brązu – kultura łużycka
43.	Łownica 12	107	89-70	osada: neolit – kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej osada: epoka brązu – kultura łużycka
44.	Łownica 15	110	89-70	osada: neolit – kultura pucharów lejkowatych
45.	Malice Kościelne 5	89	87-71	osada: kultura łużycka śląd osadniczy: pradziejowa nieokreślona - ceramika
46.	Malice Kościelne 7	91	87-71	osada: kultura pomorska śląd osadniczy: pradziejowa nieokreślona - ceramika
47.	Malice Kościelne 11	95	87-71	śląd osadniczy: pradziejowa nieokreślona - krzemień

48.	Malice Kościelne 19	165	87-71	osada: neolit – kultura pucharów lejkowatych ślad osadniczy: I okres epoki brązu
49.	Malice Kościelne 21	110	88-71	ślad osadniczy: neolit – stanowiska nieokreślone kulturowo ślad osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych osada: epoka brązu – II okres – kultura łużycka grób?: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński osada: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
50.	Malice Kościelne 28	128	88-71	osada?: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych
51.	Malice Kościelne 31	131	88-71	ślad osadniczy: stanowiska z materiałem krzemionym kulturowo nieokreślonym
52.	Malice Kościelne 33	134	88-71	osada: neolit – kultura pucharów lejkowatych
53.	Malice Kościelne 34	215	88-71	ślad osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych
54.	Malice Kościelne 35	216	88-71	ślad osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych ślad osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych ślad osadniczy: epoka brązu – II okres – kultura łużycka
55.	Małżyn 7	241	88-71	ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
56.	Małżyn 8	59	89-70	ślad osadniczy: kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej osada: epoka brązu – kultura łużycka
57.	Maryncin 3	58	89-70	osada: neolit – kultura pucharów lejkowatych osada?: neolit – kultura amfor kulistych ślad osadniczy: epoka żelaza – wczesne średniowiecze
58.	Męczennice 9	79	88-71	osada: neolit – kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej
59.	Męczennice 10	80	88-71	osada?: neolit – kultura pucharów lejkowatych osada?: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
60.	Męczennice 12	82	88-71	ślad osadniczy: neolit – kultura wołyńsko- lubelskiej ceramiki malowanej lub KPL ślad osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych
61.	Międzygórz 10	152	88-71	ślad osadniczy: neolit – stanowiska

				nieokreślone kulturowo
62.	Międzygórz 12	160	88-71	śląd osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych ślad osadniczy: epoka brązu - I okres – kultura mierzanowicka osada: epoka brązu – II okres – kultura łużycka osada: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
63.	Międzygórz 44	246	88-71	cmentarzysko kurhanowe: wczesne średniowiecze
64.	Mydłów 37	268	88-70	cmentarzysko: neolit – kultura ceramiki sznurowej osada: epoka brązu – I okres – kultura mierzanowicka ślad osadniczy: wczesne średniowiecze i średniowiecze XIV w.
65.	Pielaszów 19	157	88/72	osada: neolit – kultura lubelsko-wołyńskiej ceramiki malowanej
66.	Słabuszewice 3	83	88-71	osada: neolit – kultura pucharów lejkowatych ślad osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych
67.	Słabuszewice 8	88	88-71	śląd osadniczy: neolit – kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej
68.	Słabuszewice 12	92	88-71	osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych
69.	Słabuszewice 13	93	88-71	osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych osada: wczesne średniowiecze
70.	Słabuszewice 18	98	88-71	osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych
71.	Słabuszewice 20	100	88-71	śląd osadniczy: stanowiska z materiałem krzemionym kulturowo nieokreślonym
72.	Słabuszewice 24	104	88-71	osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
73.	Słabuszewice 29	109	88-71	śląd osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych osada: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński osada: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska osada: materiały ceramiczne niedatowane
74.	Słabuszewice 33	148	88-71	osada: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych ślad osadniczy: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński osada: wczesne średniowiecze
75.	Słabuszewice 44	150	88/72	osada: neolit – kultura pucharów lejkowatych

76.	Stoptów 3	45	89-71	O: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe ślad osadniczy: epoka brązu – V okres – okres halsztacki, okres lateński – kultura łużycka
77.	Stoptów 4	46	89-71	O: epoka brązu - I okres – kultura mierzanowicka
78.	Stoptów 12	52	89-71	O: neolit – grupa (kultura) malicka ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
79.	Stoptów 15	57	89-71	ślad osadniczy: okres lateński – okres wpływów rzymskich – kultura przeworska O: wczesne średniowiecze
80.	Stoptów 18	58	89-71	ślad osadniczy: okres lateński – okres wpływów rzymskich – kultura przeworska O: wczesne średniowiecze
81.	Sternalice 2	35	89-71	O: neolit – kultura pucharów lejkowatych
82.	Sternalice 5	405	89-71	ślad osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych ślad osadniczy: materiały średniowieczne i nowożytnie
83.	Sternalice 7	407	89-71	O: neolit – kultura ceramiki wstęgowej rytej

				O: neolit – tzw. cykl lendzielsko-polgarski O: epoka brązu - II okres – kultura trzciniecka O: epoka brązu – V okres – okres halsztacki, okres lateński – kultura łużycka O: okres lateński – kultura pomorska
84.	Sternalice 8	408	89-71	O: epoka brązu – V okres – okres halsztacki, okres lateński – kultura łużycka ślad osadniczy: wczesne średniowiecze ślad osadniczy: materiały średniowieczne i nowożytnie
85.	Sternalice 14	430	89-71	O: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe
86.	Sternalice 15	431	89-71	ślad osadniczy: materiały neolityczne bez określenia kulturowego O: epoka brązu – V okres – okres halsztacki, okres lateński – kultura łużycka O: wczesne średniowiecze
87.	Sternalice 21	437	89-71	ślad osadniczy: materiały neolityczne bez określenia kulturowego O: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe ślad osadniczy: wczesne średniowiecze

88.	Sternalice 22	438	89-71	śląd osadniczy: neolit – kultura ceramiki wstęgowej rytej O: neolit – kultura pucharów lejkowatych O: epoka brązu – V okres – okres halsztacki, okres lateński – kultura łużycka O: okres lateński – okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
89.	Sternalice 32	448	89-71	O?: materiały ceramiczne pradziejowe nieokreślone O: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe ślad osadniczy: wczesne średniowiecze
90.	Sternalice 33	483	89-71	śląd osadniczy: materiały krzemienne pradziejowe nieokreślone
91.	Sternalice 36	446	89-71	O: neolit – kultura pucharów lejkowatych O: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe O: okres lateński – kultura pomorska O: okres lateński – okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
92.	Swojków 1	70	88-70	osada: neolit – kultura pucharów lejkowatych O: epoka brązu – II okres – kultura trzciniecka
93.	Swojków 4	131	88-70	śląd osadniczy lub osada: epoka brązu – I okres – kultury postsznurowe O: epoka brązu – III-V okres – kultura łużycka ślad osadniczy: kultura przeworska OWR O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XIII-XIV w.
94.	Ublinek 1	49	88-70	osada: epoka brązu – I okres – kultury postsznurowe
95.	Ublinek 2	51	88-70	śląd osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych osada: epoka brązu – I okres – kultury postsznurowe
96.	Ublinek 3	52	88-70	osada: epoka brązu – II okres – kultura trzciniecka
97.	Ublinek 4	53	88-70	śląd osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych osada: epoka brązu – II okres – kultura trzciniecka
98.	Ublinek 5	54	88-70	O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XII-XIV w. ślad osadniczy: materiały ceramiczne i krzemienne nieokreślone chronologicznie i kulturowo
99.	Ublinek 7	56	88-70	O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XII-XIV w.

100.	Ublinek 9	103	88-70	osada: neolit – bez określenia kulturowego osada: epoka brązu – I okres – kultury postsznurowe O?: epoka brązu – III-V okres – kultura łużycka O: kultura przeworska MOPr A3 ślad osadniczy: wczesne średniowiecze i średniowiecze
101.	Ublinek 10	105	88-70	ślad osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych O: kultura pomorska O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XIII-XIV w.

102.	Ublinek 21	176	88-70	ślad osadniczy: neolit – bez określenia kulturowego osada: epoka brązu – I okres – kultury postsznurowe ślad osadniczy: kultura przeworska OWR O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XII-XIV w.
103.	Ublinek 23	178	88-70	osada: epoka brązu – I okres – kultury postsznurowe O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XII-XIV w. ślad osadniczy: materiały ceramiczne i krzemienne nieokreślone chronologicznie i kulturowo
104.	Ublinek 24	179	88-70	ślad osadniczy: neolit – kultura ceramiki wstęgowej rytej osada: epoka brązu – I okres – kultura mierzanowicka O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XII-XIV w. ślad osadniczy: materiały ceramiczne i krzemienne nieokreślone chronologicznie i kulturowo
105.	Ublinek 39	240	88-70	osada: epoka brązu – I okres – kultury postsznurowe osada: wczesne średniowiecze i średniowiecze XI-XIV w.
106.	Ublinek 40	241	88-70	ślad osadniczy: epoka brązu – III-V okres – kultura łużycka osada: wczesne średniowiecze i średniowiecze XIV w.
107.	Usarzów 4	15	89-71	ślad osadniczy: neolit – kultura ceramiki wstęgowej rytej ślad osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych O: neolit – kultura amfor kulistych O: epoka brązu - I okres – kultura mierzanowicka O: okres lateński – kultura pomorska O: wczesne średniowiecze
108.	Usarzów 10	18	89-71	ślad osadniczy: materiały ceramiczne pradziejowe nieokreślone O: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe

109.	Usarzów 11	19	89-71	śląd osadniczy: materiały ceramiczne pradziejowe nieokreślone śląd osadniczy: materiały neolityczne bez określenia kulturowego śląd osadniczy: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe
110.	Usarzów 16	24	89-71	śląd osadniczy: materiały neolityczne bez określenia kulturowego O?: okres lateński – kultura pomorska śląd osadniczy: wczesne średniowiecze
111.	Usarzów 17	27	89-71	śląd osadniczy: materiały ceramiczne pradziejowe nieokreślone O: okres lateński – kultura pomorska śląd osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych śląd osadniczy: wczesne średniowiecze
112.	Usarzów 18	498	89-71	śląd osadniczy: neolit – kultura pucharów lejkowatych śląd osadniczy: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe O: epoka brązu – V okres – okres halsztacki, okres lateński – kultura łużycka
113.	Usarzów 22	328	89-71	śląd osadniczy: materiały neolityczne bez określenia kulturowego O: wczesne średniowiecze
114.	Usarzów 24	335	89-71	O: wczesne średniowiecze
115.	Usarzów 28	450	89-71	śląd osadniczy: materiały ceramiczne pradziejowe nieokreślone śląd osadniczy: neolit – kultura ceramiki wstęgowej rytej śląd osadniczy: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe O: wczesne średniowiecze
116.	Usarzów 44	476	89-71	śląd osadniczy: materiały ceramiczne pradziejowe nieokreślone O: neolit – kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej O: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe
117.	Usarzów 50	495	89-71	O: materiały neolityczne bez określenia kulturowego O: epoka brązu - I okres – kultura mierzanowicka śląd osadniczy: epoka brązu – V okres – okres halsztacki, okres lateński – kultura łużycka śląd osadniczy: wczesne średniowiecze

118.	Usarzów 51	496	89-71	śląd osadniczy: materiały neolityczne bez określenia kulturowego O: neolit – kultura amfor kulistych śląd osadniczy: epoka brązu – V okres – okres halsztacki, okres lateński – kultura łużycka
119.	Usarzów 54	501	89-71	śląd osadniczy: materiały ceramiczne pradziejowe nieokreślone O: neolit – kultura pucharów lejkowatych śląd osadniczy: epoka brązu - II okres – kultura trzciniecka śląd osadniczy: okres lateński – okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
120.	Usarzów 55	502	89-71	O: neolit – kultura amfor kulistych śląd osadniczy: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe śląd osadniczy: okres lateński – okres wpływów rzymskich – kultura przeworska
121.	Usarzów 64	518	89-71	śląd osadniczy: neolit – kultura ceramiki wstęgowej rytej śląd osadniczy: okres lateński – kultura pomorska śląd osadniczy: wczesne średniowiecze
122.	Usarzów 65	519	89-71	O: okres lateński – okres wpływów rzymskich – kultura przeworska O: wczesne średniowiecze
123.	Usarzów 66	520	89-71	śląd osadniczy: epoka brązu - I okres – kultury postsznurowe śląd osadniczy: epoka brązu – V okres – okres halsztacki, okres lateński – kultura łużycka O: wczesne średniowiecze
124.	Włostów 10	44	88-71	cmentarzysko?: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński
125.	Włostów 15	229	88-71	śląd osadniczy: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych śląd osadniczy: epoka brązu – II okres – kultura pomorska – okres lateński śląd osadniczy: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska śląd osadniczy: wczesne średniowiecze
126.	Włostów 16	230	88-71	śląd osadniczy: epoka brązu – II okres – kultura trzciniecka osada: wczesne średniowiecze
127.	Włostów 17	240	88-71	śląd osadniczy: stanowiska z materiałem krzemiennym kulturowo nieokreślonym osada?: okres wpływów rzymskich – kultura przeworska śląd osadniczy: materiały ceramiczne niedatowane

128.	Włostów 32	94	88-70	O: kultura pomorska O: wczesne średniowiecze i średniowiecze XIV w. ślad osadniczy: materiały ceramiczne i krzemienne nieokreślone chronologicznie i kulturowo
129.	Żurawniki 5	123	88-71	osada?: epoka brązu - I okres – krąg kultur postsznurowych
130.	Żurawniki 7	169	88-71	ślad osadniczy: wczesne średniowiecze

13. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Dla prawidłowego planowania polityki w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami niezbędne są wiedza o dziedzictwie kulturowym i informacje umożliwiające przeprowadzanie oceny sytuacji oraz właściwą identyfikację problemów. Dzięki temu możliwe jest wytyczanie celów oraz kierunków dalszych prac. Działania dotyczące ochrony zabytków stanowią jedno z zadań władz lokalnych skierowanych na poprawę stanu zabytków położonych na ich terenie. Opracowanie programu i realizacja przyjętych zadań związanych z ochroną zabytków przez jednostki samorządu terytorialnego ma ułatwić aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gmin.

Każda gmina zobligowana jest do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

W ostatnich latach władze samorządu zrealizowały istotne dla wizerunku gminy Lipnik zadania w tym m.in.:

- ✓ przygotowano ekspertyzę konserwatorską wraz z inwentaryzacją architektoniczną oraz projekt wykonawczego odbudowy, rekonstrukcji i adaptacji zabytkowego Zboru Ariańskiego położonego w miejscowości Włostów nr ewid. działki 76/5 oraz 76/6 oraz pozyskano środki zewnętrzne na częściowe wykonanie w/w zadania,
- ✓ wykonano rekreacyjne altanki w wielu sołectwach gminy,
- ✓ zagospodarowano teren wokół zabytkowych ruin Zamku w Międzygórzu poprzez wykonanie alejek, altany, posadzenie ozdobnych roślin, drzew i krzewów,
- ✓ wykonano remont mogiły w Kurowie oraz figury w Męczennicach, zabezpieczono figury we Włostowie i Lipniku,
- ✓ utworzona została Wirtualna Mapa Zabytków Gminy Lipnik.

Tabela nr 6.

Gmina w ostatnich czterech latach z tytułu remontów, rewitalizacji i dotacji na zabytki ponosiła koszty w następujących kwotach:

2018 r.	- 21 393,07 zł
2019 r.	- 29 839,26 zł
2020 r.	- 25 500,00 zł
2021 r.	- 43 220,00 zł

W 2022 r. przyjęto Uchwałę Nr XXXV/268/2022 Rady Gminy w Lipniku z dnia 10 marca 2022 r. w sprawie określenia zasad udzielania z budżetu Gminy Lipnik dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego z 2022 r., poz. 1095).

Zaplanowano wydatki w sprawie udzielenia dotacji na prace konserwatorskie i restauratorskie przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków w 2022 r.: dla Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Narodzenia Św. Jana Chrzciciela, Włostów 100, 27-545 Włostów w wysokości 25 000,00 zł (słownie: dwadzieścia pięć tysięcy złotych 00/100 gr) na wykonanie prac konserwatorskich restauratorskich w Kościele Parafialnym p.w. Narodzenia Św. Jana Chrzciciela we Włostowie wpisanym do rejestru zabytków nieruchomości województwa.

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

1. Sprawozdanie z realizacji programu sporządzone przez Wójta Gminy Lipnik po dwóch latach od jego uchwalenia przedstawione będzie Radzie Gminy w Lipniku.
2. W sprawach nieuregulowanych w programie mają zastosowanie obowiązujące przepisy prawa.

UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE ZE STANU ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

Zagrożenia dla środowiska kulturowego gminy:

- działalność inwestycyjna i rolnicza prowadzona nie zawsze zgodnie z dbałością o dziedzictwo archeologiczne;
- pozostawienie obiektów oraz zespołów parkowych bez właściwej ochrony;
- brak środków na ochronę konserwatorską.

Zalecenia związane z ochroną środowiska kulturowego:

- Zasoby dziedzictwa kulturowego stanowią ważny element w zagospodarowaniu przestrzennym gminy, zwłaszcza obiekty miejscowościach Włostów, Ublinek i Międzygórz oraz bardzo liczne stanowiska archeologiczne;
- Wpisane do rejestru zabytków obiekty należy chronić zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i odpowiednio je zagospodarować by mogły służyć lokalnej społeczności;
- Obiekty uznane przez Urząd Gminy za ważne dla lokalnej społeczności należy objąć zabiegami ochronnymi i ewentualnie podjąć działania prowadzące do uznania je za zabytkowe i wpisania do rejestru zabytków;

- Należy dążyć do uporządkowania zabudowy w części miejscowości Włostów (w pobliżu dawnej cukrowni) zachowując jej historyczny charakter osiedla przykładowego poprzez rewitalizację terenu lub sporządzenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego;
- Należy podnosić świadomość lokalną co do wartości spuścizny historycznej, oraz jej wpływu na turystykę i agroturystykę.

Ruiny zamku w Międzygórzu, gmina Lipnik, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku

Ruiny zamku w Międzygórzcu, gmina Lipnik, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku

Ruiny zamku w Międzygórze, gmina Lipnik, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku

Ruiny zamku w Międzygórzu, gmina Lipnik, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku

Ruiny zamku w Międzygórzu, gmina Lipnik, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku

Ruiny Zboru Ariańskiego we Włostowie, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku

Gmina Lipnik z lotu ptaka, Włostów, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku Kościół parafialny we Włostowie

Malice Kościelne, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku

Lipnik, gmina Lipnik, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku
Gmina Lipnik z lotu ptaka,

Ruiny zamku w Międzygórze w zimowej odśnie, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku

Ruiny Pałacu Karskich we Włostowie w zimowej odświeżeniu, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku

Ruiny oficyny we Włostowie, archiwum Urzędu Gminy w Lipniku

UZASADNIENIE

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności człowieka. Zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, lecz także cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego otoczenia człowieka. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kultury może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców. W działaniach samorządów lokalnych, podobnie jak w polityce państwa, istotne jest zapewnienie zrównoważonego rozwoju i ładu przestrzennego oraz powiązanie ochrony zabytków z ochroną środowiska naturalnego. Sprawny i skuteczny system ochrony i opieki nad zabytkami powinien odbywać się przy udziale samorządów, właścicieli i użytkowników zabytków oraz mieszkańców i wspólnot lokalnych.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na jednostki samorządu terytorialnego obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami (art. 87 ustawy). Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar gminy i przesądza o jej atrakcyjności. Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały gminny program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Pozytywna opinia Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 11.08.2022 Znak: DS.5120.1.2022 pozwala na przedstawienie Radzie Gminy w Lipniku Programu Opieki nad Zabytkami.